

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID

HET STRAFRECHTELIJKE BELEID IN DE KASSELRIJ IEPER IN DE VROEGE 18^E EEUW

CHARLOTTE VANMOERKERKE

Promotor: Prof. Dr. L. Waelkens

Proefschrift ingediend tot het

behalen van de graad van

Master in de Rechten

Academiejaar 2014-2015

Dankwoord

In februari 2014 begon de zoektocht naar een rechtshistorisch onderwerp voor het schrijven van een masterproef.

Vandaag, 15 maanden later, kon deze masterproef niet tot stand gekomen zijn zonder de hulp van enkele mensen. Ik wens hierbij de heer Rik Opsommer en het voltallige team van het Ieperse stadsarchief te bedanken voor het mij ter beschikking stellen van het handgeschreven register alsook voor de hulp bij het uitzoeken van de juiste bronnen. Talloze mensen hebben mij advies gegeven nopens bronnen die konden geraadpleegd worden. In mijn bibliografie vermeld ik daarom graag een aantal van deze auteurs.

Ook tot mijn promotor, professor Waelkens, richt ik een speciaal woord van dank om deze masterproef te begeleiden evenals voor de toegewijde hulp tijdens het schrijven van deze masterproef.

Tot slot richt ik mij tot mijn ouders en zus en wil ik hen bedanken voor hun onvoorwaardelijke steun tijdens mijn volledige rechtenstudie.

Charlotte Vanmoerkerke
Mei 2015

Inhoudstafel

Dankwoord	3
Inhoudstafel	4
Inleiding	8
HOOFDSTUK 1: ALGEMEEN HISTORISCH OVERZICHT	9
AFDELING 1: DE KASSELRIJ IEPER	9
§ 1. OORSPRONG EN ONTWIKKELING	9
A. DE ZEVENTIEN PROVINCIËN	9
B. KASSELRIJEN IN HET GRAAFSCHAP VLAANDEREN	9
§ 2. GEOGRAFISCHE SCHETS VAN DE KASSELRIJ IEPER	9
§ 3. BESTUUR EN ORGANISATIE	10
AFDELING 2: DE KASSELRIJ IEPER TIJDENS DE FRANSE OVERHEERSING	10
§1. DE VREDE VAN AKEN (1668)	11
§2. DE VREDE VAN NIJMEGEN (1678)	11
§3. DE VREDE VAN UTRECHT (1713)	12
AFDELING 3: DE KASSELRIJ IEPER ONDER DE OOSTENRIJKSE NEDERLANDEN NA DE VREDE VAN UTRECHT	13
HOOFDSTUK 2: ALGEMENE ORGANISATIE VAN HET GERECHTELIJK APPARAAT IN DE KASSELRIJ IEPER	15
AFDELING 1: HET GERECHTELIJK APPARAAT VOOR DE VREDE VAN NIJMEGEN	15
AFDELING 2: FRANSE INVLOED OP HET GERECHTELIJK APPARAAT	15
§1. CONSEIL SOUVERAIN	15
A. ONTWIKKELING	15
B. TRANSFORMATIE NAAR 'PARLEMENT VAN DOORNIK'	16
1. Op gelijke voet met de Grote Raad van Mechelen	16
2. Beroep bij La Chambre de la Tournelle	16
§ 2. BAILLIAGE ET SIEGE ROYAL	17
A. ONTWIKKELING	17
B. BEVOEGDHEID	17
1. Ratione materiae	17
2. Ratione loci	18
§3. PRÉSIDENTIAL D'YPRES	18
A. OORSPRONG	18
B. ONTWIKKELING	18

C. BEVOEGDHEID	19
D. EINDE	19
§4. DE SCHEPENBANK.....	20
A. EVOLUTIE	20
B. BEVOEGDHEID	20
1. Ratione materiae	20
2. Ratione loci en personae	20
C. SAMENSTELLING	20
1. Schepenen	20
2. De baljuw.....	21
D. ZETEL.....	21
HOOFDSTUK 3: ANALYSE VAN HET STRAFRECHT IN DE IEPERSE KASSELRIJ (1694-1727).....	22
AFDELING 1: ALGEMENE KENMERKEN VAN HET STRAFRECHT	22
§ 1. BRONNEN VAN HET STRAFRECHT	22
§ 2. MATERIEEL STRAFRECHT	22
A. NULLA POENA SINE LEGE? QUOD NON!	22
B. ORDINAIRE VS. EXTRAORDINAIRE MISDRIJVEN	23
C. OP NAAR CODIFICATIE?	23
§ 2. FORMEEL STRAFRECHT.....	24
A. GEEN GECODIFICEERDE STRAFPROCEDURE: EIGEN REGELS EN GEBRUIKEN.....	24
B. HET BELANG VAN BEWIJS.....	24
AFDELING 2: SCHETS VAN DE STRAFPROCEDURE	24
§1. DE BEVOEGDHEDEN VAN DE BALJUW.....	24
§2. INQUISITOIRE PROCEDURE.....	26
A. GEHEIM.....	26
B. SCHRIFTELIJK	26
C. VAN AMBTSWEGE	26
§ 3. HET VERLOOP VAN DE PROCEDURE	27
A. HET VOORONDERZOEK	27
B. DE ONDERVRAGING VAN DE VERDACHTE	28
C. HET ENKWEST.....	28
D. DE ONDERVRAGING VAN DE VERDACHTE ONDER TORTUUR OF SCHERP EXAMEN	28
E. HET EINDVONNIS	30
1. Het vonnis zelf	30

2.	Procedure op verstek	30
3.	De uitvoering van de straf	31
4.	Hoger beroep?.....	32
5.	Voorbeeld.....	33
	i. Eerste luik: Onderzoekshandelingen.....	33
	ii. Tweede luik: Motiverend gedeelte	34
	iii. Derde luik: beschikkend gedeelte	35
AFDELING 3: MISDRIJVEN IN DE KASSELRIJ IEPER		36
§1.	ENKELE CIJFERS	36
	A. SENTENTIËN EN VERDACHTEN.....	36
	B. FRANS EN NEDERLANDS	39
	C. MANNEN EN VROUWEN	39
§ 2.	BESPREKING VAN DE AFZONDERLIJKE MISDRIJVEN.....	40
	A. ENKELE CIJFERS.....	40
	B. MISDRIJVEN TEGEN DE OPENBARE TROUW	41
	C. MISDRIJVEN TEGEN DE OPENBARE VEILIGHEID.....	43
	D. MISDRIJVEN TEGEN DE OPENBARE ZEDELIIKHEID.....	47
	E. MISDRIJVEN TEGEN PERSONEN	49
	F. MISDRIJVEN TEGEN EIGENDOMMEN	51
	G. MISDRIJVEN TEGEN DE OPENBARE ORDE	54
§3.	EVOLUTIE: ALGEMEEN OVERZICHT.....	56
AFDELING 4: DE STRAFFEN		58
§ 1.	LIJFSTRAFFEN	59
	A. OPHANGING.....	59
	B. GESELING EN VERMINKING.....	61
	C. BRANDMERKEN	63
	D. RADBRAKEN	64
§ 2.	VRIJHEIDSSTRAFFEN	65
	A. VERBANNING	65
	B. DWANGARBEID OP DE GALEIEN.....	67
	C. OPSLUITING IN DE GEVANGENIS	68
§ 3.	VERMOGENSSTRAF: DE GELDBOETE.....	69
§ 4.	SCHANDESTRAFFEN.....	70
	A. TENTOONSTELLING OP HET SCHAVOT.....	70

B. BLAAM	71
C. PROFIJTELIJKE BETERING OF AMENDE HONORABLE	72
§ 5. OVERIGE STRAFFEN	73
§ 6. BESLUIT	74
HOOFDSTUK 4: IN WELKE MATE WAS DE VREDE VAN UTRECHT EEN KEERPUNT VOOR DE RECHTSPRAAK?.....	76
Conclusie	78
Bibliografie	79

Inleiding

Het voeren van een rechtshistorisch onderzoek in het kader van een masterscriptie is des te interessanter wanneer het een onderwerp kan betreffen uit je eigen streek. Leper is een duizendjarige stad met een rijke geschiedenis op het vlak van krijgskunde, handel, kunst en justitie. Als lokale hoofdplaats was het de zetel van kazernes, een bisdom, abdij en de Kasselrij. Aldus mogen we veronderstellen dat hier rechtsgeschiedenis werd geschreven op militair vlak, door kerkelijke rechtbanken en burgerlijke en strafrechtbanken allerhande. Het zeer rijke leperse stadsarchief ging grotendeels verloren in de wereldbrand van 14-18 maar grote gedeelten overleefden toch. Een omvangrijke verzameling stukken in verband met de Kasselrij Leper werd enkele jaren terug voor een periode van dertig jaar opnieuw door het Algemeen Rijksarchief ter beschikking gesteld van het leperse stadsarchief. Uit dit rijke bronnenmateriaal kwam een bepaald stuk bovendrijven, met name een register met handgeschreven 'criminele sententiën' uit de periode 1694 – 1727 (register nr. 216). Dit is het vertrekpunt voor deze masterscriptie. Het register telt 146 *folia* of 290 bladzijden wat overeenkomt met 139 sententies. Deze werden allen (soms letterlijk) met de grote *loepe* gelezen en gecatalogeerd.¹

Bijkomend werd nog gekeken naar de relevantie van de processtukken zelf. Dit kon echter geen meerwaarde bieden voor het strafrechtelijke aspect van deze studie.

Een uitermate boeiende periode, aangezien dit register tot stand kwam in de tijd van een machtswissel tussen Frankrijk en Oostenrijk, met als scharnierpunt het Verdrag van Utrecht in 1713. De overgang van de 17^e naar de 18^e eeuw was een woelige en onstabiele periode. Met deze masterscriptie wordt getracht een inzicht te verkrijgen in het strafrechtelijke beleid van deze periode in de Kasselrij Leper.

Na een eerste theoretisch vooronderzoek bestaande uit de weergave van een algemeen historisch overzicht, de organisatie van het gerechtelijk apparaat in de leperse Kasselrij en het strafrecht in de Kasselrij Leper, richt ik mij praktisch op een onderzoek van een register originele criminele sententiën uit de periode 1694-1727. Aan de hand van de kwantitatieve methode wens ik cijfermatig de invloed van de machtswissel op het strafrechtelijke beleid in onze contreien te analyseren. De Vrede van Utrecht in 1713 is een mijlpaal in onze geschiedenis en maakt een einde aan de Franse overheersing in onze gewesten. In een laatste fase zal ik aldus op basis van de resultaten beide periodes vergelijken, respectievelijk de Franse periode tot 1713 en de Oostenrijkse periode na 1713.

Omdat strafrecht geen vast gegeven is en ook aan evolutie onderhevig is, belooft dit een zeer interessante en boeiende rechtshistorische studie te worden.

¹ C. VANMOERKERKE, *Lijst van de geanalyseerde sententiën (1694-1727) in de Kasselrij Leper: de concrete inhoud*, onuitg. bijlage bij Masterproef Rechten KU Leuven, 2015, 59 p.

HOOFDSTUK 1: ALGEMEEN HISTORISCH OVERZICHT

AFDELING 1: DE KASSELRIJ IEPER

§ 1. OORSPRONG EN ONTWIKKELING

A. DE ZEVENTIEN PROVINCIËN

De Habsburgse Nederlanden bestonden van 1543 tot 1585 uit zeventien provincies.² De zeven meest noordelijk gelegen provincies vormden de Noordelijke Nederlanden, de Zuidelijke Nederlanden werden gevormd door de overige tien zuidelijke provincies. De Zeventien Provinciën vormden geen eengemaakte bestuurlijke entiteit: elk gewest kende zijn eigen vorstenhuis, traditie en wetgeving. Na de val van Antwerpen in 1585 scheurden noord en zuid zich van mekaar af: de Noordelijke Nederlanden groepeerden zich als de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, ook wel de Verenigde Provinciën genoemd.³ De tien overige provincies, waaronder het Graafschap Vlaanderen, bleven bestaan als de Zuidelijke Nederlanden.

B. KASSELRIJEN IN HET GRAAFSCHAP VLAANDEREN

Het Graafschap Vlaanderen was binnen de Zuidelijke Nederlanden het grootste en rijkste gewest. Omwille van zijn uitgestrektheid werd dit gebied reeds in de 11^e eeuw door de graaf van Vlaanderen als moeilijk bestuurbaar ervaren en aldus onderverdeeld in verscheidene burggraafschappen of kasselrijen. Initieel waren er vijf kasselrijen⁴: Brugse Vrije (Brugge), Oudburg van Gent (Gent), Sint-Omaars, Kortrijk en Doornik. De Kasselrij Sint-Omaars die de volledige zuidwestelijke hoek innam van het Graafschap Vlaanderen, werd later opgedeeld in de Kasselrijen Sint-Omaars, Veurne Ambacht, Ieper, Belle, Sint-Winoksbergen, Cassel, Waasten en Broekburg.⁵ Gedurende de 12^e en 14^e eeuw werd het aantal kasselrijen een laatste maal uitgebreid: het land van Aalst werd een zelfstandige kasselrij, evenals Oudenaarde dat zich in de tweede helft van de 12^e eeuw losweekte van de Kasselrij Kortrijk. Het Land van Waas en de Vier Ambachten scheidde zich af van de Gentse Kasselrij, ook Oudenaarde verkreeg de status van kasselrij.

§ 2. GEOGRAFISCHE SCHETS VAN DE KASSELRIJ IEPER

De Kasselrij Ieper grensde in het noorden aan de Brugse Kasselrij - ook bekend als het Brugse Vrije -, ten westen aan de Kasselrij van Veurne, ten oosten aan de Kasselrij van Kortrijk en in het zuiden aan de Kasselrijen Rijsel, Belle en Waasten. De Kasselrij Ieper bestond uit twee kwartieren of ambachten elk met hun eigen baljuw: West-Ieperambacht en Oost-Ieperambacht. West-Ieperambacht stemde grotendeels overeen met het huidige arrondissement Ieper.⁶ Oost-Ieperambacht bevatte de

² J.C.H. BLOM en E. LAMBERTS, *Geschiedenis van de Nederlanden*, Amsterdam, Agon, 1994, 132-135.

³ J.C.H. BLOM en E. LAMBERTS, *Geschiedenis van de Nederlanden*, Amsterdam, Agon, 1994, 163-171 en 248.

⁴ De volledige inhoud werd gehaald uit: W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 363-512 en A.F.C KOCH, *De rechterlijke organisatie van het graafschap Vlaanderen tot in de 13e eeuw*, Antwerpen, Standaard, 1955, 209 p.

⁵ K. PAPIN, "De Kasselrij Ieper. Groei en evolutie van een instelling", onuitgegeven artikel, *s.l.n.d.*, 3.

⁶ L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Quartier d'Ypres : Coutume de la salle et Châtellenie d'Ypres, Tome 1 : Coutumes de la ville d'Ypres*, Bruxelles, J. Goemaere, 1911, xxviii.

plattelandsgebieden rond Roeselare.⁷ Beide kwartieren hadden hun eigen rechtbank: voor Oost-leperambacht zetelde de Hoofdvierschuur van de Hazelt⁸, in West-leperambacht zetelde de schepenbank in het Ieperse Zaalhof.⁹ Binnen het bestek van deze masterscriptie wordt enkel gefocust op het recht dat gesproken werd in West-leperambacht.

§ 3. BESTUUR EN ORGANISATIE

Aan het hoofd van de schepenbank (*cf. infra*) stond de zaalbaljuw die als vertegenwoordiger van de graaf tevens de centrale bestuurder was binnen de kasselrij.¹⁰ De baljuw had dus zowel een bestuurlijke als een rechtsprekende functie. In de 17^e eeuw werd de baljuw bijgestaan door een luitenant-baljuw die bij afwezigheid van de baljuw diens taken overnam.¹¹ Tot het takenpakket van de baljuw met betrekking tot het rechtspreken behoorden onder meer het uitvoeren van het vonnis, het opsporen van misdadigers, het dagen van misdadigers, het voorstellen van een minnelijke schikking,... De baljuw vervulde dus voornamelijk de bevoegdheden die het openbaar ministerie vandaag uitoefent. Een gemeenschappelijke baljuw was evenwel mogelijk: dit zien we in de Kasselrij Oudenaarde die nooit een eigen burggraaf gekend heeft. In zijn bestuurlijke taken werd de baljuw bijgestaan door de kasselrijraad (*'generale vergaderinghe'*) waarin het kasselrijbestuur, de bezitters van de belangrijkste heerlijkheden in de kasselrij en meerdere notabelen zetelden.¹²

AFDELING 2: DE KASSELRIJ IEPER TIJDENS DE FRANSE OVERHEERSING

De 17^e eeuw wordt in onze contreien gekenmerkt door de voortdurende Franse aanvallen onder leiding van Lodewijk XIV. De geschiedenis van de Zuidelijke Nederlanden valt bijgevolg uitermate breed uit. Omdat de lezer zich niet zou verliezen in overbodige veldslagen en oorlogen, wordt de historische context waarbinnen het geanalyseerde register gezien moet worden, geschetst aan de hand van een korte bespreking van drie Vredes, respectievelijk Aken (1668), Nijmegen (1678) en Utrecht (1713) die als drie ijkpunten gelden binnen de geschiedenis van de Zuidelijke Nederlanden.

⁷ Voor een gedetailleerde geografische beschrijving van West- en Oost-leperambacht zie: H. RONSE DE CRAENE, *De volkstelling 1698 in de Kasselrij Ieper, s.l.n.d.*, 4.

⁸ De Hazelt was de naam van een heerlijkheid op het grondgebied Roeselare.

⁹ H. RONSE DE CRAENE, *De volkstelling 1698 in de Kasselrij Ieper, s.l.n.d.*, 4.

¹⁰ N. MADDENS, "Kasselrij Ieper" in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 377.

¹¹ K. PAPIN, "De Kasselrij Ieper. Groei en evolutie van een instelling", onuitgegeven artikel, *s.l.n.d.*, 9.

¹² N. MADDENS, "Kasselrij Ieper" in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 378.

§1. DE VREDE VAN AKEN (1668)

De Vrede van Aken maakte op 2 mei 1668 een einde aan de devolutieoorlog tussen Frankrijk en Spanje met de Spaanse troon als inzet. Lodewijk XIV eiste de kroon op voor zijn echtgenote Maria Theresia, de dochter uit het eerste huwelijk van de in 1665 overleden Spaanse vorst Filips IV met Isabelle de Bourbon.¹³ Hoewel volgens het heersende devolutierecht kinderen uit een eerste huwelijk altijd voorrang hadden op kinderen uit latere huwelijken, ging de Spaanse troon echter naar Karel II, zoon van Filips IV uit diens tweede huwelijk.¹⁴ Lodewijk XIV meende recht te hebben op de Zuidelijke Nederlanden maar botste op een alliantie van de Zeemogendheden met Engeland, Zweden en de Verenigde Provinciën die eveneens Karel II als troonopvolger naar voren schoven.¹⁵ In 1667 begon de Franse vorst de Zuidelijke Nederlanden te annexeren met veroveringen van onder meer de stad en kasselrijen van Veurne, Sint-Winoksbergen, Broekburg, Rijsel, Doornik en de Kasselrijen Kortrijk en Oudenaarde.¹⁶ Geografisch gezien zien we binnen de Spaanse Nederlanden een volledige Franse insluiting van de (nog Spaanse) Kasselrijen Ieper, Kassel, Belle en Waasten (cf. kaart¹⁷ pag. 14) De as tussen de steden Nieuwpoort, Diksmuide, Fort Knocke en Ieper vormde de voornaamste Spaanse verdedigingslinie tegen de expansiedrift van de Franse vorst richting Gent en Brussel.¹⁸ De Vrede van Aken was echter niet meer dan een wapenstilstand en ten gevolge van nieuwe vijandelijkheden gingen later opnieuw delen van de Zuidelijke Nederlanden verloren aan de Franse vorst.¹⁹

§2. DE VREDE VAN NIJMEGEN (1678)

Ten gevolge van het Verdrag van Nijmegen, afgesloten op 17 september 1678 tussen Spanje en Frankrijk, kwam de Kasselrij Ieper alsook de kasselrijen Belle, Waasten en Kassel en de steden Wervik, Poperinge en het Fort Knocke onder de heerschappij van de Franse koningen.²⁰ Aldus beschikte de regerende vorst Lodewijk XIV nu over het ganse Westkwartier: naast de Kasselrij Ieper

¹³ *De vrede van Utrecht. De vorming van West-Vlaanderen*, Jaarboek van de Koninklijke West-Vlaamse Gidsen, 2013, 44; R. OPSOMMER, *Ieper en de Frans-Belgische Grens (17^e – 18^e eeuw). 300 jaar vredesverdragen van Utrecht en Rastatt*, uitgave door Ieperse archief, 2013, 21.

¹⁴ D.P. BLOK, W. PREVENIER en D. ROORDA, *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, VIII, Haarlem, Fibula-Van Dishoeck, 1979, 302; *De vrede van Utrecht. De vorming van West-Vlaanderen*, Jaarboek van de Koninklijke West-Vlaamse Gidsen, 2013, 44.

¹⁵ B. AUGUSTYN, "Het graafschap Vlaanderen en zijn territorium" in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 21; R. VERMEIR, *Een inleiding tot de geschiedenis van de vroegmoderne tijd*, Wommelgem, Van In, 2008, 71.

¹⁶ B. AUGUSTYN, "Het graafschap Vlaanderen en zijn territorium" in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 21; R. OPSOMMER, *Ieper en de Frans-Belgische Grens (17^e – 18^e eeuw). 300 jaar vredesverdragen van Utrecht en Rastatt*, uitgave door Ieperse archief, 2013, 21; *De vrede van Utrecht. De vorming van West-Vlaanderen*, Jaarboek van de Koninklijke West-Vlaamse Gidsen, 2013, 44-45.

¹⁷ Kaarten gehaald uit: R. OPSOMMER, *Ieper en de Frans-Belgische Grens (17^e – 18^e eeuw). 300 jaar vredesverdragen van Utrecht en Rastatt*, uitgave door Ieperse archief, 2013, 94p.

¹⁸ R. OPSOMMER, *Ieper en de Frans-Belgische Grens (17^e – 18^e eeuw). 300 jaar vredesverdragen van Utrecht en Rastatt*, uitgave door Ieperse archief, 2013, 21.

¹⁹ B. AUGUSTYN, "Het graafschap Vlaanderen en zijn territorium" in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 21.

²⁰ R. OPSOMMER, *Ieper en de Frans-Belgische Grens (17^e – 18^e eeuw). 300 jaar vredesverdragen van Utrecht en Rastatt*, uitgave door Ieperse archief, 2013, 29.

zijn dit de Kasselrijen Veurne, Belle, Kassel, Sint-Winoksbergen en Broekburg.²¹ De Kasselrij Veurne behoorde al sinds de Vrede van Aken in 1668 niet meer tot het Graafschap Vlaanderen. De Kasselrijen Kortrijk en Oudenaarde die sedert de Vrede van Aken in 1668 Frans geworden waren, keerden terug naar Spanje (met uitzondering van de Roede van Menen)²²; Veurne bleef echter Frans grondgebied. Justitie en bestuur kregen een Frans stramen (*cf. infra*): criminele sententiën werden in het Frans opgetekend, lokale costumen werden naar het Frans vertaald en belangrijke mededelingen vanuit Frankrijk werden eveneens naar Ieper in de Franse taal opgestuurd.²³ Ook processtukken in het Nederlands moesten verplicht naar het Frans vertaald worden.²⁴

§3. DE VREDE VAN UTRECHT (1713)

De Vrede van Utrecht maakte in 1713 een einde aan de Spaanse Successieoorlog. Aanleiding hiervoor was opnieuw de Spaanse troonopvolging. Karel II die geregeerd had van 1665 tot 1700, stierf kinderloos. Hoewel zowel de Oostenrijkse keizer Leopold I als de Franse vorst Lodewijk XIV de troon opeisten, had Karel II zelf zijn opvolger aangesteld, nl. de zeventienjarige Filips van Anjou, tevens kleinzoon van Lodewijk XIV.²⁵ Dit evenwel op uitdrukkelijke voorwaarde dat de Spaanse gebieden nooit herenigd zouden worden met het Frankrijk van Lodewijk XIV.²⁶ De Franse vorst negeerde deze clausule en belegerde in 1701 de Zuidelijke Nederlanden. Onder leiding van de Engelsen werd vanaf 1712 over vrede onderhandeld. Filips van Anjou werd uiteindelijk als Filips V de nieuwe koning van Spanje zonder dat het Spaanse en Franse imperium onder één vorst samensmolten. Hij regeerde tot 1746.

De Zuidelijke Nederlanden maken vanaf 1713 integraal deel uit van het Oostenrijks huis en staan vanaf de Vrede van Utrecht bekend als de Oostenrijkse Nederlanden. Tevens werden de geannexeerde Kasselrijen Ieper (met inbegrip van Roeselare) (1678), Veurne (1668), Doornik (1668) en Waasten (1678) teruggeschonken aan de Oostenrijkse Habsburgers en vormden een afzonderlijk bestuurlijk gewest, genaamd *West-Flandre* of *les pays Rétrocédés*, met Ieper als hoofdstad.²⁷ Ook de

²¹ J. CORNILLIE, *Ieper door de eeuwen heen*, Ieper, uitgegeven onder de auspiciën van het stadsbestuur, 1950, 245; J.J.J. VEREECKE, *Histoire militaire de la ville d'Ypres*, Ieper, 1996, 137; *De vrede van Utrecht. De vorming van West-Vlaanderen*, Jaarboek van de Koninklijke West-Vlaamse Gidsen, 2013, 46.

²² J.J.J. VEREECKE, *Histoire militaire de la ville d'Ypres*, Ieper, 1996, 136-137; B. AUGUSTYN, "Het graafschap Vlaanderen en zijn territorium" in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 21; *De vrede van Utrecht. De vorming van West-Vlaanderen*, Jaarboek van de Koninklijke West-Vlaamse Gidsen, 2013, 45.

²³ R. OPSOMMER, *Ieper en de Frans-Belgische Grens (17^e – 18^e eeuw). 300 jaar vredesverdragen van Utrecht en Rastatt*, uitgave door Ieperse archief, 2013, 33.

²⁴ K. PAPIN, "De Kasselrij Ieper. Groei en evolutie van een instelling", onuitgegeven artikel, *s.l.n.d.*, 33.

²⁵ D.P. BLOK, W. PREVENIER en D. ROORDA, *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, VIII, Haarlem, Fibula-Van Dishoeck, 1979, 319; R. OPSOMMER, *Ieper en de Frans-Belgische Grens (17^e – 18^e eeuw). 300 jaar vredesverdragen van Utrecht en Rastatt*, uitgave door Ieperse archief, 2013, 70.

²⁶ R. VERMEIR, *Een inleiding tot de geschiedenis van de vroegmoderne tijd*, Wommelgem, Van In, 2008, 71.

²⁷ N. MADDENS, "Kasselrij Ieper" in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 378; B. AUGUSTYN, "Het graafschap Vlaanderen en zijn territorium" in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 22; M.-W., SERRUYS, "Ypres, la Flandre rétrocédée et la politique de transit au XVIIIe siècle" in O. RYCKEBUSCH en R. OPSOMMER (eds.), *Guerre, frontière, barrière et paix en Flandre*, Ieper, Stadsarchief Ieper, 2014, 205.

steden Poperinge, Lo, Diksmuide, Werkvijk (allen door Frankrijk geannexeerd in 1678) en de Roede van Menen (1668) behoorden tot het nieuw gegroepeerde gebied dat volledig losstond van het Graafschap Vlaanderen.²⁸ 'West-Vlaanderen' in de 18^e eeuw stemde evenwel niet overeen met de huidige grenzen van de provincie West-Vlaanderen.²⁹ De overige gebieden, *i.e.* de Kasselrijen Kassel, Sint-Winoksbergen, Belle, Broekburg en Rijsel, bleven definitief in Franse handen en staan tot op vandaag nog steeds bekend als Frans-Vlaanderen.³⁰ De zuidelijke landgrens werd hier mits enkele kleine correcties zo goed als vastgelegd.

AFDELING 3: DE KASSELRIJ IEPER ONDER DE OOSTENRIJKSE NEDERLANDEN NA DE VREDE VAN UTRECHT

Na de Vrede van Utrecht gingen de Zuidelijke Nederlanden met het West-Vlaamse gebied over naar de Oostenrijkse keizer Karel VI. De overdracht bracht niet de verhoopte ommekeer voor de bevolking: nog steeds werden grote sommen belastingen geïnd³¹ en zo mocht Ieper als hoofdstad van het *geretrocedeerde* West-Vlaanderen tot 1794 geen afvaardiging sturen naar de Staten van Vlaanderen, de volksvertegenwoordiging van het Graafschap Vlaanderen.³² Ook de keizer zelf kon niet het autonome beleid voeren dat hij wou: in 1715 werd een barrièreverdrag tussen Oostenrijk en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (Holland) gesloten waarbij bedongen werd dat de Oostenrijkse Nederlanden als barrière dienst zou doen tussen Frankrijk en Holland. De Republiek kreeg de machtiging om op kosten van de lokale bevolking van de grenssteden, waaronder Doornik, Waasten, Ieper, Menen, Fort Knocke en Veurne, garnizoenen te legeren.³³ Het onderhoud van 35 000 soldaten, voor 3/5 bestaande uit Oostenrijkse soldaten en 2/5 uit Hollandse soldaten, bracht een zware financiële belasting mee voor de Oostenrijkse Nederlanden: zo moest West-Vlaanderen alleen elk jaar 440 000 Hollandse gulden betalen wat neerkwam op 930 000 goudfrank.³⁴ Voorts hadden Engeland en de Republiek bedongen dat de lokale en gewestelijke autonomie in de Oostenrijkse Nederlanden behouden moest worden om zo de uitbouw van een economisch sterke politiek met

²⁸ B. AUGUSTYN, "Het graafschap Vlaanderen en zijn territorium" in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 22; J. CORNILLIE, *Ieper door de eeuwen heen*, Ieper, uitgegeven onder de auspiciën van het stadsbestuur, 1950, 249.

²⁹ *West-Vlaanderen* bestond uit: Kasselrij Ieper (waaronder ook Roeselare, Mesen en Komen); Kasselrij Veurne (met ook Lo en Roesbrugge); Kasselrij Waasten; de Roede van Menen (Menen, Geluwe, Dadizelde, Wevelgem, Bissegem, Heule, Moorseele, Gullegem, Izegem, Emelgem, Lendeledede en Sint- Elooïis-Winkel); het rechtsgebied Poperinge; Wervik en Diksmuide; Loker, Reningelst, Vlamertige, Elverdinge, Woesten, Zuidschote, Noordschote en Watou.

³⁰ L. ALLAEYS, *Het westland in den Franschen tijd*, Ieper, Callewaert-De Meulenaere, 1898, 24-25.

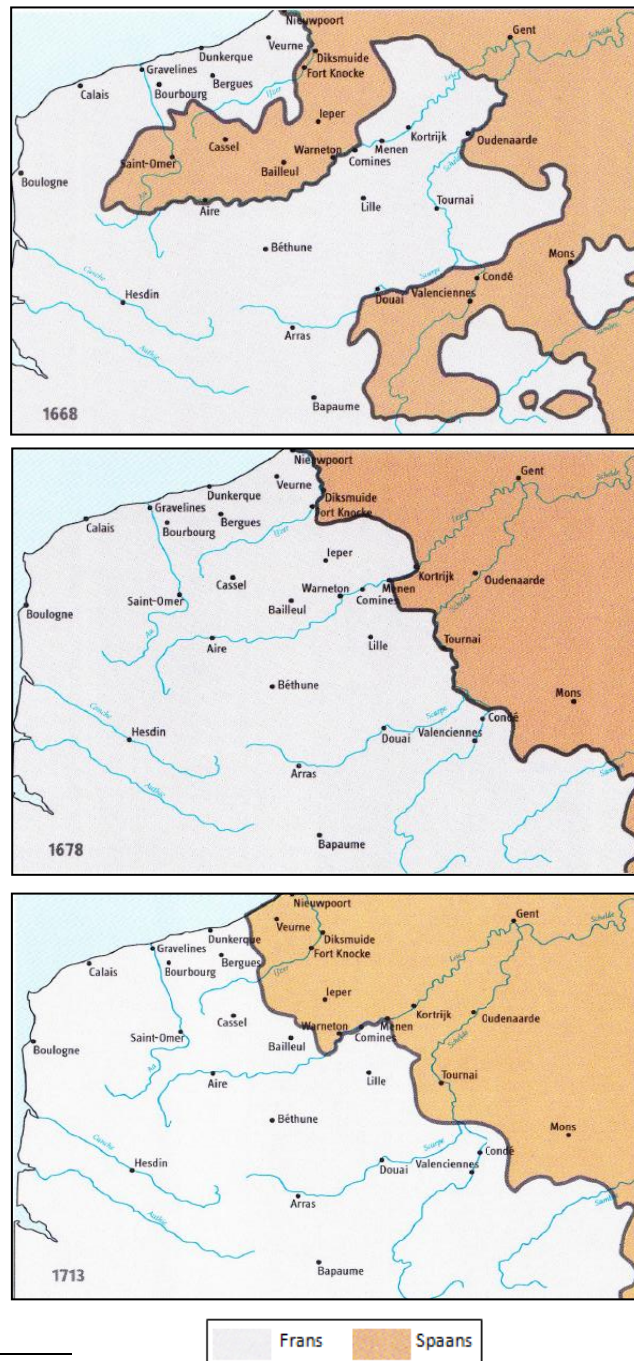
³¹ J. CORNILLIE, *Ieper door de eeuwen heen*, Ieper, uitgegeven onder de auspiciën van het stadsbestuur, 1950, 250.

³² R. OPSOMMER, *Ieper en de Frans-Belgische Grens (17^e – 18^e eeuw). 300 jaar vredesverdragen van Utrecht en Rastatt*, uitgave door Ieperse archief, 2013, 75; J. CORNILLIE, *Ieper door de eeuwen heen*, Ieper, uitgegeven onder de auspiciën van het stadsbestuur, 1950, 250; J.J.J. VEREECKE, *Histoire militaire de la ville d'Ypres*, Ieper, 1996, 182.

³³ J. CORNILLIE, *Ieper door de eeuwen heen*, Ieper, uitgegeven onder de auspiciën van het stadsbestuur, 1950, 250; J.J.J. VEREECKE, *Histoire militaire de la ville d'Ypres*, Ieper, 1996, 178.

³⁴ J.C.H. BLOM en E. LAMBERTS, *Geschiedenis van de Nederlanden*, Amsterdam, Agon, 1994, 132-135; B. AUGUSTYN, "Het graafschap Vlaanderen en zijn territorium" in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 22; J. CORNILLIE, *Ieper door de eeuwen heen*, Ieper, uitgegeven onder de auspiciën van het stadsbestuur, 1950, 250.

een centraal bestuur tegen te gaan.³⁵ De garnizoensteden werden bestuurd door Hollandse militaire gouverneurs nadat deze bij de keizer een eed hadden afgelegd.³⁶ Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat de Oostenrijkse Keizer die initieel uit was op het volledige Spaanse rijk, maar ter compensatie zich tevreden moest stellen met de Zuidelijke Nederlanden en enkele Italiaanse steden³⁷, zich meermaals wou ontdoen van dit condominium waarover hij niet het feitelijke gezag had.³⁸ Na zijn dood in 1740, werd Karel VI opgevolgd door zijn dochter Maria-Theresia van Oostenrijk.

³⁵ R. VERMEIR, *Een inleiding tot de geschiedenis van de vroegmoderne tijd*, Wommelgem, Van In, 2008, 92.

³⁶ R. VAN ROOSBROECK, *Vlaanderen in de zeventiende en de achttiende eeuw onder Spaans en Oostenrijks bewind in Geschiedenis van Vlaanderen*, V, Standaard, Antwerpen, 1936-1949, 160.

³⁷ Milaan, Napels en Sardinië.

³⁸ R. VERMEIR, *Een inleiding tot de geschiedenis van de vroegmoderne tijd*, Wommelgem, Van In, 2008, 92; R. VAN ROOSBROECK, *Vlaanderen in de zeventiende en de achttiende eeuw onder Spaans en Oostenrijks bewind in Geschiedenis van Vlaanderen*, V, Standaard, Antwerpen, 1936-1949, 192.

HOOFDSTUK 2: ALGEMENE ORGANISATIE VAN HET GERECHTELIJK APPARAAT IN DE KASSELRIJ IEPER

AFDELING 1: HET GERECHTELIJK APPARAAT VOOR DE VREDE VAN NIJMEGEN

Het juridische kader binnen de Kasselrij Ieper was zeer complex en kende onder meer door het grote aantal heerlijkheden een ingewikkelde structuur.

Het juridisch kader vóór de verovering door Lodewijk XIV in 1678 (Verdrag van Nijmegen) was te situeren op drie niveaus³⁹: 1) de laagste rechtbanken fungeerden in de heerlijkheden⁴⁰ en werden gerund door de heer zelf. 2) Hierboven stond de rechtbank voor de dorpen en het platteland van de Kasselrij naast een schepenbank voor de stedelijke rechtspraak. 3) Dit tweede niveau kon beroep krijgen bij de Raad van Vlaanderen in Gent.

AFDELING 2: FRANSE INVLOED OP HET GERECHTELIJK APPARAAT

§1. CONSEIL SOUVERAIN

A. ONTWIKKELING

Na de verovering door Lodewijk XIV werd een nieuwe beroepsrechtbank gecreëerd in Doornik: de *Conseil Souverain*. Voor de veroverde gebieden fungeerde de *Conseil Souverain* te Doornik in de periode 1668-1686 als hoogste rechtbank, vanaf 1679 komt Ieper hierbij.⁴¹

De *Conseil Souverain*⁴² te Doornik werd opgericht door Lodewijk XIV. Dit gebeurde in april 1668 door een edict uitgegeven in Saint-Germain-en-Laye. De *Conseil Souverain* was geconcipteerd als hoogste rechtbank voor de pas veroverde gebieden na de Devolutieoorlog (1667-1668). Hierbij kwamen een aantal Spaanse gebieden toe aan Lodewijk XIV zoals Sint-Winoksbergen, Veurne, Douai, Rijsel, Doornik, Menen, Kortrijk. Ieper zal de rij pas vervoegen in 1679 met de Vrede van Nijmegen. Door deze vrede zal overigens Kortrijk terugkeren naar de Spaanse gebieden.

³⁹ A. VANDENPEEREBOOM, *Le conseil de Flandre à Ypres: des Cours de Justice qui ont exercé juridiction souveraine sur la ville d'Ypres et la West-Flandre*, Ieper, 1874, 107.

⁴⁰ Een opsomming van de versnippering van de rechterlijke macht en van de talloze heerlijkheden met hun lokale rechtbank is te vinden bij L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Quartier d'Ypres: Coutume de la salle et Châtellenie d'Ypres, Tome 1: Coutumes de la ville d'Ypres*, Bruxelles, J. Goemaere, 1911, 28.

⁴¹ J.J.J. VEREECKE, *Histoire militaire de la ville d'Ypres*, Ieper, 1996, 137; R. OPSOMMER, *Ieper en de Frans-Belgische Grens (17e – 18e eeuw). 300 jaar vredesverdragen van Utrecht en Rastatt*, uitgave door Ieperse archief, 2013, 33; F. SOUILLIART, "Le Parlement de Flandre, parlement de Louis XIV" in O. RYCKEBUSCH en R. OPSOMMER (eds.), *Guerre, frontière, barrière et paix en Flandre*, Ieper, Stadsarchief Ieper, 2014, 109.

⁴² V. DEMARS-SION, "Le parlement de Flandre: Une institution originale dans le paysage judiciaire français de l'Ancien Régime", *Revue du Nord* 2009, 687 ev.

B. TRANSFORMATIE NAAR 'PARLEMENT VAN DOORNIK'

1. Op gelijke voet met de Grote Raad van Mechelen

De naam '*Parlement*' de *Tournai* wordt pas in 1686 ingevoerd en vervoegt aldus qua naamgeving de andere parlementen van het Franse Koninkrijk. Voor de veroverde gebieden komt het parlement van Doornik aldus in de plaats van de Grote Raad van Mechelen die in de 16^e eeuw rechtsmacht had van Groningen tot de grens van Frankrijk, kortom het hele gebied der Zeventien Provinciën.⁴³ De Grote Raad van Mechelen overkoepelde de provinciale raden zoals bijvoorbeeld die van Gent en Henegouwen. Na de 80-jarige oorlog (1568-1648) verloor de Grote Raad enkel maar terrein, de Verenigde Provinciën werden onafhankelijk en in de Noordelijke Nederlanden werd de rechterlijke macht overgenomen door provinciale raden en door de Hoge Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland (1582). Alleen in de Zuidelijke Nederlanden behield de Grote Raad van Mechelen een rol, terwijl Frankrijk de meest Zuidelijke provincies, nl. Artesië en delen van Vlaanderen, Henegouwen en Luxemburg annexeerde. Het gebied van de Grote Raad kromp later nog verder tot Vlaanderen, Mechelen, Namen en Opper-Gelre nadat een aantal soevereine raden zich onafhankelijk verklaarden in de 16^e eeuw (Brabant en Henegouwen) en in 1782 (Luxemburg en Doornik). Bij de Franse Revolutie verdween de Grote Raad. Sinds zijn ontstaan onder de Bourgondische hertogen tot zijn verdwijnen met de Franse Revolutie was de Grote Raad van Mechelen het hoogste rechtsorgaan in onze contreien geweest: eerste aanleg voor al wie rechtstreeks onder de vorst ressorteerde en hof van beroep voor alle lagere rechtbanken uit de Zeventien Provinciën.

2. Beroep bij La Chambre de la Tournelle

La Chambre de la Tournelle criminelle was een één van de kamers van het Parlement van Doornik. Ook in andere parlementen bestond een kamer met dezelfde naam. De eerste *Chambre de la Tournelle criminelle* werd door François I opgericht door een verordening van april 1514.

De naamgeving is afgeleid van het feit dat deze kamer werd bemand door raadsheren van *La Grande Chambre* die er in een beurtrol van 6 maanden kwamen zetelen.⁴⁴ Deze beurtrol was ingesteld '*affin d'empêcher que l'habitude de condamner à des peines afflictives n'altérât la douceur des juges et ne les rendit inhumains*'.⁴⁵ Deze kamer behandelde alleen criminele zaken in beroep wanneer het vonnis in eerste aanleg een lijfstraf of doodstraf had opgelegd. Geldstraffen voor criminele feiten werden niet in beroep bij deze kamer behandeld.⁴⁶

Mogelijks zou de naamgeving ook afgeleid kunnen zijn van '*la tour ou tourelle dans laquelle se jugoient(sic) autrement les procès criminelles qui est celle qui sert aujourd'hui de buvette au Messieurs de la Grande Chambre*'.⁴⁷

⁴³ R. FERMEY, "Le bailliage royal et siège présidial de Flandres: composition et activités (1693-1798)", *Revue du Nord* 1998, 621; F. SOUILLIART, "Le Parlement de Flandre, parlement de Louis XIV" in O. RYCKEBUSCH en R. OPSOMMER (eds.), *Guerre, frontière, barrière et paix en Flandre*, Leper, Stadsarchief Leper, 2014, 116.

⁴⁴ G. DU ROUSSEAUD DE LA COMBE, *Traité des matières criminelles, suivant l'ordonnance du mois d'août 1670 & les édits, déclarations du Roi, arrêts et règlements intervenus jusqu'à à présent*, Paris, chez Theodore le Gras au Palais Paris, 1741, 152.

⁴⁵ C.-J. DE FERRIERE, *Dictionnaire de Droit et de Pratique*, Paris, chez Joseph Saugrain, I, 1754, 256.

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibid.*

Er was ook een *Chambre de la Tournelle civile* gecreëerd door verordeningen (*déclarations*) van 1667, 1669, 1673 en 1690 om *la Grande Chambre* van het parlement van Doornik te ontlasten. Hier werden zaken behandeld tot 2000 pond parisis of 100 pond rente.⁴⁸

Intrigerend is het feit dat we in het door ons bestudeerde register meldingen van beroep bij *la Chambre de la Tournelle* zien van de periode 1694 tot en met 1701 onder de vorm van een uittreksel van het gewezen vonnis in hoger beroep. Vreemd genoeg ontbreekt in de vonnissen vanaf 1701 elke verwijzing naar deze kamer (*cf. infra*).

§ 2. BAILLIAGE ET SIÈGE ROYAL

A. ONTWIKKELING

Langzaamaan tracht Lodewijk XIV het Franse gecentraliseerde model in de veroverde gebieden in te planten: in de Ieperse Kasselrij werd door middel van de oprichting van de *Bailliage et Siège Royal* in 1693 een extra niveau gecreëerd tussen de lokale schepenbank en het Parlement van Doornik.⁴⁹ Ondanks forse protesten⁵⁰ van de lokale overheid tegen de komst van een Franse Koninklijke rechtbank in hun gewest, trachtte Lodewijk XIV hen te paaien door niet te raken aan traditie en lokale gewoonten.⁵¹ Zo introduceerde hij bijvoorbeeld niet de Franse mondelinge procedure, maar behield de vertrouwde 'Vlaamse methode', met name de schriftelijke methode. Hij eiste wel dat de voertaal Frans was.⁵²

De komst van de *Bailliage* maakte de stap tussen de rechtszoekende en justitie minder groot en toegankelijk voor iedereen.⁵³

B. BEVOEGDHEID

1. Ratione materiae

Deze rechtbank was in beroep bevoegd voor het platteland maar niet voor de stedelijke schepenbanken. Beroepsprocedures tegen vonnissen van de stedelijke schepenbank moesten nog steeds rechtstreeks naar Doornik. Hoger beroep tegen de vonnissen van de *Bailliage* was mogelijk bij het Parlement van Doornik.

⁴⁸ C.-J. DE FERRIERE, *Dictionnaire de Droit et de Pratique*, Paris, chez Joseph Saugrain, I, 1754, 256.

⁴⁹ L. FREGER, "The 'Baillage et siège présidial' of Ypres. A French intermediate institution in 'Flemish Flanders' (1693-1713)" in G. MARTYN, R. VERMEIR, C. VANCOPPENOLLE, *Intermediate institutions in the Country of Flanders in the Late Middle Ages and the Early Modern Era*, Brussel, Algemeen rijksarchief, 2012, 155.

⁵⁰ Onder meer : de lokale magistratuur omschreef de nieuwe rechtbank als *une nouveauté odieuse et que le chiffre de la finance exigée dépassait la valeur réelle des offices mis en vente* (A. VANDENPEEREBOOM, 121).

⁵¹ L. FREGER, "The 'Baillage et siège présidial' of Ypres. A French intermediate institution in 'Flemish Flanders' (1693-1713)" in G. MARTYN, R. VERMEIR, C. VANCOPPENOLLE, *Intermediate institutions in the Country of Flanders in the Late Middle Ages and the Early Modern Era*, Brussel, Algemeen rijksarchief, 2012, 158-159.

⁵² L. ALLAEYS, *Het westland in den Franschen tijd*, Ieper, Callewaert-De Meulenaere, 1898, 70.

⁵³ L. FREGER, "The 'Baillage et siège présidial' of Ypres. A French intermediate institution in 'Flemish Flanders' (1693-1713)" in G. MARTYN, R. VERMEIR, C. VANCOPPENOLLE, *Intermediate institutions in the Country of Flanders in the Late Middle Ages and the Early Modern Era*, Brussel, Algemeen rijksarchief, 2012, 156.

Pas in 1698 besloot Lodewijk XIV dat ook de vonnissen van de stedelijke schepenbanken in beroep moesten behandeld worden door de Bailliage Royal en niet door Doornik. Deze beslissing breidde de bevoegdheid van de Bailliage enorm uit en maakte op die wijze de ambten bij de Bailliage meer gegeerd. Vonnissen van de Bailliage konden nog altijd voor beroep doorgestuurd worden naar Doornik.⁵⁴

Aldus kon eindelijk de Bailliage van start gaan na zes jaar oppositie door de lokale magistraten. Het was voor alle partijen een win-win situatie: Lodewijk XIV verhoogde de inkomsten voor zijn schatkist door de verkoop van de ambten (*cf. infra*), het narcisme van leper was gestreeld doordat men nu een rechtbank had op het niveau van de Raad van Vlaanderen in Gent.⁵⁵ Tot slot ontstond een grote groep van tevreden ambtenaren die voor hen zelf en hun nakomelingen een lucratief ambt in de wacht hadden gesleept met uitzicht op een adelbrief. De enige toegift die men aan het Franse bestuur diende te doen, was het gebruik van de Franse taal.⁵⁶

2. Ratione loci

De bevoegdheid *ratione loci* van de nieuwe rechtbank strekte zich uit over het hele Westkwartier, met de Roede van Menen inbegrepen.⁵⁷

§3. PRÉSIDIAL D'YPRES

A. OORSPRONG

Uiteraard was dit voor de rechtszoekende soms een lange lijdensweg langs drie rechtbanken: de stedelijke schepenbank, de Bailliage en ten slotte Doornik. Om derhalve de kosten en het aantal rechtszaken te beperken, werd in 1704 uiteindelijk de *Présidial d'Ypres* opgericht. In 1704 kreeg de Bailliage aldus een nieuwe naam: *Présidial d'Ypres*.⁵⁸

B. ONTWIKKELING

Belangrijk is de vaststelling dat alle postjes bij de Bailliage en de Presidiaal te koop waren en erfelijk.⁵⁹ Lodewijk XIV zat door zijn dure oorlogen in voortdurend geldgebrek en liet alle ambten aan de meestbiedende toekennen. Bij overerving van vader op zoon diende de zoon een jaarwedde in te leveren en bovendien ook nog successierechten te betalen op de waarde van het ambt. Omdat een dergelijk ambt dus nogal prijzig was en niet voor de beurs van eenieder was weggelegd, liep de

⁵⁴ A. VANDENPEEREBOOM, *Le conseil de Flandre à Ypres: des Cours de Justice qui ont exercé juridiction souveraine sur la ville d'Ypres et la West-Flandre*, leper, 1874, 123.

⁵⁵ J.J.J. VEREECKE, *Histoire militaire de la ville d'Ypres*, leper, 1996, 137.

⁵⁶ A. VANDENPEEREBOOM, *Le conseil de Flandre à Ypres: des Cours de Justice qui ont exercé juridiction souveraine sur la ville d'Ypres et la West-Flandre*, leper, 1874, 124.

⁵⁷ J.J.J. VEREECKE, *Histoire militaire de la ville d'Ypres*, leper, 1996, 137.

⁵⁸ R. OPSOMMER, *leper en de Frans-Belgische Grens (17e – 18e eeuw). 300 jaar vredesverdragen van Utrecht en Rastatt*, uitgave door leperse archief, 2013, 33; R. FERMEY, "Le bailliage royal et siège présidial de Flandres: composition et activités (1693-1798)", *Revue du Nord* 1998, 621.

⁵⁹ A. VANDENPEEREBOOM, *Le conseil de Flandre à Ypres: des Cours de Justice qui ont exercé juridiction souveraine sur la ville d'Ypres et la West-Flandre*, leper, 1874, 121-124; L. FRÉGER, "The 'Baillage et siège présidial' of Ypres. A French intermediate institution in 'Flemish Flanders' (1693-1713)" in G. MARTYN, R. VERMEIR, C. VANCOPPENOLLE, *Intermediate institutions in the Country of Flanders in the Late Middle Ages and the Early Modern Era*, Brussel, Algemeen rijksarchief, 2012, 159.

invulling van de multiële ambten bij de Bailliage niet zo vlot. Dit verklaart ongetwijfeld waarom deze rechtbank, die toch al in 1693 was opgericht, nog steeds niet functioneerde in 1698. Pas toen Lodewijk XIV door *déclaration royale* van 9 december 1698 de bevoegdheden van de Bailliage optrok tot het niveau van de Raad van Vlaanderen in Gent en dus tot beroepsmogelijkheid tegen stedelijke schepenbanken (ten nadele van Doornik waar dit beroep tot dan naartoe ging) werden de postjes gegeerd.⁶⁰ Als compensatie voor de families die zich de investering in een ambt bij de Bailliage en later de *Présidial* veroorloofden, verkregen ze doorgaans nog adelsbrieven.⁶¹ Zo ontstond in de steden op korte tijd een uitgebreid gezelschap van edele heren die van vader op zoon de rechterlijke macht waarnamen.

C. BEVOEGDHEID

Het actieterrein van deze rechtbank betrof alle criminele zaken en civiele zaken van minder belang. Voor alle zaken die de 250 pond of de 10 pond rente niet overtroffen velde de rechter in laatste en enige aanleg vonnis: hier was geen beroep mogelijk.⁶² Tussen 250 of bij een rente van 10 tot 20 pond, was wel beroep mogelijk in Doornik.⁶³ Wat criminele zaken betrof, oordeelde de *Présidial* in laatste en enige aanleg over 'klassieke delicten' of diegene die een snelle repressie vereisten (vb. struikroverij).⁶⁴

D. EINDE

De *Présidiaux* werden door decreet van 1790 afgeschaft: ze waren te talrijk en dikwijls nutteloos geworden. Slachtoffer van de jaloesheid der parlementen die zich systematisch de zaken toe-eigenden die toekwamen aan de *Présidiaux*.⁶⁵

De Presidiaal van Ieper overleefde de Vrede van Utrecht niet: ondanks herhaaldelijke smeekbedes van de Franse magistraten, wilde het Habsburgse huis geen Franse instelling in hun contreien in stand houden.⁶⁶ De Presidiaal verhuisde naar Belle waar de instelling behouden werd tot de Franse Revolutie.⁶⁷

⁶⁰ R. FERMEY, "Le bailliage royal et siège présidial de Flandres: composition et activités (1693-1798)", *Revue du Nord* 1998, 621; A.VANDENPEEREBOOM, *Le conseil de Flandre à Ypres: des Cours de Justice qui ont exercé juridiction souveraine sur la ville d'Ypres et la West-Flandre*, Ieper, 1874, 122.

⁶¹ A. VANDENPEEREBOOM, *Le conseil de Flandre à Ypres: des Cours de Justice qui ont exercé juridiction souveraine sur la ville d'Ypres et la West-Flandre*, Ieper, 1874, 128.

⁶² R. FERMEY, "Le bailliage royal et siège présidial de Flandres: composition et activités (1693-1798)", *Revue du Nord* 1998, 622.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ L. FRÉGER, "The 'Baillage et siège présidial' of Ypres. A French intermediate institution in 'Flemish Flanders' (1693-1713)" in G. MARTYN, R. VERMEIR, C. VANCOPPENOLLE, *Intermediate institutions in the Country of Flanders in the Late Middle Ages and the Early Modern Era*, Brussel, Algemeen rijksarchief, 2012, 165.

⁶⁷ J.J.J. VEREECKE, *Histoire militaire de la ville d'Ypres*, Ieper, 1996, 137.

§4. DE SCHEPENBANK

A. EVOLUTIE

Van heel deze evolutie - van Bailliage tot Presidiaal - vernemen we niets bij de lectuur van onze sententiën. Alle sententiën in het register zijn vonnissen van een schepenbank. De schepenbank van leper lijkt een toonbeeld van standvastigheid te midden van de opeenvolgende veranderingen die door de monarch worden doorgevoerd. We lezen nooit enige verwijzing naar de andere rechtbanken die op het leperse toneel actief waren. Omdat de schepenbank in criminele zaken in laatste instantie oordeelt is er van andere rechtbanken nooit sprake en zou een niet-aandachtige lezer menen dat louter deze rechtbank bestaat.

B. BEVOEGDHEID

1. Ratione materiae

Op het niveau van de bevoegdheid *ratione materiae* dient de rechtspraak ingedeeld te worden in drie graden⁶⁸: men onderscheidt de hoge, middelbare en lage justitie. Tot de hoge justitie behoorden de civiele zaken en de zwaarste criminele delicten bestraft met lijfstraffen. Misdrijven beboet met geldstraffen behoorden tot de middelbare justitie. De lage justitie was de jurisdictie over de gronden van de heer. Het onderscheid tussen hoge en middelbare justitie is niet altijd even duidelijk te maken en die afzonderlijke jurisdicties zitten als het ware in mekaar vervlochten. Het staat vast dat de schepenbank de hogere rechtspraak bezat.⁶⁹ De sententies geven hier een aantal keer het bewijs van: zo werd de scherprechter in het Frans '*l'exécuteur de la haute Justice*' genoemd.

2. Ratione loci en personae

De bevoegdheid van de lokale schepenbank strekte zich uit tot het hele territorium van de kasselrij en tot de personen die aangehouden werden op het grondgebied van de Kasselrij leper.⁷⁰

C. SAMENSTELLING

1. Schepenen

Ook de bemanning van deze op vaste koers varende schepenbank was standvastig. Sommige schepenen zijn "van kافت tot kافت" aanwezig in tientallen vonnissen, terwijl ze toch volgens de costumen in principe jaarlijks herkiesbaar waren.⁷¹ Waar we in de editie van 1769 van de costumen van leper⁷² nog lezen dat er 13 schepenen in leper mogen zijn, vinden we dan weer bij GILLIODTS-VAN

⁶⁸ W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 554-555.

⁶⁹ P. STABEL, "Stedelijke instellingen" in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 261.

⁷⁰ F.L. GANSHOF, *Recherches sur les Tribunaux de Châtellenie en Flandre avant le milieu du XIII siècle*, Antwerpen, De Sikkel, 1932, 63 ; L. TH. MAES, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen, De Sikkel, 1947, 69.

⁷¹ L. VANDEN HANE, *Costumen, wetten ende statuten der stede ende poorterye van ipre*, Gendt, Petrus de Goesin, 1769, 3; N. MADDENS, "Kasselrij leper" in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 377.

⁷² L. VANDEN HANE, *Costumen, wetten ende statuten der stede ende poorterye van ipre*, Gendt, Petrus de Goesin, 1769, 3.

SEVEREN⁷³ een getal van 9 vanaf 1385. In 1764 waren er nog altijd 8. Dit komt dus overeen met onze eigen bevindingen: doorgaans tekenen zeven tot negen schepenen de vonnissen. De helft van de schepenen moest present zijn.⁷⁴ Deze schepenen waren zeker niet de minsten onder de leperse burgers en ze behoorden tot de grote families die op dat ogenblik en de eeuwen erna een grote rol zouden spelen in het bestuur van de stad. Een greep uit de namen die in de loop der jaren een schepenambt bekleedden: Vanderstichele de maubus, Grillet de triolis, de la porte de la Barratrie, De la Motte Baraffe, Adriaens, de Wavrans, Huyghe de Peutevin (Peutevin was een heerlijkheid in Geluwe), de Codt, de Moucheron (heer van Wijtschaete). Dit waren klinkende namen, alleszins geen plebejers.

2. De baljuw

Ook de baljuw verandert niet, maar dit is te verklaren door het feit dat Jacques Wynckelmans al in 1641 zijn ambt had gekocht van de koning van Spanje Filips IV.⁷⁵ Hij overleed in 1701 en werd door zijn zoon François Wynckelmans pas in 1709 opgevolgd. Schepen Adriaensen was ondertussen baljuw ad interim. De bevoegdheden van de baljuw worden gedetailleerder uiteengezet onder Hoofdstuk 3, afdeling 2.

D. ZETEL

Na het beleg van leper in 1383 moest de zetel van de Kasselrij noodgedwongen overgebracht worden naar de stad.⁷⁶ Voorheen was deze immers gevestigd buiten de stad 'in de voorgeborchten'.⁷⁷ De graaf stelde zijn zaal in de grafelijke burcht, in de 12^e eeuw gebouwd ten tijde van Philips van de Elzas⁷⁸, ter beschikking van de Kasselrij, die er tegelijk haar rechtbank inrichtte. Niet enkel de rechtbank werd de Zaal genoemd, maar ook het hele rechtsgebied dat de Kasselrij omvatte. Vandaar dat de zetelende schepenen, 'de schepenen van de Zaal en de Kasselrij leper' genoemd werden. Ook de baljuw kreeg als titel 'baljuw van de Zaal en de Kasselrij'. Allengs werd de grafelijke wal met de rechtbank, het Zaalhof genoemd. Van het Zaalhof uit, werd dus zowel recht gesproken als bestuurd.⁷⁹ Vandaag is het Zaalhof nog steeds de benaming voor de wijk waar de grafelijke burcht in de stad was gelegen. Pas in de 16e eeuw verhuisde het administratieve centrum van de Kasselrij naar het Kasselrijgebouw op de Grote Markt nr. 10, waar vandaag de rechtbank van Koophandel gevestigd is.⁸⁰

⁷³ L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Quartier d'Ypres : Coutume de la salle et Châtellenie d'Ypres, Tome 1 : Coutumes de la ville d'Ypres*, Bruxelles, J. Goemaere, 1911, 26.

⁷⁴ R. BOUMANS, "De Ambtenaren. Wethouders en stedelijke functionarissen in de 16de, 17de en 18de eeuw" in J.P. BROECKX, C. DE CLERCQ, J. DHONDT, M. NAUWELAERTS (eds.), *Flandria Nostra. Ons land en ons volk zijn standen en beroepen door de tijden heen*, V, Antwerpen, V. Van Dieren, 1960, 400.

⁷⁵ L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Quartier d'Ypres : Coutume de la salle et Châtellenie d'Ypres, Tome 1 : Coutumes de la ville d'Ypres*, Bruxelles, J. Goemaere, 1911, 70.

⁷⁶ J. CORNILLIE, *leper door de eeuwen heen*, leper, uitgegeven onder de auspiciën van het stadsbestuur, 1950, 185.

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ A.F.C. KOCH, *De rechterlijke organisatie van het graafschap Vlaanderen tot in de 13^e eeuw*, Antwerpen, Standaard, 1955, 96.

⁷⁹ N. MADDENS, "Kasselrij leper" in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 377-378.

⁸⁰ J. CORNILLIE, *leper door de eeuwen heen*, leper, uitgegeven onder de auspiciën van het stadsbestuur, 1950, 60-61.

HOOFDSTUK 3: ANALYSE VAN HET STRAFRECHT IN DE IEPERSE KASSELRIJ (1694-1727)

AFDELING 1: ALGEMENE KENMERKEN VAN HET STRAFRECHT

§ 1. BRONNEN VAN HET STRAFRECHT

Elke kasselrij had zijn eigen plaatselijke wetgeving en lokaal gewoonterecht, meestal opgetekend als de *costumen*. Voor de Kasselrij Ieper bestond het gewoonterecht uit de *Wetten, costumen, keuren ende usantien van de Zale ende Casselrye van Ipre*. Het gewoonterecht schoot echter op vlak van de uitwerking van penale regels tekort in vergelijking met andere bronnen zoals de wetgeving uitgegeven door de vorst.⁸¹ Ook de Ieperse *costumen* gaan mee in die tendens. Toch dient hier benadrukt te worden dat ook die vorstelijke wetgeving niet volledig bindend en afdwingbaar was, maar slechts een indicatieve waarde had en eerder een afschrikfunctie inhield.⁸² De *styl crimineel* van 1570 (*cf. infra*) was de richtlijn die op het niveau van het strafproces werd gevolgd en had aldus een belangrijke invloed op de lopende gang van procederen. In de Zuidelijke Nederlanden begint een langzaam proces van codificatie op gang te komen en in 1670 vaardigde Lodewijk XIV zijn eerste befaamde ordonnantie uit inzake het strafproces.⁸³

§ 2. MATERIEEL STRAFRECHT

A. NULLA POENA SINE LEGE? QUOD NON!

Waar anno de 21^e eeuw het legaliteitsbeginsel een van de absolute fundamenten van het strafrecht is, was dit nog verre van het geval in de vroege 18^e eeuw. Hetgeen wel in wetten opgetekend was, had slechts betrekking op een gedeelte van de strafrechtsbedeling en werd door de rechters niet geraadpleegd omwille van de onduidelijk geformuleerde delictomschrijvingen.⁸⁴ Dit alles had tot gevolg dat het strafrecht in handen bleef van de rechters en dat er aldus op een ongebonden wijze werd omgegaan met de strafwet. De rechter hield bij het bepalen van de strafmaat onder meer rekening met de persoon van de dader.

⁸¹ R. MARTINAGE, *Geschiedenis van het strafrecht in Europa*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2002, 24.

⁸² *Ibid.* 25.

⁸³ Ordonnances de Louis XIV. Roi de France et de Navarre. Donnée à S. Germain en Lay au mois d'avril 1667 (touchant la réformation de la justice), au mois d'août 1669, au mois d'août 1670 (pour les matières criminelles), au mois de mars 1673 (commerce des marchands)

⁸⁴ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgisch strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2010, 64-65.

B. ORDINAIRE VS. EXTRAORDINAIRE MISDRIJVEN

Voorts is vooral het onderscheid tussen ordinaire en extraordinaire misdrijven van belang⁸⁵: voor de ordinaire misdrijven was uitdrukkelijk in de wet of via gewoonte een straf voorzien die de rechter moest opvolgen; voor een extraordinair misdrijf voorzag de wet of de gewoonte geen straf en kon de rechter willekeurig een straf opleggen. De gedachte hierachter was mede dat misdrijven, zelfs al waren zij van dezelfde aard, nooit in identieke omstandigheden plaatsvonden en dat de wetgever onmogelijk een strafbaarstelling kon voorzien voor al die verschillende gradaties.⁸⁶ Toentertijd werd deze arbitraire bevoegdheid van de rechter beschouwd als een beginsel van de behoorlijke rechtsbedeling en kon de rechter op die manier het best de belangen van alle betrokken partijen behartigen. De vorst schonk uitermate veel vertrouwen aan zijn rechters en gaf hen een grote bewegingsvrijheid in het opleggen van de straffen. Zelfs indien een vaste strafrechtelijke sanctie neergeschreven stond in een (vorstelijke) ordonnantie, liet de vorst zijn schepenen in de praktijk toe een straf uit te spreken die het best de rechtvaardigheid diende.⁸⁷

Toch mag niet gesproken worden over een volledige ongebonden en willekeurige interpretatie door de rechter van het misdrijf. In eerste instantie was de rechter gehouden de rechtspraak te volgen van de eigen of een hogere rechtbank, daarenboven had de hoeveelheid aan bewijsstukken een directe invloed op de strafmaat: hoe meer bewijs, hoe hoger de strafmaat. Indien daarentegen enkel vermoedens voor handen lagen, kon er slechts sprake zijn van een lichte straf of verbanning.

In het gros van de gevallen werd de strafzaak extraordinair afgehandeld. De *styl crimineel* van 1570 hamerde hierop sterk. Behoudens in één geval waar de zaak ordinair afgehandeld werd, kenden alle bestudeerde sententiën een extraordinaire afhandeling.⁸⁸ Het meest voorkomende geval was de situatie waarin alle bewijs reeds werd vergaard tijdens het vooronderzoek en belangrijk, een bekentenis bekomen werd van de beschuldigde. Bijgevolg kenden deze zaken dan ook een snellere afhandeling.⁸⁹

C. OP NAAR CODIFICATIE?

De grote verlichtingsdenkers, boegbeelden zoals Cesare Beccaria (1738-1794), Jozef von Sonnenfels (1732-1817) en Goswin de Fierlant (1735-1804), bekritiseerden het arbitraire karakter van het (straf)recht in het Ancien Régime. Om komaf te maken met rechtsongelijkheid en rechtsonzekerheid

⁸⁵ J. MONBALLYU, "Het onderscheid tussen de civiele en de criminele en de ordinaire en de extraordinaire strafrechtspleging in het Vlaamse recht van de 16e Eeuw", in H.A. DIEDERIKS en H.W. ROODENBURG (eds.), *Misdaad, zoen en straf. Aspecten van de middeleeuwse strafrechtsgeschiedenis in de Nederlanden*, Hilversum, Verloren, 1991, 121.

⁸⁶ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgisch strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2010, 65.

⁸⁷ J.-M. CARBASSE, *Histoire du droit pénal et de la justice criminelle*, Paris, Press universitaire de France, 2006, 243.

⁸⁸ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1728, f°13r-14r.

⁸⁹ M. VAN DE VRUGT, *De criminele ordonnantiën van 1570: enkele beschouwingen over de eerste strafrechtcodificatie in de Nederlanden*, Zutphen, De Walburg Pers, 1978, 123.

groeide het debat rond het strafrechtsdenken.⁹⁰ Vooral Beccaria wees het vergeldingsrecht dat gericht was op boetedoening af: preventie moest het halen van repressie en de bestraffing diende te gebeuren volgens het beginsel van het sociaal nut.⁹¹

§ 2. FORMEEL STRAFRECHT

A. GEEN GECODIFICEERDE STRAFPROCEDURE: EIGEN REGELS EN GEBRUIKEN

Zo onoverzichtelijk gedetailleerd het Wetboek van Strafvordering vandaag is door omlapwerk van allerhande wetswijzigingen, zo onbegrensd en wazig was de strafprocedure in de 16^e tot 18^e eeuw. Net zomin er toen een uniform wetboek van strafbare vergrijpen bestond, kende de strafprocedure een wettelijk gereguleerde grondslag. Dit leidde er toe dat elke lokale rechtbank gebruik maakte van eigen procedureregels en de rechter zelf het verloop en de duur van de strafprocedure bepaalde.⁹² Een eerste lichtpunt in de duistere chaos waren de ordonnantiën van Filips II van 1570 waarin de derde ordonnantie, van 9 juli 1570, regels probeerde in te voeren voor het strafprocesrecht, de zogenaamde '*Ordonnantie op de Stijl crimineel*'.

B. HET BELANG VAN BEWIJS

De magistraat ging zowel à charge als à décharge op zoek naar de waarheid. Aangebrachte bewijsstukken namen bijgevolg een bijzondere plaats in binnen de procedure: niet enkel de schuld van de verdachte, maar ook de onderzoeksdaden die de rechter voor ogen had en de finale strafmaat werden volledig afhankelijk gesteld van het bewijs.⁹³ Eén getuigenverklaring was genoeg om eender welke onderzoeksmaatregel, gaande van de aanhouding van de mogelijke verdachte tot een ondervraging onder tortuur, te rechtvaardigen. De rechter creëerde aldus een voor hem gerechtelijke waarheid die mogelijk sterk kon verschillen met de werkelijke waarheid.

AFDELING 2: SCHETS VAN DE STRAFPROCEDURE

§1. DE BEVOEGDHEDEN VAN DE BALJUW

De term baljuw is afgeleid van *baillivus* of *bajulus* en betekent in het algemeen herder, bewaker, voorgd.⁹⁴ In feite is deze naam ouder dan het ambt zelf. Onder de Franse koningen in de 12^e eeuw bestond de functie van baljuw reeds. Het betrof toen een ambtenaar die van plaats tot plaats

⁹⁰ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgisch strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2010, 65.

⁹¹ R. MARTINAGE, *Geschiedenis van het strafrecht in Europa*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2002, 45.

⁹² J. MONBALLYU, "De hoofdlijnen van de criminele strafprocedure in het graafschap Vlaanderen (16^e tot 18^e Eeuw)" in C.H. VAN RHEE, F. STEVENS en E. PERSOONS (eds.), *Voortschrijdend procesrecht. Een historische verkenning*, Leuven, Universitaire Pers, 2001, 69-70.

⁹³ J. MONBALLYU, "De hoofdlijnen van de criminele strafprocedure in het graafschap Vlaanderen (16e tot 18e Eeuw)" in C.H. VAN RHEE, F. STEVENS en E. PERSOONS (eds.), *Voortschrijdend procesrecht. Een historische verkenning*, Leuven, Universitaire Pers, 2001, 73.

⁹⁴ H. NOWÉ, *Les baillis comtaux de Flandre. Des origines à la fin du XIV^eème siècle* in *Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques*, Bruxelles, Maurice Lamertin, 1929, 17 (voetnoot 1).

rondtrok om recht te spreken.⁹⁵ Voor Ieper vinden we een eerste vermelding in het jaar 1172 van een *justiciarius comitis*.⁹⁶ Zijn opvolgers worden vanaf 1217 *baillivus* genoemd.⁹⁷ De baljuw was in feite de rechtstreekse vertegenwoordiger van de vorst en werd door hem aangesteld.⁹⁸ Dit betekende dat hij een grote loyaleit tegenover zijn heer betoonde. Hij kon in dienst treden na een eed van trouw te hebben gezworen, zowel aan de vorst als aan de stad, bovendien moest hij om de drie maanden zijn rekeningen aan de rekenkamer presenteren.⁹⁹ De baljuw was niet gebonden aan een vaste kasselrij: hij kon van tijd tot tijd verplaatst worden.¹⁰⁰ Tussen twee mutaties in diende hij wel in zijn kasselrij te resideren en het ambt persoonlijk uit te oefenen.¹⁰¹ Vanaf de tweede helft van de 15^e eeuw echter werd het ambt erfelijk. Dit lijkt ook het geval te zijn in Ieper, waar het ambt ook overging van vader op zoon Winckelman.

De justitionele bevoegdheden van de baljuw waren niet zijn enige taken: er waren ook territoriale bevoegdheden¹⁰² (vb. zo hield hij zich ten tijde van de graven van Vlaanderen bezig met het innen van de inkomsten van de grafelijke domeinen), financiële taken¹⁰³ (vb. innen van de boetes), politionele taken¹⁰⁴ (vb. het openbaar maken van verordeningen en vonnissen, het bewaken van openbare plaatsen en wegen, toezicht op herbergen), militaire taken¹⁰⁵ (vb. het optrommelen van weerbare mannen om banbrekers in te rekenen) en tot slotte de juridische taken.

De baljuw vervolgde van ambtswege of *causa officii*.¹⁰⁶ Het vervolgen van misdadigers behoorde tot het actieve deel van de rechtspleging die vorstelijke officieren, nl. de baljuws, voor hun rekening namen. Binnen het geheel van de rechtspleging namen de schepenen daarentegen een louter passieve rol aan: zijn vervolgden niet, maar spraken recht.¹⁰⁷ ‘De partijen en de rechters spelen hun rol, de baljuw zorgt voor het verloop van het spel; zij zijn acteurs, hij is regisseur’, schrijft VAN CAENEGEM.¹⁰⁸ Zij moesten tot de zitting worden *gemaand* door de baljuw. Het vooronderzoek gebeurde onder de stuwende kracht van de baljuw: aanhoudingen, dagvaardingen, arrestaties en

⁹⁵ *Ibid.* 19.

⁹⁶ *Ibid.* 54.

⁹⁷ A.F.C KOCH, *De rechterlijke organisatie van het graafschap Vlaanderen tot in de 13e eeuw*, Antwerpen, Standaard, 1955, 206; H. NOWÉ, *Les baillis comtaux de Flandre. Des origines à la fin du XIVème siècle* in *Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques*, Bruxelles, Maurice Lamertin, 1929, 54.

⁹⁸ P. STABEL, “Stedelijke instellingen” in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 261.

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ H. NOWÉ, *Les baillis comtaux de Flandre. Des origines à la fin du XIVème siècle* in *Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques*, Bruxelles, Maurice Lamertin, 1929, 19.

¹⁰¹ P. STABEL, “Stedelijke instellingen” in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 261.

¹⁰² H. NOWÉ, *Les baillis comtaux de Flandre. Des origines à la fin du XIVème siècle* in *Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques*, Bruxelles, Maurice Lamertin, 1929, 157.

¹⁰³ *Ibid.* 174.

¹⁰⁴ *Ibid.* 221-235.

¹⁰⁵ *Ibid.* 337.

¹⁰⁶ K. PAPIN, “De Kasselrij Ieper. Groei en evolutie van een instelling”, onuitgegeven artikel, *s.l.n.d.*, 13.

¹⁰⁷ R. BOUMANS, “De Ambtenaren. Wethouders en stedelijke functionarissen in de 16de, 17de en 18de eeuw” in J.P. BROECKX, C. DE CLERCQ, J. DHONDT, M. NAUWELAERTS (eds.), *Flandria Nostra. Ons land en ons volk zijn standen en beroepen door de tijden heen*, V, Antwerpen, V. Van Dieren, 1960, 400.

¹⁰⁸ R.C. VAN CAENEGEM, *Geschiedenis van het strafprocesrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw in Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België*, Brussel, Paleis der Academiën, 1956, 64.

enkwesten. Tijdens het verdere verloop van het proces is het de baljuw die de verdere rechtsgang bepaalt: hij roept de getuigen op, dagvaardt tot de zitting, is niet aanwezig bij de beraadslaging van de schepenen, maar voert wel de sententie uit.¹⁰⁹ Als de sententie uitgesproken werd door de schepenen, kwam de uitvoering toe aan de baljuw: inbeslagnames en verbeurdverklaringen.¹¹⁰ Hij begeleidde eventueel ballingen tot buiten het gebied van de kasselrij.

§2. INQUISITOIRE PROCEDURE

A. GEHEIM

Naast de *processus extraordinarius* was het inquisitoire karakter kenmerkend voor het strafproces.¹¹¹ In eerste instantie werd in het belang van het onderzoek de procedure in het geheim gevoerd. Dit ging zo ver dat de verdachte geen inzage en toegang tot het dossier had en pas vlak voor het wijzen van het vonnis te weten kwam welke aanklacht hem ten laste werd gelegd.

B. SCHRIFTELIJK

Ten tweede gebeurde de ganse procesvoering schriftelijk. Voor zijn oordeel ten gronde baseerde de rechter zich op schriftelijke akten waarin alle onderzoeksdaden werden neergepend. Een mondeling verweer of een getuigenverhoor door de rechter deed zich slechts uitzonderlijk voor.

C. VAN AMBTSWEGE

Uit de twee voorgaande inquisitoire kenmerken, geheim onderzoek dat schriftelijk werd gevoerd, mag tot slot geconcludeerd worden dat het onderzoek geheel van ambtswege gevoerd werd (cf. *ex officio/causa officii*¹¹²). De bevoegde overheidsorganen en meer bepaald de strafrechters gingen op zoek naar de objectieve waarheid. Een getuigenis ‘van horen zeggen’ of *une plainte par clameur publique*¹¹³ volstond voor het op gang brengen van het strafrechtelijk onderzoek.

¹⁰⁹ H. NOWÉ, *Les baillis comtaux de Flandre. Des origines à la fin du XIVième siècle* in *Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques*, Bruxelles, Maurice Lamertin, 1929, 205 ; R.C. VAN CAENEGEM, *Geschiedenis van het strafprocesrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw* in *Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België*, Brussel, Paleis der Academiën, 1956, 22.

¹¹⁰ J. BUNTINX, *De audiëntie van de graven van Vlaanderen. Studie over het centraal grafelijk gerecht* in *Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België*, Brussel, Paleis der Academiën, 1949, 147-148.

¹¹¹ J. MONBALLYU, “De hoofdlijnen van de criminele strafprocedure in het graafschap Vlaanderen (16^e tot 18^e Eeuw)” in C.H. VAN RHEE, F. STEVENS en E. PERSOONS (eds.), *Voortschrijdend procesrecht. Een historische verkenning*, Leuven, Universitaire Pers, 2001, 69-74.

¹¹² K. PAPIN, “De Kasselrij Ieper. Groei en evolutie van een instelling”, onuitgegeven artikel, *s.l.n.d.*, 33.

¹¹³ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1728, f°1.

§ 3. HET VERLOOP VAN DE PROCEDURE

Het ganse strafproces kon *grosso modo* in vijf grote fases opgedeeld worden. De strafprocedure werd op gang gebracht door het vooronderzoek (*'preparatoire informatie'*). Op het vooronderzoek volgden achtereenvolgens de ondervraging van de verdachte en het *enkwest* of eigenlijke onderzoek. De vierde fase bestond uit de ondervraging van de verdachte onder tortuur. Het wijzen van het vonnis en het uitvoeren van de straf namen de laatste fase van de procedure in.

Omdat het doel van deze masterscriptie initieel gericht is op de studie van het eigenlijke strafvonnis, is vooral de laatste en vijfde fase, zijnde het eindvonnis, van wezenlijk belang. Hoewel de strafprocedure in haar geheel niet het voorwerp uitmaakt van deze studie is het voor een goede en begrijpbare lezing van de criminele sententiën evenwel belangrijk even kort stil te staan bij de overige stadia van het strafproces.¹¹⁴ De vijf fasen worden nadien geïllustreerd aan de hand van enkele uittreksels uit één sententie.

A. HET VOORONDERZOEK

De strafprocedure werd op gang gebracht door het vooronderzoek (*'preparatoire informatie'* of voorafgaande informatie) dat eigenlijk gelijk staat met de wijze waarop het strafbare feit ter kennis werd gebracht aan het gerecht bijvoorbeeld door een klacht, door verklikking, door een gerucht,... Op verzoek van de baljuw startte (een delegatie van) de schepenen met een voorbereidend onderzoek dat moest uitwijzen of het misdrijf al dan niet gepleegd werd, welke de precieze omstandigheden waren en of men tegen één of meerdere personen voldoende aanwijzingen van schuld had. In het Graafschap Vlaanderen werden de onderzoekshandelingen steevast uitgevoerd door een delegatie van schepenen en niet door de baljuw zelf. Indien de schepenen het nodig achtten, deden zij al de nodige vaststellingen die telkenmale precies beschreven stonden in een proces verbaal: huiszoekingen, het laten onderzoeken van een lijk, de sporen van inbraak, de staat van een gebouw na brandstichting. Bij slagen en verwondingen of een overlijden in verdachte omstandigheden werd steeds een *chirurgijn* geraadpleegd. De vaststellingen van de *chirurgijn* en andere deskundigen hadden steeds een volledige bewijskracht. Om ernstige aanwijzingen van schuld tegen de vermoedelijke dader van het misdrijf te vinden, werden alle personen verhoord die van de feiten op de hoogte waren. Die getuigen werden gedagvaard op verzoek van de baljuw. De getuigen legden een eed af en hun verklaringen werden weerom in een proces-verbaal opgenomen, maar toch geschiedde het verhoor in dit stadium van het onderzoek op een informele wijze en kreeg de verklaring nog geen volle bewijswaarde. Op basis van alle processen-verbaal, vorderde de baljuw de aanhouding of arrestatie van de verdachte met het oog op zijn verhoor.

Getuigen die reeds ondervraagd werden tijdens het vooronderzoek, werden *gerecolleerd*: de rechter riep de getuigen een tweede maal bij zich en las hun getuigenverklaring voor om hen de kans te bieden deze aan te vullen of recht te zetten.¹¹⁵ Zij werden zagezegd *gerecolleerd* in hun deposities.

¹¹⁴ Tenzij anders vermeld, is de hoofdbron: J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgisch strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2010, 351-364; J. MONBALLYU, "De hoofdlijnen van de criminele strafprocedure in het graafschap Vlaanderen (16^e tot 18^e Eeuw)" in C.H. VAN RHEE, F. STEVENS en E. PERSOONS (eds.), *Voortschrijdend procesrecht. Een historische verkenning*, Leuven, Universitaire Pers, 2001, 74-108.

¹¹⁵ C.-J. DE FERRIERE, *Dictionnaire de Droit et de Pratique*, Paris, chez Joseph Saugrain, II, 1754, 479-480.

Indien deze getuigenissen een tweede maal per eed bevestigd werden, verkregen de getuigenverklaringen volle bewijskracht en werden ze definitief. In geval van verstek gold het recollement als confrontatie met de afwezige beklaagde. Op het recollement volgde de confrontatie tussen de gerecolleerde getuigen en de beschuldigde.¹¹⁶ Deze laatste kreeg bij deze confrontatie de kans om bezwaren te uiten tegen de getuige en hen mogelijks te wraken. Recollement en confrontatie werden slechts toegepast indien de misdaad zwaar genoeg was om een lijfstraf of doodstraf uit te spreken.

B. DE ONDERVRAGING VAN DE VERDACHTE

Op het vooronderzoek volgde de ondervraging van de verdachte in de gevangenis. Het opzet bestond erin een bekentenis dan wel een ontkenning van de verdachte te bekomen. Het belang van deze fase kon dan ook niet onderschat worden daar de mogelijke bekentenis van de verdachte in veel lokale costumen gold als het enige volwaardige bewijs. Een aanhouding of dagvaarding ging de ondervraging vooraf; de keuze voor een aanhouding dan wel dagvaarding hing af van de ernst van de gepleegde feiten. Uit de analyse van het register valt evenwel op te merken dat de aanhouding de regel was. Vaak zien we dat het niet bij één ondervraging bleef en dat het aantal zich gemakkelijk uitbreidde. De verklaring van de verdachte werd woord per woord opgetekend in een proces-verbaal. Na de ondervraging stelde de baljuw zijn *conclusien* op waarin hij een passende straf vorderde of de vraag naar het *enkwest* stelde. De schepenenbank kon dus ofwel een eindvonnis uitspreken ofwel toestemmen in de voortzetting van het onderzoek.

C. HET ENKWEST

Het *enkwest* of ook wel het eigenlijk onderzoek genoemd was slechts een optionele fase wanneer het voorbereidend onderzoek en de ondervraging van de verdachte niet het gewenste bewijs hadden voortgebracht. Zowel de baljuw als de verdachte beschikten over de mogelijkheid van het *enkwest*. Vandaag kan dit evenwel vergeleken worden met de vraag naar extra bijkomende onderzoekshandelingen.

D. DE ONDERVRAGING VAN DE VERDACHTE ONDER TORTUUR OF SCHERP EXAMEN

De vierde fase bestond uit de ondervraging van de verdachte onder tortuur. Dit was een procesfase die zich enkel voordeed wanneer de waarheid nog niet achterhaald werd en de verdachte nog niet bekend had. Een uitdrukkelijke voorwaarde voor het uitspreken van de doodstraf was dat de verdachte het misdrijf onder tortuur bekend had,¹¹⁷ daar het bewijssysteem niet toeliet dat iemand op grond van loutere aanwijzingen tot de doodstraf werd veroordeeld. De wijze waarop de tortuur uitgeoefend werd, behoorde tot de arbitraire bevoegdheid van de schepenen. De costumen van

¹¹⁶ J.-M. CARBASSE, *Histoire du droit pénal et de la justice criminelle*, Paris, Press universitaire de France, 2006, 210 ; C.-J. DE FERRIERE, *Dictionnaire de Droit et de Pratique*, Paris, chez Joseph Saugrain, I, 1754, 359.

¹¹⁷ F. VANHEMELRYCK, *Misdadigers voor rechter en beul 1400-1800*, Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1984, 36; J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgisch strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2010, 65.

leper hullen zich hierover in stilzwijgen. Enkel de artikelen 39 tot en met 42 van de ordonnantie op de *'styl crimineel'* van 1570 leggen enkele geboden omtrent de tortuur op. Als de verdachte bekend had onder tortuur, werd hij de dag erna opnieuw verhoord in normale omstandigheden. Als de verdachte daarentegen niet bekend had en de volledige tortuur had doorstaan, werd het door art. 39 verboden om de verdachte voor dezelfde feiten een tweede maal aan tortuur te onderwerpen.¹¹⁸ In het Graafschap Vlaanderen bestond de tortuur voornamelijk uit de pijnbank, het geselen, het uittrekken en de halsband.

VANHEMELRYCK haalt een vijftal vereisten aan om tot tortuur te mogen overgaan, die we overigens ook bij Joos de Damhouder vinden:¹¹⁹ ten eerste moest het om een zwaar misdrijf gaan; vervolgens moesten er schuldaanwijzingen bestaan; ten derde werd vereist dat de verdachte reeds in de gevangenis *'pede ligato'* ondervraagd werd; de tortuur moest steunen op een rechterlijke beslissing; ten vijfde was tortuur slechts mogelijk indien geen andere middelen tot een bekentenis zouden leiden.

Ondanks dat in het bestudeerde register meerdere criminelen tot ophanging of andere doodstraffen veroordeeld werden, zien we geen concrete aanwijzingen van tortuur in de sententiën. Het feit dat daders van de zwaarste misdaden vaak niet op hun proces aanwezig waren en bij verstek veroordeeld werden, heeft hier ongetwijfeld mee te maken.

Aanvankelijk hadden we nochtans gemeend een aanwijzing voor tortuur aan te treffen: de meeste verdachten werden ondervraagd *'sur la sellette'* of *'op het blocxken'*. Volgens de etymologie (sella=zadel) vermoedden we dat hier verwezen werd naar het zadel van het houten paard. Dit is een tortuurmiddel waarbij de verdachte op de scherpe rand van een driehoekig zadel wordt geplaatst dat ligt op een houten constructie die soms voorzien is van een paardenkop. Soms werden de voeten van de ondervraagde verzawaard met gewichten om de verdachte sneller tot bekentenis te doen overgaan. Niettemin hebben we onze mening moeten herzien. "La sellette" was een erg laag bankje, waarop de ondervraagde dus bijna gehurkt moest neerzitten. Het spreekt vanzelf dat dit een erg oncomfortabele houding was, vooral als men geboeid werd ondervraagd. Bovendien was het vernederend omdat men zo laag zat en de rechters hoog in hun zetels op de verdachte neerkeken. Bij verdachten van hoge rang werd er soms een tapijt over dit bankje gelegd, of werd het toch hoger geplaatst om het verhoor minder smadelijk te maken.¹²⁰

Être sur la sellette is tot de dag van vandaag een Franse uitdrukking die verwijst naar een situatie waarbij men in nauwe schoentjes komt te zitten bij een onderzoek.

Soms werd de verdachte niet ondervraagd op de sellette, maar achter de balie (*'derrière le barreau'*) namelijk wanneer er geen lijfstraf zou volgen of er geen definitieve conclusies waren.

¹¹⁸ M. VAN DE VRUGT, *De criminele ordonnantiën van 1570: enkele beschouwingen over de eerste strafrechtcodificatie in de Nederlanden*, Zutphen, De Walburg Pers, 1978, 141.

¹¹⁹ J. DE DAMHOUDER, *Practycke ende handbouck in criminele zaeken. Heruitgegeven en toegelicht door Jozef Dauwe en Jos Monballyu*, Roeselare, Den wijngaert, 1981, f° 48 (capitel 35); F. VANHEMELRYCK, *Misdadigers voor rechter en beul 1400-1800*, Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1984, 39.

¹²⁰ C.-J. DE FERRIERE, *Dictionnaire de Droit et de Pratique*, Paris, chez Joseph Saugrain, II, 1754, 619.

E. HET EINDVONNIS

1. Het vonnis zelf

Een criminele sententie bestaat in feite uit 3 grote luiken: ten eerste wordt in de sententie de volledige procedure met alle verrichte onderzoekshandelingen uiteengezet. Dit luik wordt afgesloten met de zinsnede *'ende op alles ghelet'* en maakt de overgang naar het motiverende gedeelte waar alle feiten beschreven staan. Het laatste en derde luik is het kortste stuk waarin de straf omschreven staat. Dit beschikkend gedeelte wordt steeds ingezet met de woorden *'tot reparatie van'*.

Het wijzen van het vonnis en het uitvoeren van de straf namen de laatste fase van de procedure in. De verdachte werd enkel voor de feiten veroordeeld wanneer voldoende bewijs de schuld van de verdachte kon staven. Wanneer dit niet het geval was, werd deze vrijgesproken.

Het vonnis werd in aanwezigheid van de verdachte in het publiek uitgesproken. Uit de analyse bleek dat op vrijdag de schepenen bijeenkwamen om recht te spreken. Indien het vonnis een veroordeling inhield, gaf het vonnis aan welke feiten aanleiding gaven tot de straf, welke onderzoeksdaden getroffen waren in de loop van het onderzoek, welke bewijzen geleverd werden en de aanwezigheid van verzachtende of verzwarende omstandigheden. De straftoemeting wordt niet gemotiveerd in de sententie. Waarom de ene maar zes jaar galeien en de andere acht jaar galeien kreeg of waarom de ene tien jaar verbannen werd en de andere 20 jaar verbannen werd wegens diefstal, is niet duidelijk. Naast zijn effectieve straf, werd de verdachte ook steeds veroordeeld tot het betalen van de gerechtskosten. Indien het bewijs ontoereikend was, werd de beklaagde vrijgesproken en enkel veroordeeld tot het betalen van de gerechtskosten. Dergelijk vonnis heette een *'absolutievonnis'* waarin de beklaagde werd *geabsolveerd*¹²¹ en werd ontslagen van vervolging.¹²² Indien de beklaagde opgesloten zat in de gevangenis, bleek uit de sententies dat bij vrijspraak hiervan melding werd gemaakt in de marge van de akte d'écrou en dat hij aldus werd *gerelaxeerd* of in vrijheid werd gesteld. Slechts 4 personen werden vrijgesproken in de periode 1694-1727, respectievelijk voor hulp bij desertie, bedreiging en tweemaal voor valse getuigenissen (cf. pag. 40).¹²³

2. Procedure op verstek

Van alle bestudeerde sententiën werden 20 vonnissen bij verstek gewezen. De aldus 20 opgelegde straffen die de bij verstek veroordeelde criminelen ontliepen, waren respectievelijk¹²⁴: 7 veroordelingen tot geseling op het schavot, 6 veroordelingen tot de strop, 3 veroordelingen tot verbanning, 3 veroordelingen tot radbraking en 1 veroordeling tot onthalsing. Vermeldenswaardig is dat van de sententiën waar de tenlastelegging moord (7) of doodslag (3) was, slechts één op tegenspraak gewezen werd. Bij de overige negen was de verdachte voortvluchtig en werd deze bij verstek veroordeeld.

¹²¹ Etymologisch af te leiden van het Latijnse werkwoord *absolvere* (vrijspreken).

¹²² J.-M. CARBASSE, *Histoire du droit pénal et de la justice criminelle*, Paris, Press universitaire de France, 2006, 243.

¹²³ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, respectievelijk f°84v-85r,92v-93v en 43r-43v(II).

¹²⁴ Zoals verder duidelijk wordt, worden naargelang het register vordert meerdere straffen per sententie uitgesproken. De 20 straffen die hier opgelijst staan maken telkens de hoofdstraf uit. Vanzelfsprekend betekent dit dat de bijkomende straffen die niet vermeld zijn, ook bij verstek *'contumatie'* werden uitgesproken.

Het feit dat een sententie bij verstek gewezen werd, bleek bij alle verstekvonnissen uit drie plaatsen in de sententie.

Allereerst golden bij verstek bijzondere dagvaardingstermijnen die in de sententie opgesomd staan tussen alle procedurehandelingen:

... ende d'assignatie aen hem ghedaen ter plaetse van het ghecommitteerde crim ende van sijne leste domicilie, om te compareren te veerthien daeghen, ander assignatie vanden sesden deser loopende maendt ghedaen bij eene publieque oproepinge met blaese van de trompe omme te compareren achte daeghen ...

Wanneer de verdachte niet thuis was, werd hem een dagvaarding betekend aan zijn woonplaats, hij kreeg veertien dagen de tijd om te verschijnen. Indien dit niet gebeurde, werd de beklaagde met de trompet opgeroepen en kreeg alsnog acht dagen om te verschijnen waarvoor hij was opgeroepen.

Een tweede aanwijzing dat het om verstek gaat, zien we bij aanvang van het motiverend gedeelte waar de feiten uiteengezet werden. Het motiverend gedeelte, vatte steeds met dezelfde zinsnede aan, bij een verstekvonnis gebruikten de schepenen de term *contumatie*:

Mijne voorn[oemde] heeren recht doende declareren de contumatie tot laste vanden voornoemden ...

Een laatste aanwijzing vinden we in het beschikkend gedeelte van de sententie waar een extra uitvoeringsmodaliteit van de straf beschreven staat:

Wanneer de verdachte bij verstek veroordeeld werd opgehangen te worden, werd de sententie aan de galg op het schavot vastgemaakt. Zo zien we dit terug in het vonnis van ene Joannes Berghein. De beschuldigde was voortvluchtig en zou een man met een mes doodgestoken hebben in de herberg de Meyboom te Brielen:

Tot reparatie van al twelcke hebben ghecondemneert den selve Berghein soo als sy hem condemneren bij desen te worden opgehangen ende met een strop verworcht door de executeur vande hooghe justitie aen eene galghe die gheplant zal wesen ten dien eynde voor het Landtshuys deser Casselrie, ende sal dese sententie gheexecuteert wesen bij effigie met een portrait twelcke door de executeur sal vast ghehegt wesen aende galghe, condemneren hem voorder inde kosten van den processe ende misen van justitie. Actum int collegie den 19e mey 1719.¹²⁵

3. De uitvoering van de straf

Zoals al eerder vermeld stond de baljuw of gerechtsofficier in voor de uitvoering van de straf. De uitvoering van lijf- en doodstraffen liet de baljuw over aan de beul, nl. de scherprechter of *exécuteur de la haute justice*. Executies gebeurden steeds op zaterdag¹²⁶, traditioneel marktdag in Ieper. De executie in het openbaar moest een ontradend effect teweegbrengen (*cf. infra*).

¹²⁵ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°86v-87r; K. PAPIN, "Criminele rechtspraak in de kasselrij Ieper. Analytische inventaris van de losse procesbundels (17de en 18de eeuw) op het Stadsarchief Ieper", *Westhoek* 2005, 126.

¹²⁶ Gecontroleerd via datacontrole internet.

4. Hoger beroep?

In beginsel was geen hoger beroep mogelijk in criminele zaken.¹²⁷ Vanaf het einde van de 16^e eeuw wordt voor criminele vonnissen wel een nietigverklaring mogelijk, zelfs voor de met doodstraf bestrafte vonnissen. Reeds hoger werd gewezen op het merkwaardige feit dat in het bestudeerde register uittreksels van het Parlement van Doornik te vinden zijn in de periode 1694 – 1701 die wel wijzen op een vorm van hoger beroep. Al deze vonnissen werden onder Franse heerschappij gewezen en hadden allen het ‘*appellation au néant*’¹²⁸ bij de *Chambre de la Tournelle* gemeenschappelijk. Dit hield in sommige gevallen de nietigverklaring van het vonnis in eerste aanleg in. We troffen echter ook gevallen aan waar de stafmaat werd gewijzigd, vb. meer of minder jaren gale straf. Na 1701, ontbreekt ons vreemd genoeg elke verwijzing naar het Parlement van Doornik. Dat van 1693 tot 1701 vrijwel elk vonnis herzien werd door het Parlement van Doornik en dat vanaf 1701 tot 1727 geen enkel vonnis in hoger beroep zou behandeld geweest zijn, doet ons de wenkbrauwen fronsen. Elk gewezen vonnis vanaf 1701, dat niet bij verstek werd uitgesproken, werd gewoon de dag nadien uitgevoerd. Na onderzoek van dit bijzonder fenomeen, kunnen een viertal redenen een indicatie vormen voor het uitblijven van hoger beroep gedurende deze lange periode.

Allereerst is 1701 het jaar dat de Spaanse Successieoorlog inluidde: Lodewijk XIV liet de Spaanse Nederlanden door zijn Franse troepen bezetten en de invloed van de Spaanse Successieoorlog was ook op de werking van het gerechtelijk apparaat voelbaar (*cf. infra*). De opeenvolging van de vele oorlogen had grote gevolgen voor de Franse economie en zorgde voor een onevenwicht in de financiën van de vorst.¹²⁹ Geld voor de magistratuur was er dus hoegenaamd niet.

Ten tweede stellen we vast dat een verwijzing naar het Parlement van Doornik theoretisch gezien niet meer mogelijk was vanaf 1698 vermits de Bailliage sedertdien als beroepsinstantie ook bevoegd was voor de vonnissen gewezen door de schepenbank, dit ten nadele van het Parlement van Doornik. Dat nog in 1701 een laatste verwijzing naar het Parlement van Doornik vastgesteld werd, kan wellicht wijzen op het feit dat de Bailliage nog vonnissen delegerde aan het Parlement van Doornik aangezien deze bevoegdheidsuitbreiding een grote werklast voor de Bailliage betekende. Het staat hoe dan ook vast dat na 1713 niet meer verwezen kon worden naar de Bailliage (of Presidiaal vanaf 1704) aangezien na de Vrede van Utrecht deze instelling verhuisde naar Belle dat vanaf dan hoorde tot Frans-Vlaanderen. De Oostenrijkse Habsburgers wilden immers geen Franse instelling in stand houden.

Een derde reden voor het uitblijven van hoger beroep is het adagium ‘*confessus non appellat*’: de veroordeelde die bekentenissen had afgelegd, mocht niet appelleren.¹³⁰

Ten slotte werkte het beroep ook niet schorsend waardoor het hoger beroep onmogelijk binnen de korte tijdsperiode van 24 uur na de veroordeling kon behandeld worden.¹³¹

¹²⁷ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgisch strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2010, 363.

¹²⁸ C.-J. DE FERRIERE, *Dictionnaire de Droit et de Pratique*, Paris, chez Joseph Saugrain, II, 1754, 243.

¹²⁹ F. SOUILLIART, “Le Parlement de Flandre, parlement de Louis XIV” in O. RYCKEBUSCH en R. OPSOMMER (eds.), *Guerre, frontière, barrière et paix en Flandre*, Leper, Stadsarchief Leper, 2014, 119.

¹³⁰ L. TH. MAES, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen, De Sikkell, 1947, 146.

5. Voorbeeld

Aan de hand van één sententie¹³² wordt geïllustreerd hoe de bovenstaande beschreven rechtsgang strikt werd toegepast:

i. Eerste luik: Onderzoekshandelingen

*Ghesien bij Mijne heeren Schepenen vande zaele en Casselrie van Ipre de stucken van den processe **extraordinairelyck** voor ons beleedt ten versoucke van jo[nker] François Wynckelman heere van Walhove Bailliu h[eeschere] **officij causa** jehghens ende tot laste van Joannes Picavet, de req[uiette] vanden heere h[eeschere] tenderende tot mogen doen informieren met onse permissie op de selve ghevolght vanden 8^{en} deser [maent], mitsgaders vande gheaccuseerde preparatoirelyck te moghen doen **interrogeren**, de prepartoire interrogatoiren bij de gheaccuseerde respectivelyck onderstaen den 8^{en}, onse ordonnantie vanden 9^{den} draeghende dat de gheaccuseerde souden worden aenghevat **in lijve** ende ghemerckt sy alreed inde ghevangenisse waeren, dat syne naem soude worden aengheteckent ter registre van ecrouen, om voorder ghehoort ende gheinterrogeert te worden, **d'interrogatoiren** inghevolghe dies bij den voors[eiden] Joannes Picavet onderstaen ter voors[eyde] daeghe 9^e deser [maent], het proces verbael vanden 10^{den}, van dat des voors[eiden] Picavet den persoon soude wesen die op den 17^{den} septembre 1723 vermoort soude hebben sekere jonghe dochter ghenamemt Joanne de Neve op de prochie van denterghem, casselrie van Cortryck, ander **interrogatoiren** bij den selven Picavet onderstaen den 11^{den} inhoudende sijne **bekentenissen** ende denegatien, d'information tot laste vande gheaccuseerde voor ons beleedt den 12^{den}, onse ordonnantie vanden selve dach draeghende dat de ghetuyghen ghehoort inde voors[eiden] informatien, ende alle andere die noch souden comen ghehoort werden, souden wesen in syne **depositien gherecolleert**, ende nood sijnde jegens de gheaccuseerde gheconfronteert, het **recollement** in consequentie dies ghedaen ten selven daeghe 12^e deser [maent]; ... voorts ghesien d'information prepartatoire met **d'acte schauwijngh**e van het doot lichaem daer onder beleedt voor schepenen ende leenmannen vanden leenhove ende heerlicheide van denterghem Casselrie van Cortryck ter versoucke van Philippe le majeur bailliu ... het recollement vande ghetuyghen ghehoort inde voors[eiden] preparatoire informatien vanden 15^{den} deser [maent], de **conclusien** diffinitive vanden heer bailliu h[eeschere] vanden 15^{den}, d'interrogatoiren door de gheaccuseerde onderstaen in volle collegie zittende op het bloccken, ende op alles ghelet;*

Het betreft *in casu* een extraordinair proces dat ambtshalve op verzoek van baljuw François Wynckelman werd aangevat ten laste van Joannes Picavet. Deze werd er (o.a.) van beschuldigd van

¹³¹ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgisch strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2010, 363.

¹³² Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°127r-130r.

op 17 september 1723 Joanna Deneve vermoord te hebben in de parochie Dentergem, behorend tot de Kasselrij Kortrijk. In het vonnis staan naast Picavet nog twee personen terecht, nl. zijn echtgenote Catherine Raes en zijn zwager Bernard Raes. Omdat deze slechts kompanen waren, beperken we ons in het voorbeeld tot Joannes Picavet. Bovendien lezen we tussen de lijnen dat de zaak door de baljuw van de Kasselrij Kortrijk werd overgedragen aan de baljuw van de Kasselrij Ieper. De reden hiervoor wordt niet nader aangehaald. Mogelijks werden ze op het grondgebied van de Kasselrij Ieper aangehouden of hadden de leenmannen van Dentergem niet de hoge rechtspraak om dit geval te behandelen.

Het eerste procedurele luik brengt heel wat informatie mee: de beschuldigde Picavet wordt in totaal viermaal ondervraagd respectievelijk de preparatoire informatie van 8 november, 9 november en 11 november. Het verhoor van 11 november levert zowel bekentenissen als ontkenningen van de beklagde Picavet op. De laatste keer wordt hij op het blokje verhoord in volle college op 16 november waarna beraadslaging en vonnis plaatsvinden.

Op 9 november werd de aanhouding van de beschuldigde bevolen. Dit resulteerde in de gevangenzetting van Picavet op het Zaalhof; zijn naam werd bijgezet in het gevangenisregister door een 'acte d'écrou'. Deze bevatte alle gegevens over de gevangene en de beschuldiging en bevestigde officieel de overdracht van de gevangene door de kasselrijgasten naar de gevangenisbewaker.¹³³ Het eerste luik van het vonnis vermeldt bovendien het recollement en de confrontatie van beide partijen.

Zoals het de gewoonte was bij moord, werd ook *in casu* een lijkschouwing op het lichaam uitgevoerd in bijzijn van de Ieperse schepenen en leenmannen van de heerlijkheid Dentergem.

Op 15 november werd het vooronderzoek door de conclusies van de baljuw afgesloten waarop de schepenen een eindvonnis uitspraken. Een bekentenis van de verdachte werd snel bekomen waardoor het vooronderzoek reeds binnen de zeven dagen kon worden beëindigd.

ii. Tweede luik: Motiverend gedeelte

Mijne voornoemde heeren recht doende declareren de voorn[oemde] Joannes Picavet behoorelyck overwonnen ende overtuight soo door syne eyghene bekentenissen als andersiens van op den 17^{den} septembre 1723 naer dies hy in eene herberghe op de voors[eyde] prochie van denterghem ghedronken hadde met Joanna de neve ... de selve t'hebben opghevolght tot op den Coutere, aldaer de selve dochter forcibelyck t'hebben willen violeren, ende om haer refus ende resistentie haer met syn mes den neus ende het aensicht t'hebben doorsneden, ende voorts ghegeven diversche steken met syn voorn[oemde] mes in haer hooft ende lichaem haere laetende alsoo over doodt ... van welcke quetseuren ende wonden de voors[eyde] joanna de neve op den 19den der voors[eyden] maendt septembre 1723 is overleden ... (sic)

¹³³ C.-J. DE FERRIERE, *Dictionnaire de Droit et de Pratique*, Paris, chez Joseph Saugrain, I, 1754, 554.

De sententie is zeer accuraat in de weergave van de feiten: de griffier doet het hele scenario uit de doeken hoe Picavet zijn slachtoffer meerdere keren met zijn mes in haar gezicht gestoken had en haar voor dood achtergelaten had. Voorts had de genoemde Picavet nog meerdere delicten op zijn kerfstok staan waaronder het bedelen onder valse naam en een diefstal met braak ten huize van meneer Pastoor in de nacht van 6 op 7 november 1723 samen met zijn zwager en echtgenote. Een dag later, op 8 november, wordt hij reeds voor het eerst ondervraagd.

iii. Derde luik: beschikkend gedeelte

Tot reparatie van alle twelcke condemneren den vorseijden Joannes Picavet door den executeur van d'hooge justitie syne armen, dien ende beenen t'hebben gebroken levende op een schavot, twelcke ten dien eynde voor het landtshuys deser zaele ende Casselrie sal werden opghericht, naer dies gheleyt op een rat het aensicht ghekeert naer den hemel om aldaert syn leven te eyndighen, tselve gedaen syn dootd lichaem vervoert ter plaetse patibulaire ende aldaer exponeert tot exempel van andere... condemneren de vorseijde Picavet inde restitutie van alle de ghestolen effecten ende inde costen ende misen van justitie ende inde gonne vanden processe. Actum int Collegie desen 16^{den} novembre 1725 ende waeren ond[erteckent] de la Porte Barratrie, Vanderstichele de Maubus, Jos Adriaensen, Duval, de moucheron Vanderlinde, J.E. Vanderbeke de langhemarcq, de binus d'hollebeke, en A.S. Liebaert gheprononceert ende gheexecuteert deser 17^{den} novembre 1725: ond[erteckent] de Croeser.

De genaamde Picavet werd door negen schepenen op 16 november 1725 veroordeeld tot radbraking, de restitutie van de gestolen goederen en de proceskosten. Het radbraken – het breken van de armen, dijen en benen - gebeurde op een schavot dat voor de gelegenheid geplaatst werd voor het landhuis van de Kasselrij. Zijn dode lichaam moest nadien opgehangen worden op het galgenveld (*plaetse patibulaire*), gelegen ten oosten buiten de stad.¹³⁴ Elke motivatie van de straf ontbreekt. Een dag na het oordeel van de schepenen, werd de straf op zaterdag 17 november, een marktdag, door de beul uitgevoerd. Tussen de aanhouding van de beklaagde en het uiteindelijke vonnis lag aldus een vrij korte termijn van 10 dagen.

¹³⁴ J. CORNILLIE, *leper door de eeuwen heen*, leper, uitgegeven onder de auspiciën van het stadsbestuur, 1950, 186.

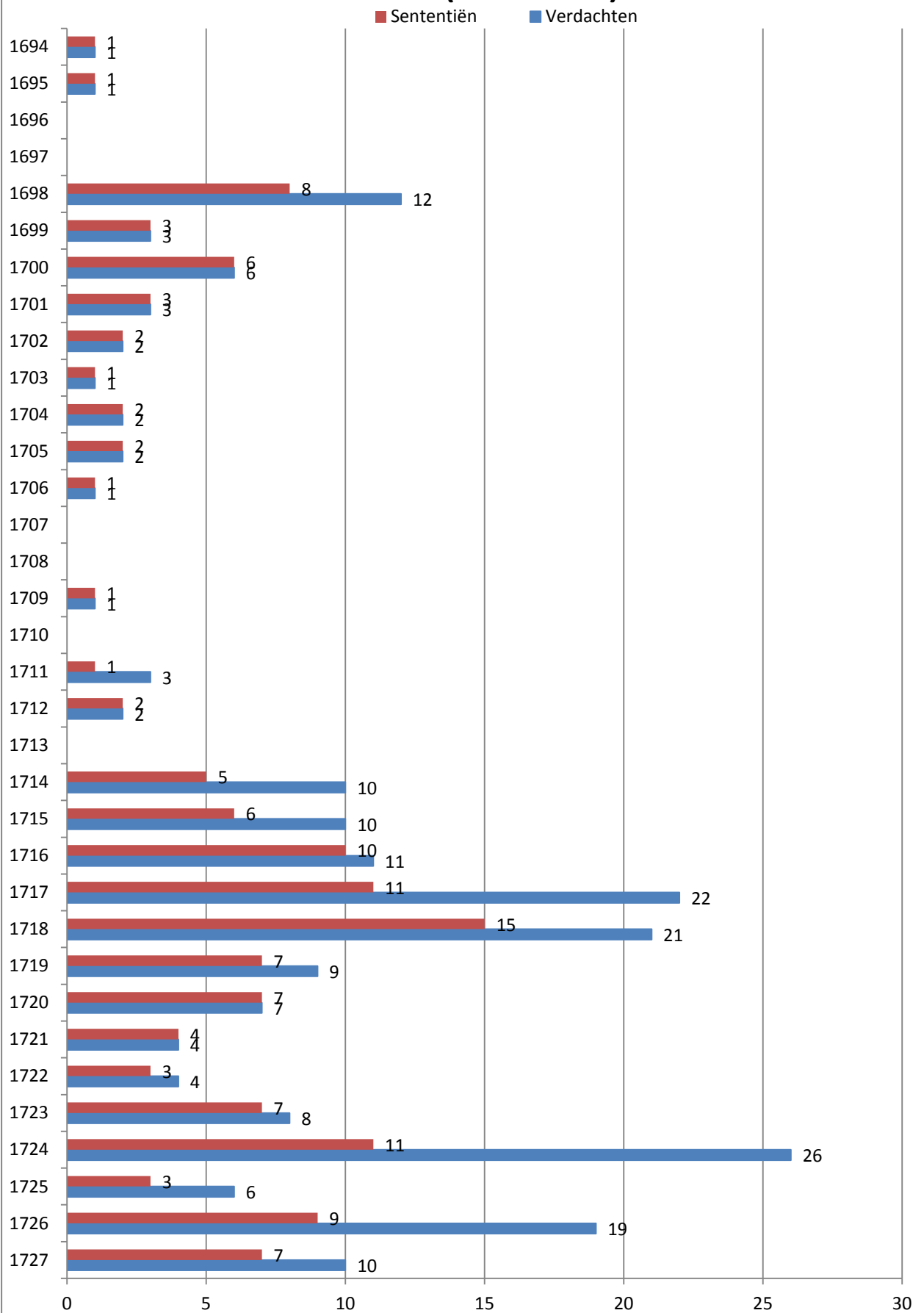
AFDELING 3: MISDRIJVEN IN DE KASSELRIJ IEPER

De bespreking van de misdrijven steunt op de volledige analyse van het bestudeerde register criminele sententiën gewezen door de schepenbank. Deze afdeling focust zich enkel op de misdrijven, slechts in beperkte mate wordt hier aandacht besteed aan de bestraffing. De straffen worden besproken in een afzonderlijke afdeling. Voor de verdere bespreking wordt het gehele onderzochte tijdperk opgedeeld in vier decennia: 1694-1703; 1704-1713; 1714-1723; 1724-1727. Aangezien het register al eindigde in 1727 en niet in 1733, dient de lezer er mee rekening te houden dat dit *laatste decennium* geen volledig decennium is.

§1. ENKELE CIJFERS

A. SENTENTIËN EN VERDACHTEN

3.1 Aantal sententiën & verdachten (1694-1727)

Het bestudeerde register bevat 139 criminele sententiën waarin 207 verdachten terecht staan.

In de eerste tienjarige periode (1694-1703) worden 25 vonnissen uitgesproken. Het volgend decennium (1704-1713) volgen slechts 9 vonnissen. Vervolgens stijgt het aantal vonnissen in de periode 1714-1723 indrukwekkend naar 75 en ook in de laatste vierjarige periode (1724-1727) worden nog 30 vonnissen gewezen.

Met 34 sententiën gedurende twee decennia (1694-1713) ten opzichte van 105 sententiën gedurende de laatste 14 jaar (1714-1723), kan de Vrede van Utrecht in 1713 als een absolute mijlpaal beschouwd worden en valt de bestudeerde tijdspanne uiteen in een periode vóór en na de Vrede van Utrecht.

Daarenboven valt op te merken dat na 1713 ook het aantal verdachten spectaculair toeneemt: in tegenstelling tot de periode voor het Verdrag van Utrecht, staan nu meerdere verdachten terecht per sententie. Van 1714 tot en met 1727, het eindjaar van het register, staan 167 personen terecht in 105 strafzaken. In het jaar 1724 worden 26 verdachten veroordeeld in 11 sententiën.

Vóór 1713, over een tijdspanne van 20 jaar, staan amper 40 personen terecht in 34 sententiën. In het merendeel van de sententiën wordt één persoon veroordeeld in één vonnis. Enkel in de jaren 1698 en 1711 zijn er méér verdachten dan uitgesproken sententiën: op 22 maart 1698 worden 5 vagebonden veroordeeld wegens het bedelen van brood; in het jaar 1711 worden de drie gebroeders Tahon samen berecht voor het toebrengen van slagen en verwondingen aan de luitenant-baljuw.

De lage productiviteit van justitie in het tweede decennium (1704-1713) alsook in het begin van de jaren 1700 is te wijten aan de weerslag die de Spaanse Successieoorlog (1701-1714) had in Vlaanderen. Na de Slag van Ramillies¹³⁵ op 23 mei 1706 verplaatst het strijdtoneel zich naar Vlaanderen: via Vlaanderen rukt het Franse leger noordwaarts op en lijdt in 1708 zware nederlagen te Oudenaarde en Wijnendale en verliest Brugge, Gent en Rijsel aan de (Britse) alliantie. Samen met Nieuwpoort en Fort Knocke vormt Ieper de Franse defensielijn. Na de verovering van Doornik in 1709 en de bezetting van de Noord-Franse steden Douai, Sint-Venant, Béthune en Ariën in 1710, vormde Ieper het voornaamste Franse bastion in Vlaanderen.¹³⁶ Dit laat zich duidelijk blijken in de cijfers: in de periode van 1706 tot 1713 ligt justitie zo goed als stil; van 17 april 1706 – ruim een maand voor de Slag van Ramillies – tot 3 oktober 1709 volgt geen rechtspraak, eveneens als in 1710, het jaar waarin Ieper zich tracht te behoeden van buitenlandse bezetting.

In het jaar 1718 viert justitie hoogtij met 15 sententiën, het hoogste aantal vonnissen in 34 jaar tijd. Zelfs tot in 1777, de einddatum van het volgende register, blijft het record van 15 sententiën per jaar overeind.¹³⁷ Ook de jaren 1716, 1717 en 1724 zijn eerder *vette* jaren voor justitie met respectievelijk 10 en tweemaal 11 vonnissen. De jaren 1722 en 1725 vormen de *magere* jaren van de periode na 1713 met drie sententiën. Het aantal sententiën verschilde dus duidelijk van jaar tot jaar.

¹³⁵ Gelegen in het huidige Waals-Brabant.

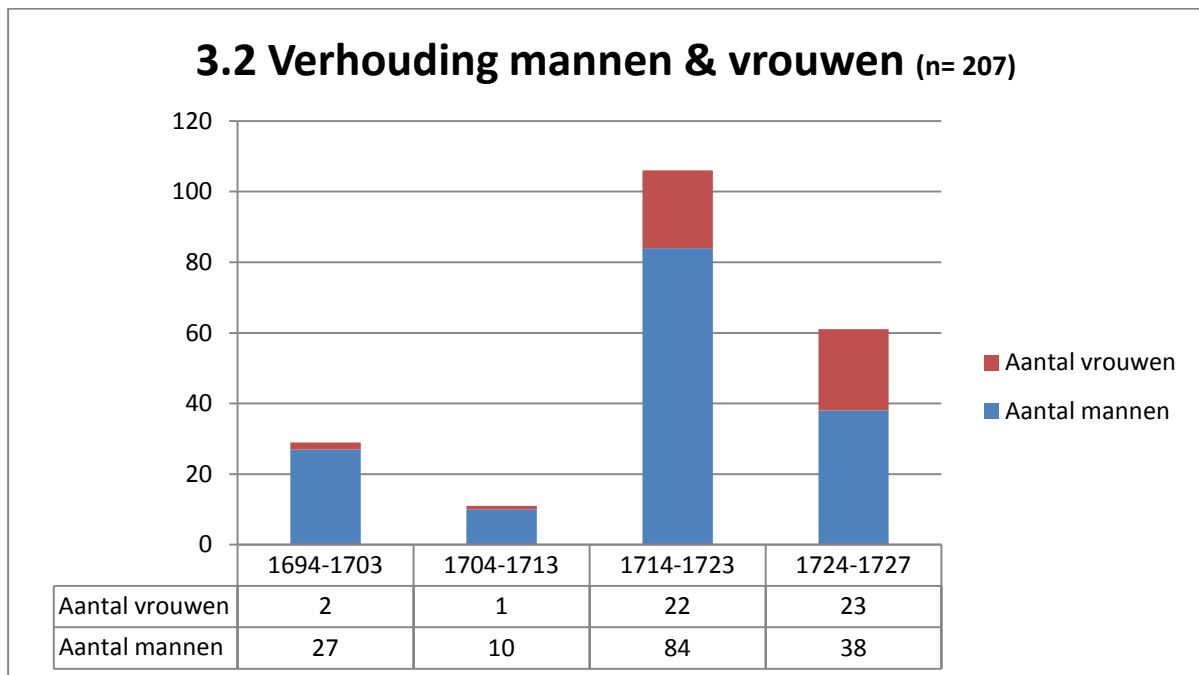
¹³⁶ R. OPSOMMER, *Ieper en de Frans-Belgische Grens (17^e – 18^e eeuw). 300 jaar vredesverdragen van Utrecht en Rastatt*, uitgave door Ieperse archief, 2013, 54.

¹³⁷ K. CAPPALLE, *Analyse van de criminele sententies van de kasselrij Ieper: 18^e eeuw*, onuitg. Masterproef Rechten UGent, 2013, 46.

B. FRANS EN NEDERLANDS

Van de 139 vonnissen zijn er 38 in het Frans opgeschreven, de overige 101 in het (Middel-)Nederlands. De 34 vonnissen die uitgesproken werden in de eerste periode tot 1713 waren uiteraard in het Frans, nadien werden nog 4 Franse vonnissen gewezen in het Oostenrijkse tijdperk. Een mogelijke verklaring hiervoor betreft de Franse nationaliteit van de dader.

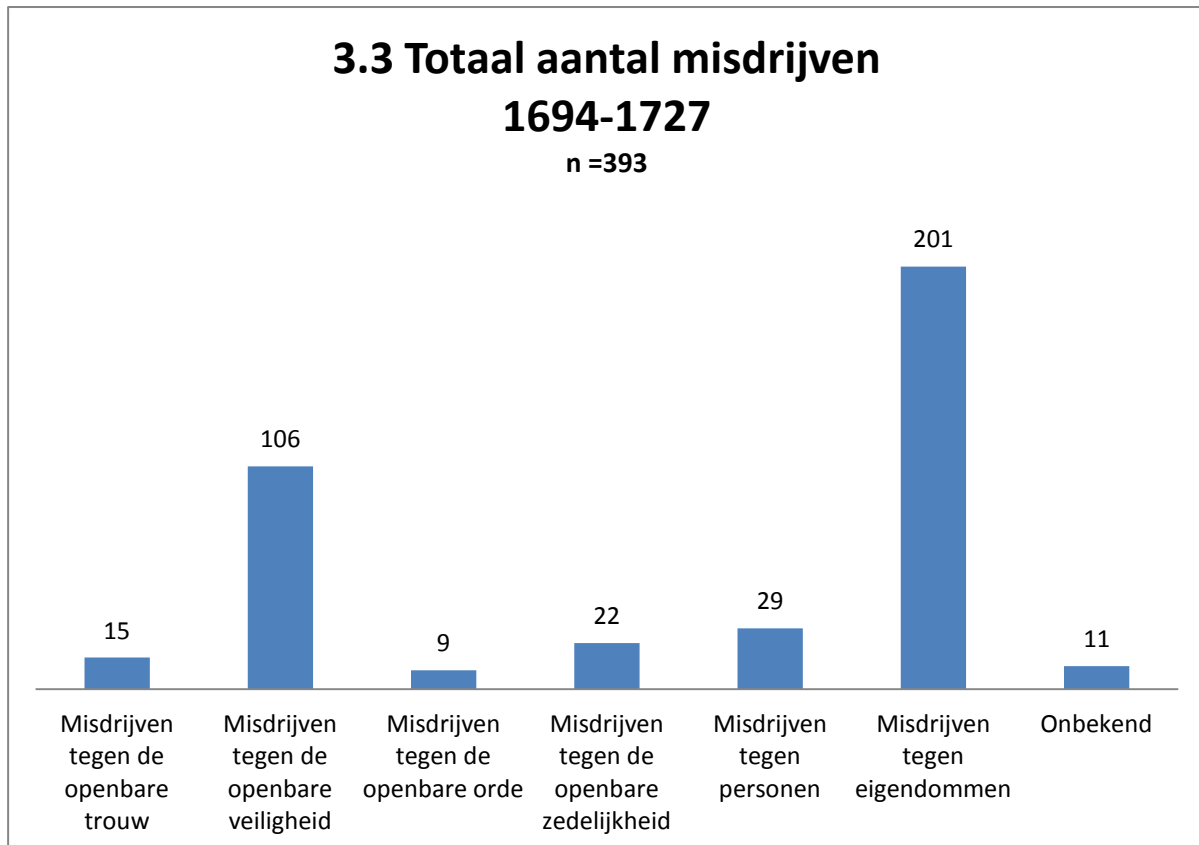
C. MANNEN EN VROUWEN

In het eerste decennium (1694 – 1703) staan 29 verdachten terecht, waaronder 27 mannen en 2 vrouwen. Tijdens het tweede decennium worden in totaal 11 personen veroordeeld, waaronder 1 vrouw en 10 mannen. In de tien jaar na de Vrede van Utrecht (1714-1723) staan 22 vrouwen en 84 mannen in de beklagdenbank (in totaal 106 personen). In de laatste vierjarige periode worden 61 personen veroordeeld, waarvan 23 vrouwen en 38 mannen. Vooral na 1713, neemt het aantal vrouwelijke beklagden geleidelijk aan toe.

§ 2. BESPREKING VAN DE AFZONDERLIJKE MISDRIJVEN

A. ENKELE CIJFERS

In de 139 onderzochte sententiën worden in totaal 408 strafbare feiten vermeld.

In die 139 sententiën komen 26 sententiën voor waar telkens 1 misdrijf behandeld wordt dat niet nader vernoemd wordt: 11 daarvan worden toch bestraft.

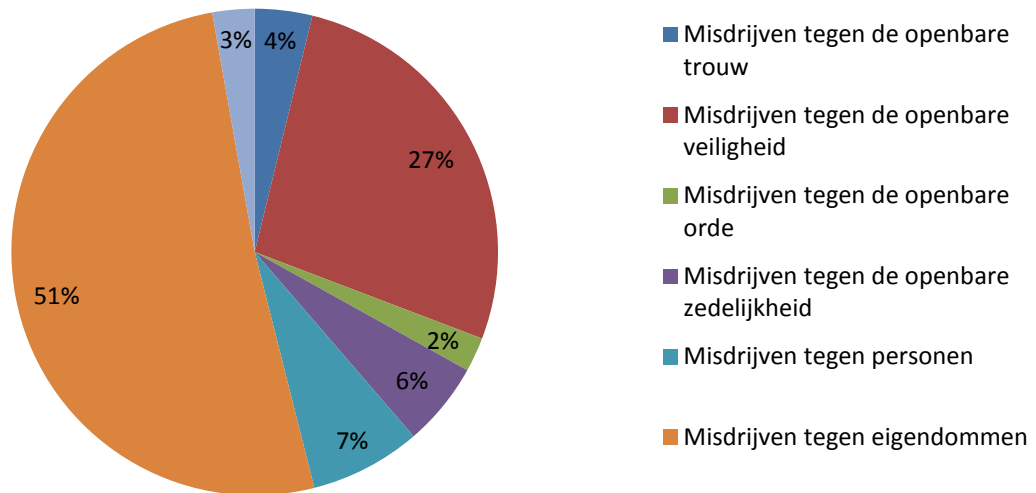
Bij die 139 sententiën zijn er dus 15 sententiën waar het misdrijf niet nader genoemd wordt én er helemaal geen straf wordt uitgesproken. De betichte werd bijvoorbeeld vrijgelaten uit de gevangenis of vrijgesproken van vervolging. Met deze 15 sententiën wordt bij de verdere analyse geen rekening meer gehouden.

Van de 408 gevonniste feiten (benoemd en onbenoemd) zijn er derhalve 408 – 15 is 393 die voor onze analyse van tel zijn. De vier misdrijven waarvoor een vrijspraak werd uitgesproken, behoren aldus tot deze 393 misdrijven. (*cf. supra* pag. 30)

Deze 393 misdrijven worden onderverdeeld in 6 categorieën (zoveel als mogelijk) analoog met de huidige indeling van het Strafwetboek. Naast de rubriek met onbekende misdrijven, zijn dit de misdrijven tegen de openbare trouw, tegen de openbare veiligheid, tegen de openbare orde, tegen de openbare zedelijkheid, tegen personen en tot slot tegen eigendommen.

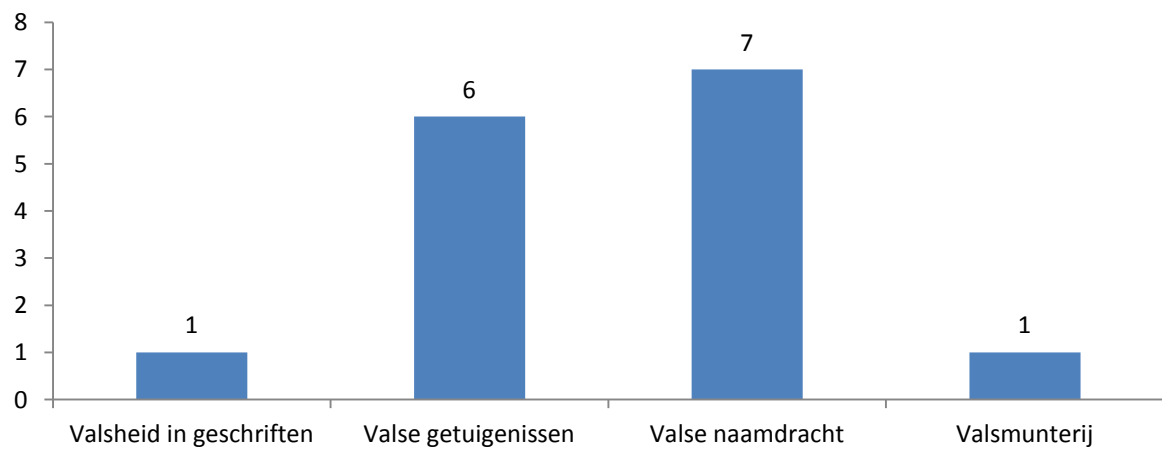
3.4 Totaal aantal misdrijven (1694-1727)

In % uitgedrukt

B. MISDRIJVEN TEGEN DE OPENBARE TROUW

3.5 Misdrijven tegen de openbare trouw (1694-1727)

De eerste categorie misdrijven die besproken wordt, zijn de misdrijven tegen de openbare trouw. Van de periode 1694 tot en met 1727 werden 15 van de 393 delicten als dergelijk misdrijf gecategoriseerd of ook wel 4% van het totaal aantal onderzochte misdrijven. De 15 openbare-trouw-misdrijven zijn te herleiden tot vier misdrijven, nl. valsheid in geschriften, valse getuigenissen, valse naamdracht en valsmunterij. Deze hebben allen een waarheidsvermomming gemeen. Als we

bovenstaande figuur bekijken, voeren twee van de vier misdrijven de lijst aan, met name respectievelijk zes gevallen van valse getuigenissen en zeven gevallen van valse naamdracht.

De (zeven) misdrijven van valse naamdracht deden zich voor onder meerdere verschijningsvormen: ofwel werd er effectief een andere naam aangenomen: er werd gebedeld onder een valse naam (1 geval¹³⁸) of een goed probeerde men van de hand te doen door een valse naam aan te nemen (2 gevallen¹³⁹).

Ofwel gaf de beklaagde zich uit onder een andere hoedanigheid: zo zien we een geval waarbij een man zich in meerdere herbergen als ijker voordeed¹⁴⁰; waar 2 criminelen zich bij de pastoor voordoen als bekeerlingen tot het Rooms-katholieke geloof¹⁴¹ of waar een man valselijk de hoedanigheid aannam van luitenant. Dit laatste geval gaat samen met het enkele misdrijf van valsheid in geschriften: hier had Patrice de la Cassine zich in 1699 bezondigd aan het opstellen van een valse bevelbrief zogezegd afkomstig van de *Maréchal de France* en hij had zich uitgegeven als luitenant.¹⁴² Hij werd veroordeeld tot zes jaar galeien. Sommige van deze kwalificaties kunnen in het licht van het huidige hedendaagse strafrecht misschien discutabel zijn en ook nog op andere wijzen kwalificeerbaar zijn. Omdat de sententiën soms in beperkte mate een weergave van de feiten geven, werden deze misdrijven allen opgenomen als valse naamdracht.

Naast de valse naamdracht bespreken we de valse getuigenissen: na analyse stellen we vast dat dit misdrijf hoofdzakelijk bestond in het opzettelijke afleggen van valse en bezwarende bekentenissen jegens anderen. Zo werd Joos Note op 18 oktober 1721 bij verstek veroordeeld tot geseling op het schavot, brandmerking en eeuwige verbanning wegens het afleggen van een valse getuigenis onder ede. Hij pleegde meened na omkoping met een half kroonstuk.¹⁴³ Hoofdzakelijk zien we de lijfstraf - publieke geseling op het schavot - terugkeren als bestraffing. Hiervan wordt echter afgeweken bij Marijn Jacques: deze jongeman had zich naast diefstal schuldig gemaakt aan een valse getuigenis. Gezien zijn jeugdige leeftijd van dertien werd zijn vader gedwongen om zijn zoon in de gevangenis met scherpe roeden tot bloedens toe te geselen in aanwezigheid van alle schepenen en dit op straffe van geseling door de scherprechter. Nadien moest hij nog gedurende acht dagen in de gevangenis overleven op water en brood.¹⁴⁴

Tot slot zien we een enkel geval van valsmunterij. Helaas was het feitenrelaas één van de onduidelijkste in het gehele register: het staat vast dat Jan Baptiste Delliez valselijk gele penningen als gouden munten aan de man probeerde te brengen, hiervoor werd hij veroordeeld tot een twee uur durende expositie op het pilorij (vastgemaakt met de halsband aan de schandpaal) op de markt met gele penningen rond de nek bekleed.¹⁴⁵

¹³⁸ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°127r-130r.

¹³⁹ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°30r-31r; Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°38v-39v.

¹⁴⁰ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°43v-44v.

¹⁴¹ *Ibid.* f°51r-52r.

¹⁴² *Ibid.* f°9r-10r.

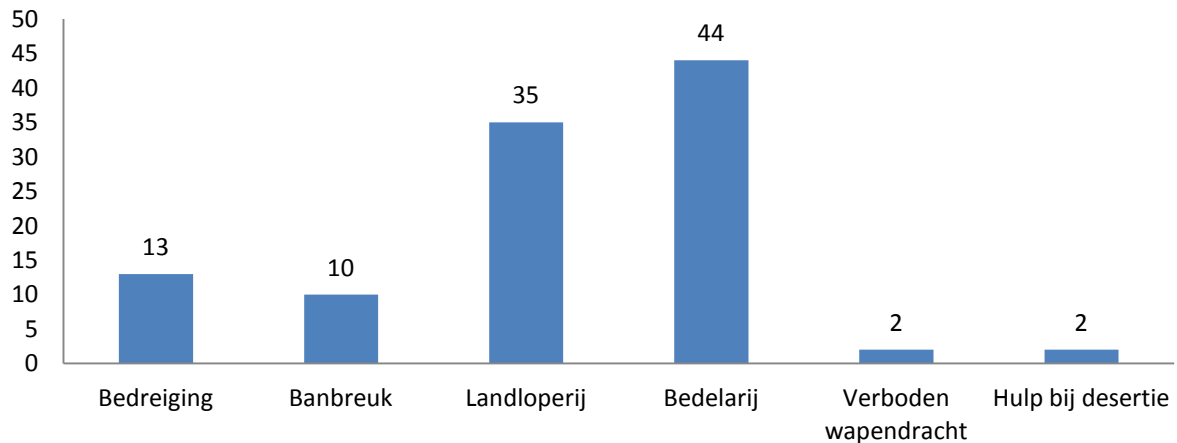
¹⁴³ *Ibid.* f°100v-101v.

¹⁴⁴ *Ibid.* f°85v-86v.

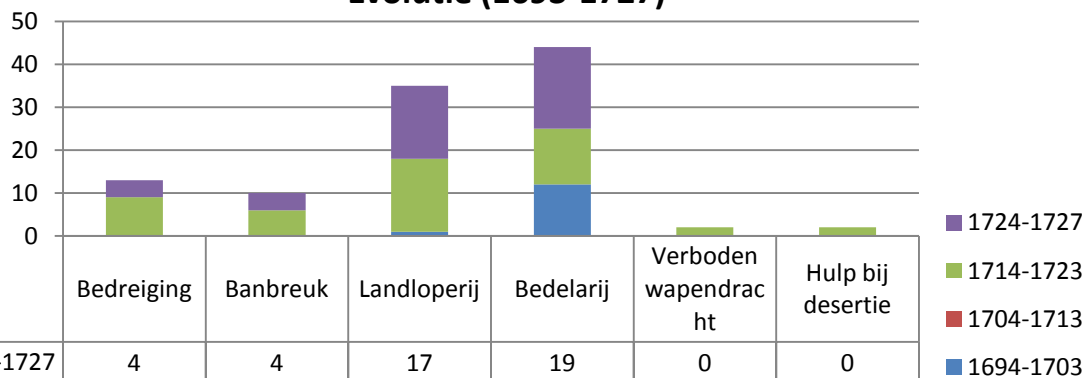
¹⁴⁵ *Ibid.* f°36r-36v.

C. MISDRIJVEN TEGEN DE OPENBARE VEILIGHEID

3.6 Misdrijven tegen de openbare veiligheid (1694-1727)

3.7 Misdrijven tegen de openbare veiligheid Evolutie (1693-1727)

Met 27% van alle misdrijven neemt de categorie van misdrijven tegen de openbare veiligheid de tweede plaats in na de categorie van misdrijven tegen de eigendommen: 106 inbreuken tegen de openbare veiligheid werden vastgesteld, gekwalificeerd als misdrijven van bedreiging, banbreuk, landloperij, bedelarij, verboden wapendracht en hulp bij desertie.

De hoofdmoot van deze categorie delicten bestaat uit landloperij en bedelarij, respectievelijk goed voor 35 en 44 veroordelingen. Bedelarij is een misdrijf dat terugkeert gedurende de volledige onderzochte periode, met uitzondering van het decennium 1704 – 1713 waarin geen enkel misdrijf tegen de openbare veiligheid berecht werd. Uit figuur 3.7 blijkt dat landloperij vooral een opkomend misdrijf is na de Vrede van Utrecht. Toch dient dit ietwat genuanceerd te worden omdat de misdrijven bedelarij en landloperij vaak door mekaar liepen: zo waren landlopers vaak bedelaars en bedelaars vaak landlopers en werd slechts 1 misdrijf op de feiten geplakt: hetzij bedelarij, hetzij *vagebonderij*.

Hoe dan ook waren bedelaars en vagebonden een voortdurende plaag binnen de Kasselrij Ieper en omstreken. Oorzaken hiervan waren onder meer te vinden in de groeiende werkloosheid, strenge winters (o.a. 1709-1710) en mislukte graanoogsten van omstreeks 1690.¹⁴⁶ Het lage aantal misdrijven tijdens het tweede decennium (1703-1714) werd reeds in causaal verband gebracht met de Spaanse Successieoorlog. De aanwezigheid van soldaten in onze gewesten had kennelijk ook een ontradend effect op het plegen van misdrijven tegen de openbare veiligheid. Het grote aantal vagebonden en rondzwerende bedelaars was ook een gevolg van de verbanningsstraf die in alle kasselrijen veelvuldig werd toegepast. Zo ontstonden in het begin van de 17^e eeuw in de Zuidelijke Nederlanden in verschillende steden tuchthuizen waar leeglopers werden opgesloten: in Antwerpen (1613), Ieper en Brugge (beiden 1626), Gent (1628) en Brussel (1621). Landlopers waren waarschijnlijk voortdurend *on the move* uit vrees voor opsluiting. Deze opsluiting werd in de verschillende kasselrijen waarschijnlijk met verschillende strengheid toegepast; bij de lectuur van de sententiën werd niets over het bestaan van dergelijk tuchthuis vernomen. Waarschijnlijk was het gewoon goedkoper van de landlopers te verbannen.¹⁴⁷ Het als ontheemde rondzweren volstond namelijk om gestraft te worden.¹⁴⁸ Aangezien vagebonden een grote plaag vormden, werden regelmatig ordonnantiën uitgevaardigd: Lodewijk XIV gaf op 31 mei 1682 een verordening en edict uit *contre ceux qui ne garderont pas leur ban, les vagabonds et gens sans aveu*. Banbrekers werden toen rechtstreeks naar de galeien gevoerd zonder proces.¹⁴⁹ In het Oostenrijkse tijdperk, vaardigde de Franse vorst Lodewijk XIV nog steeds ordonnantiën uit tegen vagebonderij, banbrekers en daklozen (*contre les vagabonds, gens sans aveu et bannis*).¹⁵⁰ Dat het probleem bleef aanslepen, bewees ook het feit dat de Oostenrijkse vorst Karel VI een ordonnantie ter bestrijding van landloperij en bedelarij uitvaardigde.¹⁵¹

In de sententiën werd een misdrijf van landloperij/bedelarij vaak als volgt beschreven:

¹⁴⁶ J.C.H. BLOM en E. LAMBERTS, *Geschiedenis van de Nederlanden*, Amsterdam, Agon, 1994, 275; F. VANHEMELRYCK, *Marginalen in de geschiedenis. Over beulen, joden, hoeren, zigeuners en andere zondebokken*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 43.

¹⁴⁷ F. VANHEMELRYCK, *Marginalen in de geschiedenis. Over beulen, joden, hoeren, zigeuners en andere zondebokken*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 36.

¹⁴⁸ K. PAPIN, "Misdaad in de kasselrij Ieper tijdens de 18de eeuw", *Westhoek* 2005, 110.

¹⁴⁹ G. DU ROUSSEAUD DE LA COMBE, *Traité des matières criminelles, suivant l'ordonnance du mois d'août 1670 & les édits, déclarations du Roi, arrêts et règlements intervenus jusqu'à à présent*, Paris, chez Theodore le Gras au Palais Paris, 1741, IV, 70.

¹⁵⁰ G. DU ROUSSEAUD DE LA COMBE, *Traité des matières criminelles, suivant l'ordonnance du mois d'août 1670 & les édits, déclarations du Roi, arrêts et règlements intervenus jusqu'à à présent*, Paris, chez Theodore le Gras au Palais Paris, 1741, IV, 126.

¹⁵¹ J.C.H. BLOM en E. LAMBERTS, *Geschiedenis van de Nederlanden*, Amsterdam, Agon, 1994, 276.

*'Recht doende declareren de voors[eiden] twee vrouwspersoonen [Marie Jorrissen & Marie Françoise Aldegonde] behoorelyck overtuight ende overwonnen van nerghens t'hebben eenighe woonste, ende niet jeghenstaende sy ghesont syn van leden, het landt doorloopen te hebben, ende onder het gelaet van praghene ghen ofte egyptenegen te hebben ghevagabondeert binnen het besteck ende jurisdictie deser Casselrie.'*¹⁵²

Hieruit blijkt dat het voor valide personen verboden was van te bedelen. Hun bedelarij werd beschouwd als luiheid en onwilligheid om te werken.¹⁵³ Het werd hen zelfs kwalijk genomen de aalmoezen in te nemen van zij die er meer nood aan hadden. Het was wel verrassend vast te stellen dat de terminologie van 300 jaar geleden nog steeds gangbaar is: zo spreekt men van Egyptenaren waar men het nu nog heeft over 'Gypsies' als inwoners van 'Egypt' en dus ietwat exotische figuren die niet in het lokale decor pasten. 'Klein Egypte' zou een christelijke enclave geweest zijn in Egypte van waaruit inwoners migreerden naar West-Europa naar de berg Gype in Modon (Peloponnesos). Later verdween deze christelijke connotatie en werden ze als heidenen of geloofsafvalligen (hussen naar de volgelingen van de protestant Jan Hus uit Bohemen) bestempeld. De naam Pragenaars is dus afkomstig van deze verbondenheid van geloofsafvalligen met de regio Praag in Tsjechië.¹⁵⁴

Omdat veel landlopers en bedelaars niet uit de Kasselrij geboortig waren, zien we als straf hoofdzakelijk de verbanning (al dan niet met tijdsbepaling) terugkeren. Naast de hoofdstraf werd steeds in de sententie een subsidiaire straf opgelegd zoals de galeien of een lijfstraf. Wat wel vaststaat is dat de veroordeelde 24 uur de tijd kreeg om de Kasselrij te verlaten: Laurent Verstraete, afkomstig uit Lotenhulle, werd op 25 februari 1700 wegens het bedelen van brood veroordeeld tot een verbod om nog ooit in de Kasselrij te bedelen op straffe van *fustigation* (geseling). Binnen de 24uur moest hij de Kasselrij leper zien te verlaten vergezeld door zijn vrouw en kind.¹⁵⁵ De termijn van 24uur werd eenmaal verdubbeld omdat de echtgenote van de veroordeelde bedelaar ongesteld was.¹⁵⁶

Voorts is ook uit de analyse op te merken dat bedelarij en landloperij gepaard gingen met andere vormen van criminaliteit, zoals diefstal en braak.¹⁵⁷

Een rechtstreeks gevolg van de verbanningsstraf was de banbreuk: 10 inbreuken doen zich voor, te situeren in de periode 1714-1727. In al deze gevallen wordt tegen de sententie in, de ban vroegtijdig verbroken in samenloop met een resem nieuwe delicten. In acht van de tien gevallen volgde een eeuwige ban uit de Provincie van Vlaanderen, bij de overige twee volgde de strop.

¹⁵² Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°132r-132v.

¹⁵³ C.-J. DE FERRIERE, *Dictionnaire de Droit et de Pratique*, Paris, chez Joseph Saugrain, II, 1754, 735.

¹⁵⁴ K. PAPIN, "Misdad in de kasselrij Ieper tijdens de 18de eeuw", *Westhoek* 2005, 110; F. VANHEMELRYCK, *Marginalen in de geschiedenis. Over beulen, joden, hoeren, zigeuners en andere zondebokken*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 69.

¹⁵⁵ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°10r.

¹⁵⁶ *Ibid.* f°116v-117r.

¹⁵⁷ Bevestigd in: F. VANHEMELRYCK, *Marginalen in de geschiedenis. Over beulen, joden, hoeren, zigeuners en andere zondebokken*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 37-38; K. PAPIN, "Misdad in de kasselrij Ieper tijdens de 18de eeuw", *Westhoek* 2005, 110.

Een vierde misdrijf dat gekwalificeerd werd, is het uiten van bedreigingen. We noteren 13 misdrijven, allen te situeren na 1713. Hoofdzakelijk gaat het om het dreigen met fysiek geweld of brandstichting. Zo had de twaalfjarige Antoine Lysse Jan Maes betrappt terwijl hij lijnwaad aan het stelen was en had Maes bedreigd het hoofd van de jongen met een stok in te slaan indien hij Maes aan de galg zou praten. Diezelfde Maes had eveneens bedreigd met het huis van zijn zwager in brand te steken omdat zijn vrouw zich daar verborgen had. Maes die ook terecht stond voor andere feiten, werd uiteindelijk opgehangen aan de galg.¹⁵⁸ Een specifieke vorm van bedreiging is het schrijven van brandbrieven. Omdat deze bedreiging gericht is tegen de eigendom, wordt dit verder besproken bij de analyse van de misdrijven tegen eigendommen.

Tot slot zien we binnen deze categorie twee kleinere misdrijven opduiken, met name verboden wapendracht en het te hulp schieten van deserteurs, met elk 2 veroordelingen. Hulp bij desertie is een speciaal misdrijf dat vandaag buiten het strafwetboek, nl. het Militair Strafwetboek, bestraft wordt, maar voor deze analyse werd dit misdrijf binnen deze categorie gerekend: Jacques Beun en Jan Van Eynde werden tot een geldboete veroordeeld wegens het hulp bieden aan Christian Grutinck, een deserteur uit het garnizoen van Waasten.¹⁵⁹ Waasten was immers een barrièrestad. In het bezit zijn van een zakpistooltje¹⁶⁰ en nijptang¹⁶¹ werd dan weer gezien als verboden wapendracht.

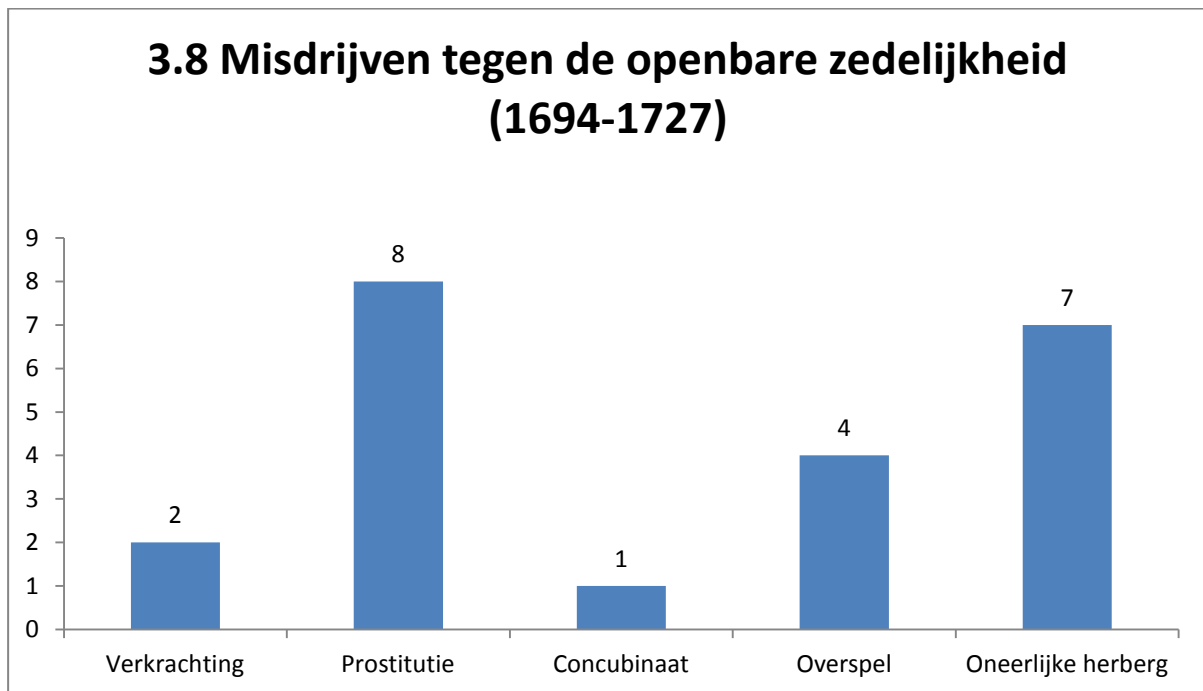
¹⁵⁸ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°122r-124r.

¹⁵⁹ *Ibid.* f°84v-85r.

¹⁶⁰ *Ibid.* f°74r-74v.

¹⁶¹ *Ibid.* f°110v-111v.

D. MISDRIJVEN TEGEN DE OPENBARE ZEDELIIKHEID

De misdrijven tegen de openbare zedelijkheid zijn de seksuele misdrijven of die misdrijven waar de openbare zedelijkheid in het gedrang komt. 29 misdrijven werden ondergebracht onder de noemer van verkrachting, prostitutie, concubinaat, overspel of oneerlijke herberg; of 6% van het totaal aantal gepleegde misdrijven.

Acht van de 22 misdrijven zijn gevallen van prostitutie die allemaal te situeren zijn in de laatste periode (1724 – 1727). Hieronder valt ook het ontuchtelijk en impudiek leven. De acht vrouwen die veroordeeld werden wegens hoerereien kenden allen dezelfde hoofdstraf: verbanning uit de Kasselrij leper, hetzij voor 3 jaar, hetzij voor 9 jaar. Enkel Marie Catherijne Desodt werd naast publieke geseling en brandmerking, levenslang gebannen uit de Kasselrij omdat zij na eerdere veroordelingen haar ban gebroken had en volhard had in de hoerereien.¹⁶² Vijf van hen werden voorafgaandelijk de verbanning, gedurende enkele uren op marktdag publiekelijk geëxponeerd op het schavot, bekleed met roeden om de hals. De toestroom aan prostituees liep gelijktijdig met de aanwezigheid van soldaten (naar aanleiding van het Barrièreverdrag afgesloten in 1715, *cf. supra*) in onze contreien. PAPIN schrijft dan ook dat veel ‘vreemde’ meisjes in het zog van de legertroepen in de Kasselrij leper belandden.¹⁶³

Gepaard met de prostitutiemisdrijven, zijn de gevallen van ‘oneerlijke herberg’. Zeven gevallen doen zich voor, waarvan 3 in de periode 1714-1723 en 4 in de periode 1724-1727. Zo wordt het Gilles Moerkerke door de kasselrijschepenen op 23 september 1724 verboden om gedurende 3 jaar herberg te houden binnen de Kasselrij leper omdat hij ‘oneerlijke huis en herberge’ gehouden had en naast Marie Baal en Joanne Van Lightenburg meerdere *lichte dochters* in huis gehad zou hebben en

¹⁶² leper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van leper, 1694-1727, f°139r-139v.

¹⁶³ K. PAPIN, “Misdaad in de kasselrij leper tijdens de 18de eeuw”, *Westhoek* 2005, 116.

de praktijken gedoogd zou hebben.¹⁶⁴ Het misdrijf van ‘oneerlijke herberg’ bestond dus in het laten logeren van soldaten, bedelaars, landlopers en vrouwen met een kwalijke reputatie en dit alles te gedogen tegen de ordonnantiën en de plakaten in. De straf bestond zoals bij Gilles Moerkerke uit een beroepsverbod of een verbod van recidive op straffe van verbanning. Zo werd Marie Pieternele Damar op 8 juli 1724 geblameerd omdat zij ‘publieke hoeren geronseld zou hebben’ en op de hoogte geweest zou zijn van de prostitutie in haar herberg.¹⁶⁵

Het misdrijf verkrachting kent een opvallend laag cijfer met slechts twee veroordelingen. Jacobus Teyrbroodt maakte zich naast 14 andere misdrijven, schuldig aan verkrachting: na een gat gemaakt te hebben onder de dorpel van het huis bewoond door de gezusters Vanbelle en aldaar meerdere waardevolle voorwerpen gestolen te hebben, wordt hij ervan beschuldigd van de gezonde zuster samen met zijn complices, met handen en voeten vastgebonden te hebben, haar te hebben *geforceert ende gevioleert ende beestachtigheit met haar forcelick te hebben gepleegt*.¹⁶⁶ Bij het tweede geval kon de dader de schepenen ervan overtuigen dat het meisje in feite een prostituee was, zo kwam hij er uiteindelijk vanaf met een publieke blamage en een maand gevangenis op water en brood.¹⁶⁷

Voorts zien we 4 gevallen van overspel: zo gaf o.a. een overspelige amoureuze relatie tussen Joris Calmeyn en Marie Dejonghe aanleiding tot een moord en heiligschennis: na een langdurige relatie gehad te hebben met Marie Dejonghe, vrouw van Guillaume Pollé, heeft Calmeyn deze laatste met opzet in zijn slaap vermoord, voorafgegaan door ‘*drie cruysen ende seggende een eere godts*’ om na diens dood met meer vrijheid en ongebondenheid met Marie Dejonghe te kunnen *boeleren*. Omdat het vonnis op verstek gewezen werd, ontsnapte Calmeyn aan een *amende honorable* en een radbraking.¹⁶⁸ Tot slot werd één enkel duidelijk geval van concubinaat opgetekend waarvoor geopteerd werd dit te onderscheiden van de overspelige relaties: Marianne Devos werd op 14 juli 1714 veroordeeld tot geseling op het schavot en 5 jaar verbanning omdat zij gedurende 10 maanden als concubine geleefd zou hebben met Quirinus Pieters.¹⁶⁹

¹⁶⁴ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°118v-119v.

¹⁶⁵ *Ibid.* f°118r-118v.

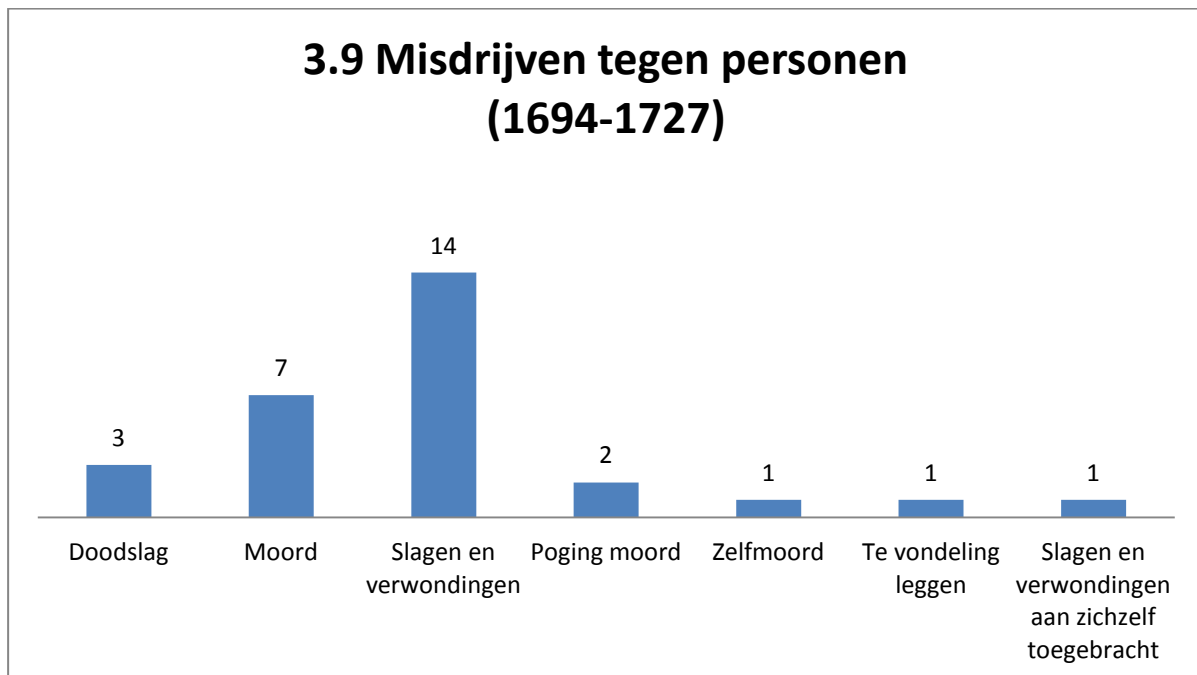
¹⁶⁶ *Ibid.* f°76r-82r.

¹⁶⁷ Ook vermeld in J. MONBALLYU, “De hoofdlijnen van de criminele strafprocedure in het graafschap Vlaanderen (16^e tot 18^e Eeuw)” in C.H. VAN RHEE, F. STEVENS en E. PERSOONS (eds.), *Voortschrijdend procesrecht. Een historische verkenning*, Leuven, Universitaire Pers, 2001, 83-84; Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°134r-134v.

¹⁶⁸ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°58r-60v.

¹⁶⁹ *Ibid.* f°28r-29v.

E. MISDRIJVEN TEGEN PERSONEN

Na de misdrijven tegen de eigendommen (51%) en de misdrijven tegen de openbare veiligheid (27%) vormen de misdrijven gepleegd tegen personen met 7% van het totaal aantal misdrijven de derde grootste categorie misdrijven. In totaal werden 29 misdrijven tegen personen opgetekend die te kwalificeren waren als doodslag, moord, slagen en verwondingen, poging tot moord, zelfmoord, het te vondeling leggen en tot slot het toebrengen van slagen en verwondingen aan zichzelf met het oog op zelfdoding.

Twee van deze subkwalificaties trekken de aandacht, met name de zelfmoord en de poging tot zelfmoord. Hoewel deze *misdrijven* vandaag uit het Strafwetboek geschrapt zijn, werden deze ruim 300 jaar geleden als een van de zwaarste zonden beschouwd. De uitermate publieke beschimping van het dode lichaam verklaart waarom slechts 1 geval van zelfmoord opduikt in de ruim dertigjarige onderzochte periode: op 1 april 1717 verhangt koeienherder Joos Vercamer zich in de schuur van zijn meester.¹⁷⁰ Vier dagen later, wordt zijn dode lichaam vastgemaakt op een wissel horde, met het gezicht tegen de aarde voortgesleept vertrekkende van de schuur waar hij zich van het leven ontnam tot de publieke straat, genaamd de Vijfvoetwege. Het feit dat het gezicht tegen de grond schuurde moest de sleping een extra tergend karakter geven.¹⁷¹ VANDEKERCKHOVE bevestigt de sleping als universeel patroon binnen Europa om die beschimping te ondergaan.¹⁷² Geen van de lichamen van daders van de zwaarste misdrijven, zoals moordenaars of veelplegers die veroordeeld werden tot de strop, werd aan dergelijke verregaande postume bestraffing blootgesteld. Het doel van deze zware schandestraf bestond niet louter in het toebrengen van zware kneuzingen aan het lichaam, maar ook

¹⁷⁰ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°49r-50v.

¹⁷¹ L. VANDEKERCKHOVE, *De bestraffing van zelfdoding in het oude Europa*, Tiel, Lannoo, 1985, 54.

¹⁷² *Ibid.* 53.

om de reputatie en nagedachtenis te schandvlekken.¹⁷³ Na de ontorende tocht doorheen de voornaamste straten van de stad, werd het lichaam op het galgenveld opgehangen in een sprietgalg, een soort gevorkte paal waarin het lichaam tentoongesteld werd *ter exempel van andere* tot het ontbonden was. Ook een begrafenis in gewijde aarde werd aldus aan de zelfmoordenaar ontzegd. In de toenmalige tijd betekende dit *de facto* dat de toegang tot het hiernamaals was afgesloten.

Ook zien we één geval waarin een persoon ernstige tekenen van suïcidaal gedrag vertoonde: Mattheus Gadon werd op 23 december 1727 tot de galg veroordeeld omdat hij 'ten tijde dat hij in de gevangenis zat, zichzelf met een schaar aan de keel verschillende wonden toegebracht had en de harde hand tegen zichzelf gebruikt zou hebben, bovendien verklaard te hebben dat het hem speet dat zijn zelfmoordpoging niet gelukt was en dat hij wenste een mes gehad te hebben om de roeper van zijn keel af te snijden om alzo de straffen van zijn begane misdrijven te ontlopen'.¹⁷⁴ Echter omdat het hier om een veelpleger gaat, is het minder vanzelfsprekend om in te schatten hoe zwaar deze zelfmoordpoging gewogen heeft bij het afwegen van de strafmaat. VANDEKERCKHOVE schrijft alvast dat 'de zelfmoordpoging wel degelijk een bijzonder grote ontsteltenis verwekte en naar diezelfde maat op klinkende wijze bestraft werd'.¹⁷⁵ Er zijn in het bestudeerde register slechts deze twee gevallen van (poging tot) zelfmoord gevonden. Vermoedelijk gaat het hier om een fenomeen van verhulling: de familieleden poogden zoveel als mogelijk een zelfmoord te verbergen of toch ten minste te verhullen achter 'krankzinnigheid'. Immers zelfmoord was moord en werd even zwaar getaxeerd in de strafmaat: 'Doodslag van zichzelf is een veel zwaarder misdrijf dan doodslag van iemand anders'.¹⁷⁶ Dit betekende dat na het ontoren van het lijk, ook nog een confiscatie van de goederen dreigde.¹⁷⁷ Voor de familie was dit dus een dubbel drama. De zelfmoordenaar werd niet alleen in zijn lichaam maar ook in zijn bezit gestraft.¹⁷⁸ Het is dus te begrijpen dat ze er heel wat voor over hadden om dit familiale drama eerder te registreren als krankzinnigheid dan als misdrijf.

Het misdrijf van slagen en verwondingen maakt de hoofdbrok uit met 14 veroordelingen. Voorts zijn 3 gevallen van doodslag en 7 moorden gepleegd. Enkel indien uit de feitenanalyse met absolute zekerheid de voorbedachte rade aanwezig werd geacht, werd het misdrijf als moord gekwalificeerd. Dit was ontegensprekelijk het geval met Johannes Picavet¹⁷⁹: nadat hij op 17 september 1723 iets met Johanna Deneve gedronken had in een herberg in Dentergem, is hij haar bij het buitengaan gevolgd en heeft hij haar nadien met geweld geagresseerd. Met een mes heeft hij haar gezicht en neus bewerkt, haar nog verschillende steken in het lichaam en hoofd toegebracht en haar nadien voor dood achtergelaten. Enkele uren later is ze gestorven. Omdat de dader Picavet ook nog schuldig werd bevonden aan diefstal en bedelarij onder een valse naam, werd hij veroordeeld tot radbraking. Hier treffen we toch een vreemde opmerking aan genoteerd door de griffier: we vernemen dat Picavet na zijn radbraking *secretelyk geworpt* werd vooraleer zijn lichaam op het rad werd ten toon

¹⁷³ L. VANDEKERCKHOVE, *De bestraffing van zelfdoding in het oude Europa*, Tielt, Lannoo, 1985, 53.

¹⁷⁴ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°144r-146r.

¹⁷⁵ L. VANDEKERCKHOVE, *De bestraffing van zelfdoding in het oude Europa*, Tielt, Lannoo, 1985, 72.

¹⁷⁶ L. TH. MAES, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen, De Sikkel, 1947, 269-270.

¹⁷⁷ J.B. CANNAERT, *Bydrage tot de kennis van het oude strafrecht in Vlaenderen*, Gent, Gyselynck, 1835, 281.

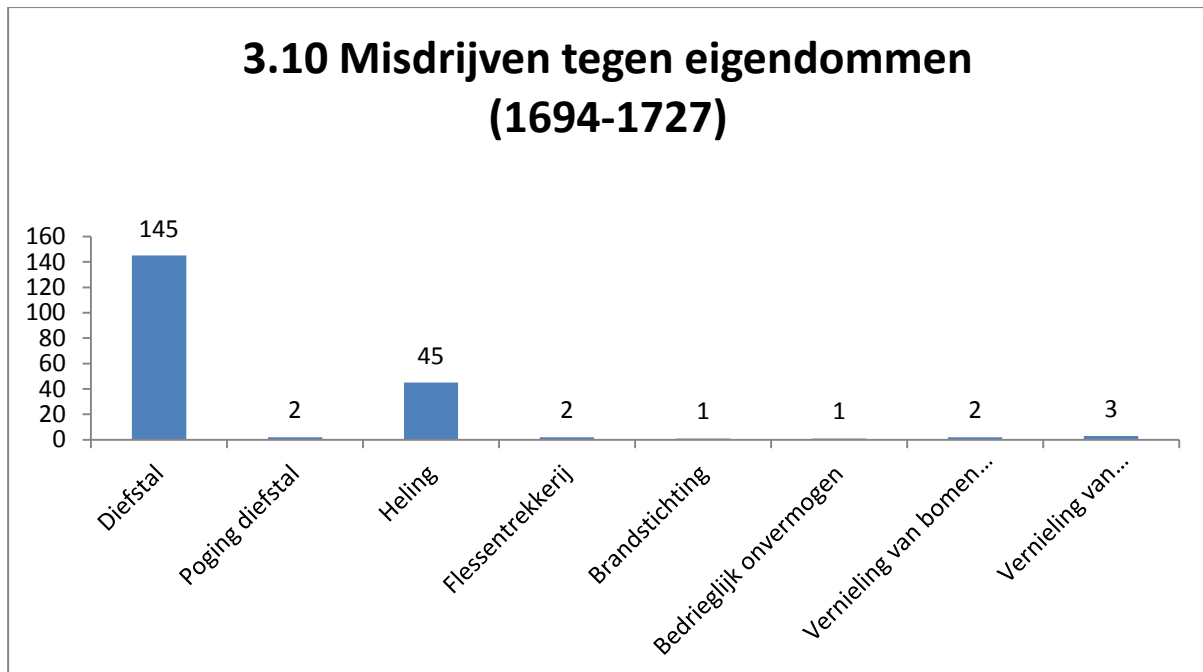
¹⁷⁸ R.C VAN CAENEGEM, *Geschiedenis van het strafrecht in Vlaenderen van de XIe tot de XIVE eeuw*, Brussel, Koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1954, 90-91.

¹⁷⁹ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°127r-130r.

gesteld. Normaliter immers, werd de veroordeelde nog steeds levend doorheen de spaken van het rad geweven en diende hij daar met het aangezicht naar de hemel zijn laatste adem uit te blazen. Deze doodstrijd kon uren duren en werd dus in dit geval vermeden door deze ‘gunst van *worging*’.

In 1701 werd Anne-Marie Colet voor 10 jaar verbannen uit de Kasselrij omdat ze haar kind ten vondeling had gelegd in de steengroeve van Langemark.¹⁸⁰ Vooral voor de armere landelijke bevolking was dit een uitwas van de verpaupering.¹⁸¹

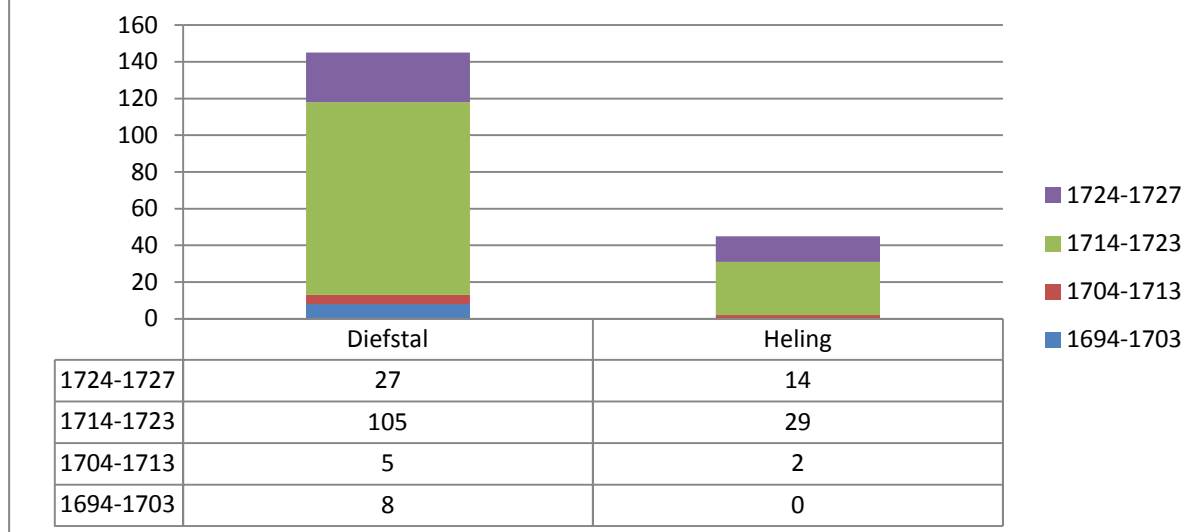
F. MISDRIJVEN TEGEN EIGENDOMMEN

¹⁸⁰ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°12r.

¹⁸¹ K. PAPIN, “Misdaad in de kasselrij Ieper tijdens de 18de eeuw”, *Westhoek* 2005, 119.

3.11 Diefstal en heling Evolutie (1693 - 1727)

De misdrijven gepleegd tegen eigendommen maken de omvangrijkste categorie misdrijven uit met 201 strafbare delicten over de periode 1694-1727 of 51 % van het totaal aantal gepleegde misdrijven. Naast (poging tot) diefstal en heling, werden ook nog brandstichting, bedrieglijk onvermogen, flessentrekkerij en het vernielen van enerzijds bomen en velden en anderzijds andermans eigendommen gekwalificeerd als eigendomsmisdrijven. Met een totaal van 145 zorgt het misdrijf van diefstal voor een ware piek binnen de categorie van de eigendomsmisdrijven: 13 diefstallen werden gepleegd voor 1713, na 1713 (tot 1727) heeft de kasselrij Ieper af te rekenen met een ware diefstallenplaag; 132 diefstallen worden na de Vrede van Utrecht gepleegd (cf. figuur 3.11).

Tot de subcategorie diefstal behoren onder meer diefstallen met braak, kerkdiefstallen, gevallen van *beusesnydery*¹⁸² en het stelen van veldvruchten. Vandaag zou deze laatste bestempeld worden als het misdrijf moeskopperij en onbestraft blijven, maar om het overzicht zo transparant mogelijk te houden en de strafbaarstelling van de 18^e eeuw zo waarheidsgetrouw mogelijk weer te geven, werd geopteerd deze misdrijven toch op te nemen.

De gestolen goederen varieerden sterk, gaande van kledij, zoals kousen, schorten, mannenhemden, schoenen, wambuizen, justaucorps en wasgoed dat lag te bleken, tot veediefstallen, gelddiefstallen en het stelen van voedingswaren. Ook kerkrelikwieën bleken een geliefkoosd doelwit te zijn: zo wordt Pieter Rebru op 4 januari 1716 veroordeeld omdat hij zich op 15 oktober 1715 na de Vespers liet opsluiten in de kerk van Moorslede en aldaar een reliekhouder van de Onze-Lieve-Vrouw alsook een zilveren beeld met het Kindeke Jezus gestolen had.¹⁸³

Na diefstal, neemt heling het tweede grootste aandeel binnen de eigendomsmisdrijven in: diefstal en heling vormen samen 190 van de 201 eigendomsmisdrijven. Echter, 43 van de 45 helingsmisdrijven worden gepleegd na de Vrede van Utrecht (cf. figuur 3.11). De toename van het aantal helingen gaat

¹⁸² L. TH. MAES, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen, De Sikkel, 1947, 290.

¹⁸³ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°36r-37r.

hand in hand met het rijzend aantal diefstallen: de *dieverieën* worden niet meer gepleegd om te voldoen aan eigen behoeften en om den brode. Bij de eerste analyse kunnen we al vermoeden dat er gaandeweg (vooral na 1717) meer zaken van waarde worden gestolen met het oog op doorverkoop en heling.

Naast slechts 2 gevallen van poging tot diefstal, komt slechts 1 geval van brandstichting voor: de krankzinnige François Prijs werd op 9 mei 1726 veroordeeld wegens brandstichting in de schuur van de hofstede bewoond door Johannes Vanrobaeys.¹⁸⁴ Hoewel de precieze bestraffing pas later besproken wordt, is de bestraffing hier alvast vermeldenswaardig. Prijs wordt veroordeeld tot *wesen opghesloten onderhouden ende bewaert in eene bequaeme sekere plaetse alwaer de crancksinnighe worden ghestelt ende dit ten coste van de prochie van Wijtschaete ... om aldaer soo langhe te verblijven tot dat den gheaccuseerden van sijne crancksinnigheyt volcommentlyck sal wesen herstelt (sic)*. Bovendien wanneer hij genezen wordt verklaard van zijn krankzinnigheid, wordt hij *getransfereerd naer de vanghenisse van het zaelhof, om aldaer vanghenisse te houden des tijde van twee jaeren tot straffe van sijn begaen misdaet*.

Een ander misdrijf dat gelinkt kan worden aan brandstichting is het schrijven van *brandbriefkens* waarin bedreigd werd eigendommen van het slachtoffer in brand te steken en dit enkel verhinderd kon worden door betaling van een geldsom.¹⁸⁵ Omdat aan de 3 brandbriefjes die over het hele bestudeerde tijdvak voorkomen geen gevolg werd gegeven door de dader, werden deze 3 misdrijven uiteindelijk gekwalificeerd als bedreiging (*cf.* misdrijven tegen de openbare veiligheid).

Verder zien we nog 4 misdrijven die slechts een peulschil vormen binnen de rubriek eigendomsmisdrijven. Ten eerste zijn er 2 gevallen bekend van wat vandaag zo mooi verwoord wordt als flessentrekkerij: op 2 april 1717 wordt het vonnis tegen Gilles Degraeve gewezen die naast meerdere diefstallen en een banbreuk terecht stond voor flessentrekkerij. In de herberg 'De gouden fontein' had hij voor 15 gulden aan drank gesoupeerd en vertrok hij zonder te betalen.¹⁸⁶ Ook Ferdinand Wullus werd op 4 augustus 1719 veroordeeld omdat hij vertrokken was zonder zijn gelag te betalen. Hij maakte zich daarenboven ook schuldig aan een hele waslijst andere misdrijven.¹⁸⁷

Daarnaast zien we twee specifieke vernielingsmisdrijven, enerzijds van bomen en velden, anderzijds van andermans eigendom. Wat de vernieling van bomen en velden betreft, kan het voorbeeld van Joanna Priems aangehaald worden die beschuldigd werd van in april 1718 in verschillende bossen binnen de Kasselrij leper meerdere twijgen geroid te hebben.¹⁸⁸

¹⁸⁴ leper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van leper, 1694-1727, f°130r-131r.

¹⁸⁵ R. MARTINAGE, *Geschiedenis van het strafrecht in Europa*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2002, 38; K. PAPIJ, "Misdaad in de kasselrij leper tijdens de 18de eeuw", *Westhoek* 2005, 115.

¹⁸⁶ leper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van leper, 1694-1727, f°45v-47v.

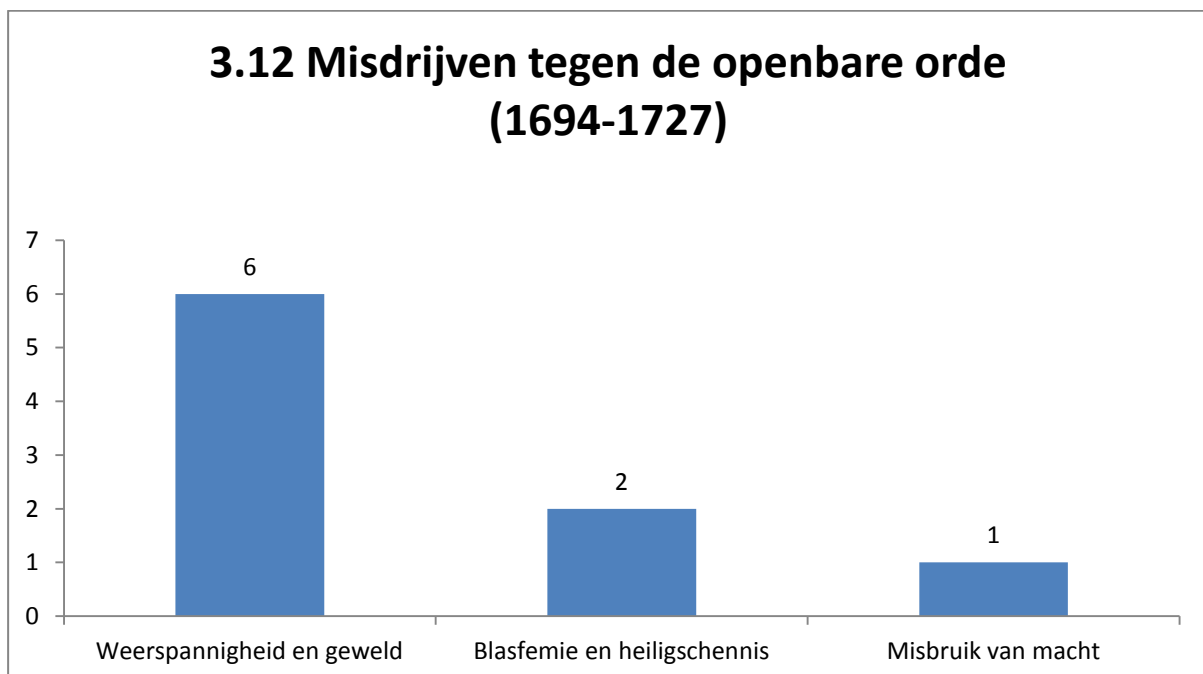
¹⁸⁷ *Ibid.* f°87r-89r.

¹⁸⁸ *Ibid.* f°70v-71r.

Tot slot is ons één misdrijf van bedrieglijk onvermogen bekend: met de bedoeling om al zijn schuldeisers te ontlopen, heeft Jacques la Pierre in 1712 heimelijk al zijn tegoeden bestaande uit zijn meubels en paard en kar verborgen.¹⁸⁹

Bij de lectuur van de vonnissen trof mij de plasticiteit van de beschrijving van het misdrijf door de griffier: zo wordt soms in detail beschreven hoe dieven zich de toegang verschafften tot de woonst. Zo kwam het in meerdere gevallen voor dat men via een gat onder de dorpel binnenkroop in de woning. Of dat men een gat maakte in de wand tussen de stallingen en de keuken. Vermits deze wanden doorgaans bestonden uit leem en twijgen (een zgn. 'weeg') was dit doorgaans geen hard labeur. De vraag is hoe het mogelijk was dat de inbreker niet betrapt werd tijdens het uitvoeren van dit doorgaans toch tijdrovend en lawaaiërig werk.

G. MISDRIJVEN TEGEN DE OPENBARE ORDE

Met 9 misdrijven of 2% van het totaal aantal gepleegde criminele feiten maakt de groep van misdrijven tegen de openbare orde de kleinste categorie uit. Tot deze categorie misdrijven behoren weerspannigheid en geweld, blasfemie en heiligschennis en misbruik van macht. Weerspannigheid en geweld voeren de lijst aan met 6 vastgestelde delicten: het gaat hoofdzakelijk om het bieden van weerstand tegenover gerechtsofficieren bij de uitvoering van een onderzoekshandeling of rebellie tegen justitie.

Blasfemie en heiligschennis zijn gezien de cijfers zeldzaam (bestrafte) misdrijven. Pierre Hofacken had in een dronken bui de duivel aangesproken en allerlei verwensingen uitgesproken waaronder het

¹⁸⁹ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°45v-47v.

verloochenen van God. Als straf moest hij 6 dagen in de gevangenis overleven op water en brood én op blote knieën God om vergiffenis vragen.¹⁹⁰

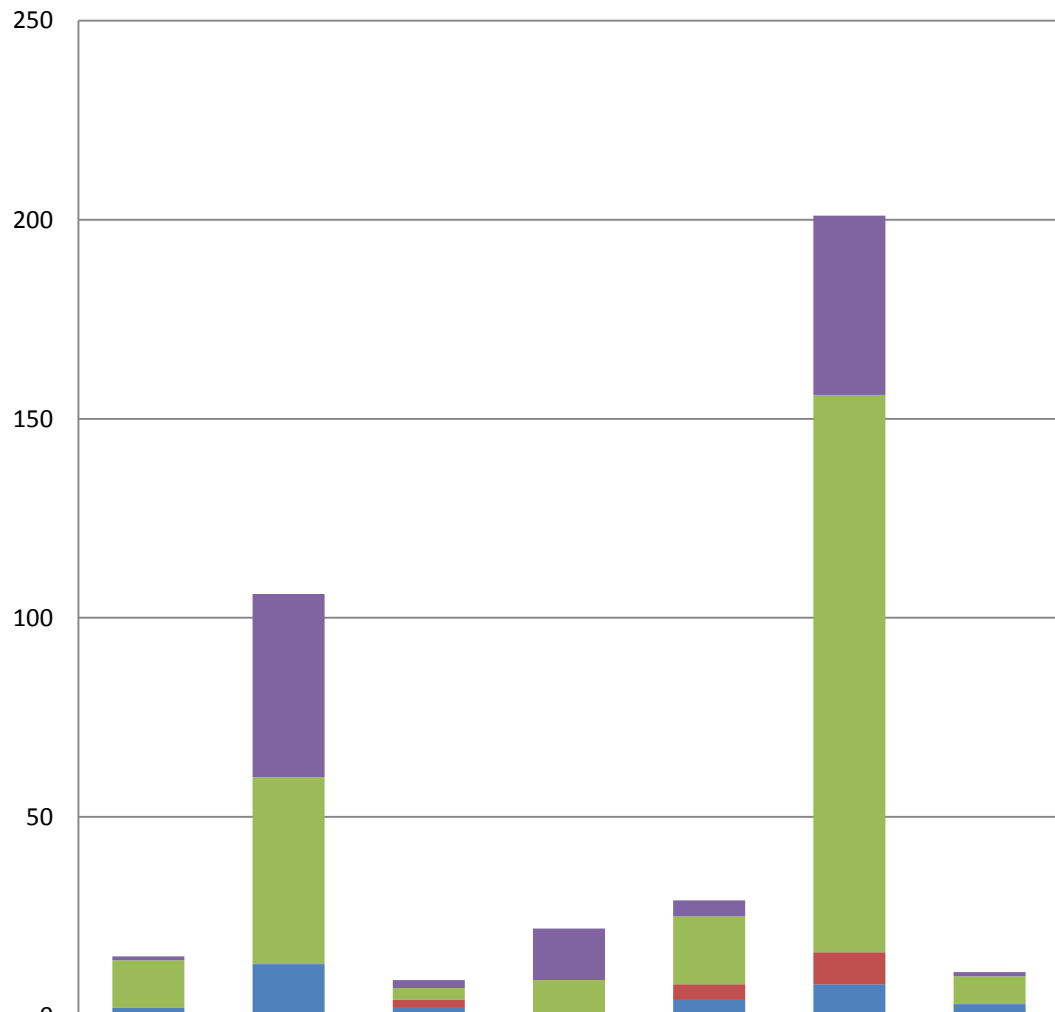
Voorts duikt 1 geval van machtsmisbruik of misbruik van functie: als belastingsontvanger van de parochie Ledegem werd Pieter Ramaint ervan beschuldigd van tussen 1717 en 1719 bij verschillende personen tot tweemaal toe per jaar meer belastingen gevraagd en ontvangen te hebben. Hij werd op 28 september veroordeeld tot een beroepsverbod en een driejarige ban uit de Kasselrij.¹⁹¹

¹⁹⁰ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°13r.

¹⁹¹ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°119v-121r.

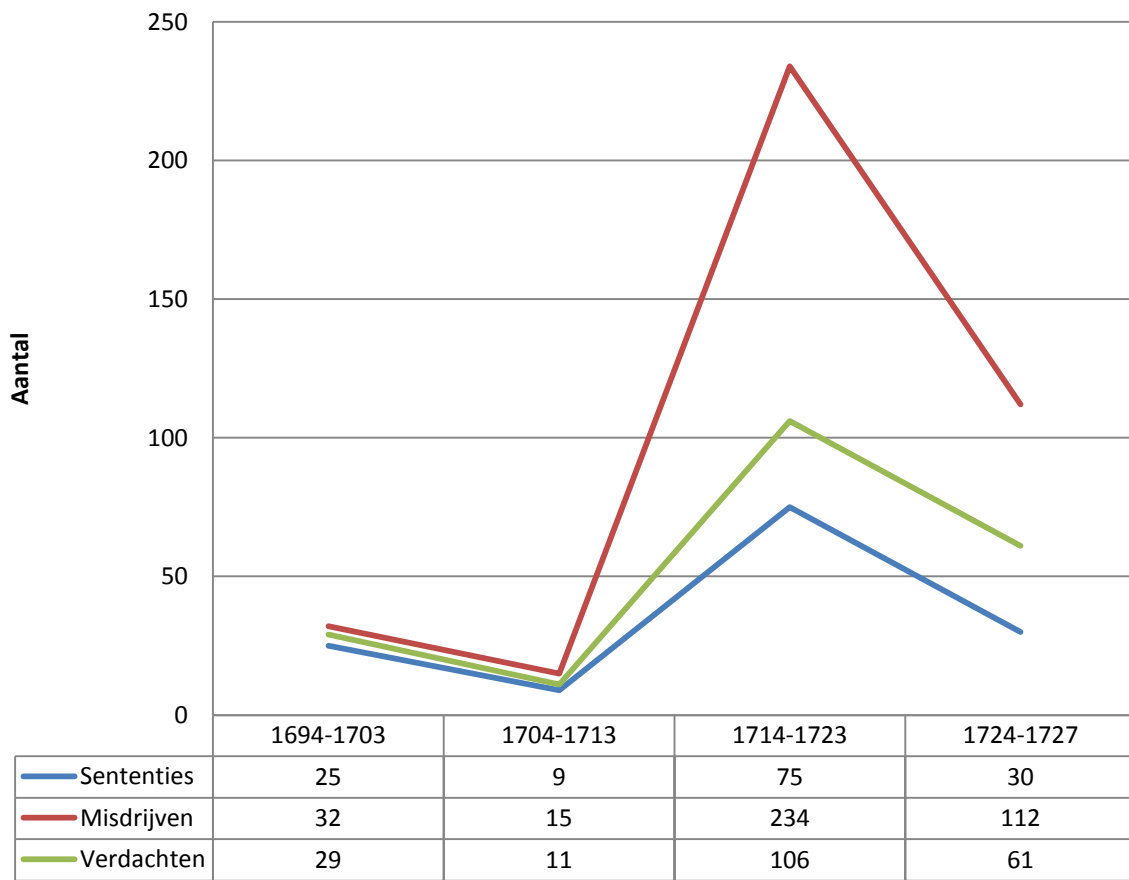
3.13 Alle misdrijven over 4 decennia (1694-1727)

n = 393

	Misdrijven tegen de openbare trouw	Misdrijven tegen de openbare veiligheid	Misdrijven tegen de openbare orde	Misdrijven tegen de openbare zedelijkheid	Misdrijven tegen personen	Misdrijven tegen eigendommen	Onbekend
1724-1727	1	46	2	13	4	45	1
1714-1723	12	47	3	8	17	140	7
1704-1713	0	0	2	1	4	8	0
1694-1703	2	13	2	0	4	8	3

3.14 Evolutie (1694-1727) Sententies - Misdrijven - Verdachten

Bij wijze van besluit wordt in figuur 3.13 nogmaals een overzicht gegeven van alle 393 misdrijven, opgedeeld in hun afzonderlijke categorie en per decennium. De uitkomst van de optelsom van de horizontale rijen in figuur 3.13 komt overeen met de lijn 'misdrijven' in figuur 3.14. Figuur 3.14 toont andermaal aan dat het tweede decennium 1704-1713 zowel op het vlak van het aantal sententies, het aantal misdrijven als het aantal verdachten ver achterop blijft hinken in vergelijking met de overige decennia. Na de Vrede van Utrecht in 1713, schiet het aantal der sententies, verdachten en misdrijven de hoogte in. Ook de vier laatste jaren, 1724-1727, doen het reeds op alle vlakken beter dan de volledige periode voor 1713.

AFDELING 4: DE STRAFFEN

In de volgende afdeling worden de straffen van naderbij bestudeerd die van 1694 tot 1727 opgelegd werden in de Kasselrij Ieper. Het ontbreken aan gecodificeerd materieel strafrecht enerzijds en het gegeven dat een terechtgestelde veroordeeld werd tot meerdere straffen wegens het plegen van meerdere strafbare feiten anderzijds, maakt van de studie van de bestraffing een complexe materie.

Vandaar wordt het luik bestraffing niet bestudeerd vanuit de vraag welke straffen steeds golden voor een welbepaald misdrijf, maar omgekeerd wel vanuit de vraag voor welke misdrijven een bepaalde straf werd uitgesproken. Concreet betekent dit dat hieronder geen antwoord wordt geboden op de vraag 'Hoe werd het misdrijf diefstal *in concreto* bestraft?', maar dat de studie omgekeerd wordt aangevat, nl. vanuit de vraag 'Welke misdrijven werden bestraft met ophanging, gevangenisstraf, etc.?'.¹

Per straf die besproken zal worden, wordt een tabel weergegeven die alle misdrijven oplijst die deze straf tot gevolg hadden. Wanneer een veroordeelde meerdere strafbare feiten pleegde en hiervoor veroordeeld werd tot meerdere straffen, worden die misdrijven allen opgenomen in de tabel. Dit heeft eveneens tot gevolg dat wanneer er meerdere straffen uitgesproken werden, die misdrijven ook opgenomen worden in alle andere straf tabellen. Concreet betekent dit dat wanneer een veroordeelde 4 misdrijven pleegde en daarvoor veroordeeld werd tot bijvoorbeeld geseling, brandmerking en verbanning, deze 4 misdrijven terugkomen in de tabellen voor respectievelijk de misdrijven bestraft met geseling, brandmerking en verbanning. Deze werkwijze is het gevolg van het feit dat er geen wetten bestonden die de bestraffing per misdrijf regelden en dat daardoor tijdens de studie niet kon worden nagegaan hoe zwaar een misdrijf doorwoog in het totale pakket aan straffen.

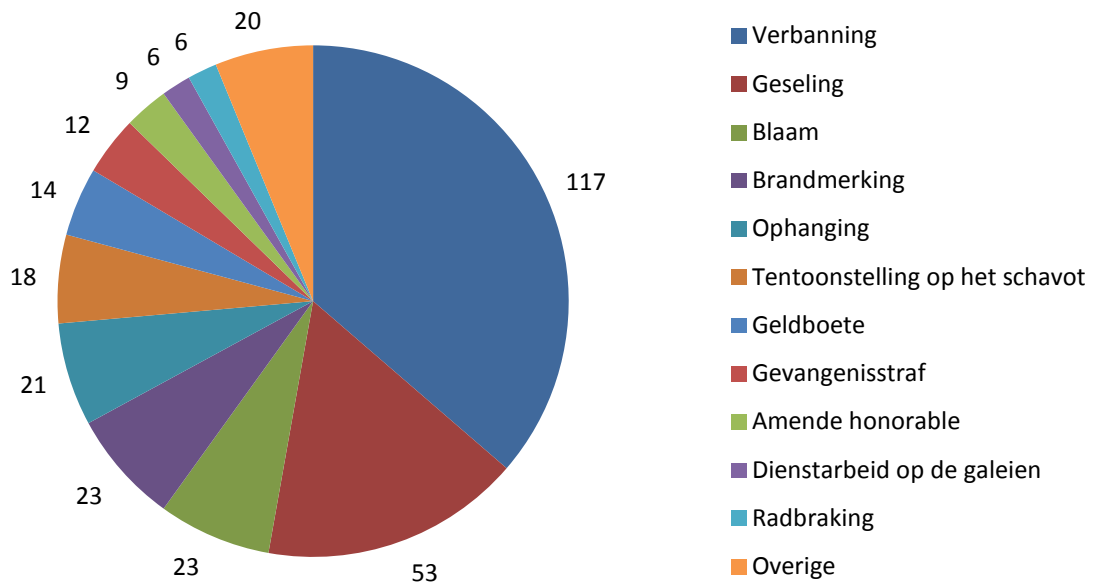
Zoals reeds werd besproken, worden in 139 criminele sententies 207 verdachten veroordeeld voor het plegen van 393 misdrijven. Een nieuw cijfer kan aan deze synthese worden toegevoegd, nl. het totaal aantal straffen: 468 straffen werden door de schepenen uitgesproken, 146 personen werden uitdrukkelijk veroordeeld tot de gerechtskosten. Omdat er discussie kan bestaan of het betalen van gerechtskosten wel als volwaardige straf kan beschouwd worden, besluiten we dat 322 straffen werden uitgesproken (468-146= 322).

Figuur 4.1 toont aan hoeveel personen tot een welbepaalde straf veroordeeld werden. Per persoon konden meerdere straffen worden uitgesproken.

De straffen worden gekwalificeerd als hoofd – en bijkomende straffen. Voor een goed begrip wordt een numerieke volgorde gehanteerd: de eerst uitgesproken straf wordt als hoofdstraf gekwalificeerd, de straffen die op de tijdslijn volgen op de eerste straf worden als bijkomende straf benoemd. Zo is een geseling voorafgaand aan een verbanning de hoofdstraf; de verbanning is de bijkomende straf. Bij een *amende honorable* voorafgaand aan de ophanging is de ophanging de bijkomende straf.

4.1 Totaal aantal straffen (1694-1727)

n = 322

De straffen die hierna worden besproken, vormen geen limitatieve lijst van alle mogelijke straffen tijdens het Ancien Régime. De resultaten mogen niet veralgemeend worden en zijn uitsluitend een weergave van de straffen die in de Kasselrij leper werden uitgesproken in de periode 1694-1727.

De straffen worden in 5 categorieën onderverdeeld: de lijfstraffen, de vrijheidsstraffen, de vermogensstraf, de schandstraffen en tot slot een restcategorie met de bespreking van enkele bijzondere straffen.

§ 1. LIJFSTRAFFEN

A. OPHANGING

4.2 Misdrijven bestraft met ophanging	
SOORT STRAF	Hoofdstraf
Misdrijven tegen de openbare trouw	1
Valse naamdracht	1
Misdrijven tegen de openbare veiligheid	9
Landloperij	2
Banbreuk	1
Bedreiging	6
Misdrijven tegen de openbare zedelijkheid	1
Overspel	1
Misdrijven tegen personen	7
Moord	3
Doodslag	2

Slagen en verwondingen	1
Slagen en verwondingen aan zichzelf	1
Misdrijven tegen eigendommen	55
Diefstal	42
Heling	12
Vernieling andermans goederen	1
SUBTOTAAL (1)	73
SOORT STRAF	Bijkomende straf
Misdrijven tegen de openbare zedelijkheid	1
Overspel	1
SUBTOTAAL (2)	1
TOTAAL	74

De doodstraf was de zwaarste straf die men opgelegd kon krijgen en nam in de Kasselrij Ieper de vorm van ophanging aan. In de periode 1694-1727 werden 21 personen veroordeeld tot ophanging waarvan 19 mannen en 2 vrouwen. De in totaal 21 berechte personen pleegden samen de bovenstaande 74 misdrijven: elke veroordeelde pleegde dus gemiddeld 3 à 4 misdrijven. Figuur 4.2 geeft een beeld weer van de misdrijven die bestraft werden met ophanging in de onderzochte periode.

De ophanging gold bijna steeds als hoofdstraf. Van alle 74 misdrijven die met ophanging bestraft werden, gold ophanging slechts voor 1 misdrijf als bijkomende straf. Dit was het geval bij Marie Dejonghe die veroordeeld was tot *amende honorable* vooraleer zij opgehangen werd. Zij zou op de hoogte geweest zijn van de moord die gepland werd op haar echtgenoot en met de moordenaar een overspelige relatie gehad hebben.¹⁹² Voor 73 misdrijven vormde ophanging de hoofdstraf en werd deze niet gecumuleerd met andere straffen, met uitzondering van de gerechtskosten.

De eigendomsmisdrijven vormen de grootste groep misdrijven bestraft met ophanging.¹⁹³ Bij de beoordeling van diefstal hielden de kasselrijsheren rekening met de hoeveelheid, de waarde en de omvang van het gestolen goed.¹⁹⁴ Vooral wanneer het voorwerp van de diefstal zaken met een hoge doorverkoopwaarde betrof, bekocht de dief dit met ophanging. Zo leren we uit het register dat diefstal van dieren en vee zoals koeien, schapen en merries onverbidlijk de opknoping aan de galg betekende, alsook wanneer het een kerkdiefstal betrof.¹⁹⁵

Voor 1713 werden slechts 4 personen ophangen. In het tijdvak 1714-1727 werden nog 17 personen tot ophanging veroordeeld.

¹⁹² Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°58r-60v.

¹⁹³ Bevestigd in: R.C VAN CAENEGEM, *Geschiedenis van het strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw*, Brussel, Koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1954, 121.

¹⁹⁴ F. VANHEMELRYCK, *Ellendelingen voor galg en rad 1400-1800*, Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1984, 11.

¹⁹⁵ Bevestigd in: L. TH. MAES, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen, De Sikkell, 1947, 294-295.

De executie geschiedde steeds in het openbaar op de markt van Ieper de dag nadat het vonnis werd uitgesproken. De executiegalg werd voor elke executie door de beul voor het Kasselrijgebouw opgebouwd: ... *Door den executeur vande hooghe justitie sal opgehangen worden aen eene galghe de welcke ten dien effecte zal gheplant worden voor het lantshuis deser Zaele ende Casselrie, ende aldaer verworght tot dat de doot volgt, sijn doot lichaam vertransporteert ter plaetse patibulaire.*¹⁹⁶

De ‘*plaetse patibulaire*’ (Frans: ‘*place patibulaire*’) is de benaming voor het galgenveld waar het lijk nadien naartoe werd gebracht en werd opgehangen. Het wegrotten *ter plaetse patibulaire* zette het afschrikwekkende karakter van de ophanging kracht bij. Langs de belangrijkste toegangswegen naar de stad, lagen galgenvelden: er lag een galgenveld in het westen van de stad richting Belle en in het oosten richting Kortrijk.¹⁹⁷ Als het dode lichaam niet naar het galgenveld overgebracht werd, werd het lichaam tentoongesteld op de plaats waar het misdrijf gepleegd werd.

Wanneer de veroordeelde bij verstek veroordeeld werd tot ophanging, werd het vonnis vastgemaakt aan de galg, 6 van de 21 personen werden bij verstek veroordeeld: ‘*ende dat de sententie in afbeeldsel zal worden gheexecuteert aen een tafereel het welcke aende galghe door de executeur van de hooghe justitie zal worden vast ghemaect.*’¹⁹⁸

B. GESELING EN VERMINKING

4.3 Misdrijven bestraft met geseling	
SOORT STRAF	Hoofdstraf
Misdrijven tegen de openbare trouw	3
Valse getuigenissen	2
Valse naamdracht	1
Misdrijven tegen de openbare veiligheid	38
Landloperij	16
Bedelarij	15
Banbreuk	7
Misdrijven tegen de openbare zedelijkheid	4
Concubinaat	1
Overspel	3
Misdrijven tegen eigendommen	90
Diefstal	70
Heling	16
Vernieling andermans goederen	2
Flessentrekkerij	2

¹⁹⁶ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°99v-100v.

¹⁹⁷ S. KESTELOOT, “Van GAS-boete tot het galgenveld”, Gidsenkroniek Ieper-Poperinge-Westland 2015, afl. 2, 41.

¹⁹⁸ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°99v-100v.

Misdrijven tegen de openbare orde	3
Weerspannigheid en geweld	2
Blasfemie	1
SUBTOTAAL (1)	138

SOORT STRAF	Bijkomende straf
Misdrijven tegen de openbare trouw	1
Valse getuigenissen	1
Misdrijven tegen personen	1
Slagen en verwondingen	1
Onbekend	1
SUBTOTAAL (2)	3

TOTAAL	141
---------------	------------

Met 53 veroordeelde personen is geseling op de rug de tweede meest uitgesproken straf na de verbanning. Het gaat om 36 mannen en 17 vrouwen. Eén vrouw werd echter vrijgesteld van geseling omdat ze twee maanden 'bevrucht' was.¹⁹⁹ Overigens werd geseling zeven maal bij verstek uitgesproken.

Bij het merendeel van de veroordeelden - 50 van de 53 veroordeelden -, gold de geseling als hoofdstraf en werd deze voornamelijk gecombineerd met brandmerking en/of verbanning als bijkomende straf: 46 van de 53 veroordeelden werden nadien verbannen en we zien dat alle 23 tot brandmerking veroordeelde personen vooraf gegeseld werden. Geseling als bijkomende straf (3) werd tweemaal voorafgegaan door een *amende honorable* en eenmaal door een opsluiting in de gevangenis. Opgeteld plegen de 53 veroordeelde personen 141 misdrijven. De geseling werd veelvuldig toegepast op eigendomsmisdrijven en misdrijven tegen de openbare veiligheid, specifiek op dieven, helers, landlopers en bedelaars.

De veroordeelde werd '*bij den scherprechter geleyt op een schavot ende aldaer gebonden aen eene staecke ghegeselt op zinnen blooten rugghe met dertigh scherpe roeden ontvanghende van ider drie slaeghen.*' Dit betekent dat met elke roede driemaal geslagen werd en de gegeselde in totaal 90 slagen kreeg. 30 roeden was echter geen vast cijfer; het aantal roeden lag tussen de 10 en de 30.

In de eerste jaren van het register geschiedde de geseling met een zweep, daarna gebeurde de geseling met een roede. Het verschil bestond erin dat een zweep een dikke stok was met smalle riempjes aan het uiteinde, voorzien van drie knopen; de roede bestond uit hazelaars- of wilgentakken met buigzame uiteinden.²⁰⁰ Het kon gebeuren dat de geseling niet in het openbaar voltrokken werd omwille van de jeugdige leeftijd van de veroordeelde, maar wel binnenskamers in de gevangenis in het bijzijn van de griffier en de schepenen.²⁰¹ Zo zien we zelfs dat in het geval van de

¹⁹⁹ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°124v-125r.

²⁰⁰ F. VANHEMELRYCK, *Ellendelingen voor galg en rad 1400-1800*, Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1984, 85.

²⁰¹ L. TH. MAES, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen, De Sikkel, 1947, 484.

dertienjarige Marijn Jacques die geld had gestolen en iemand valselijk beschuldigd had, diens vader gedwongen werd om hem binnenskamers tot bloedens toe met scherpe roeden te geselen.²⁰²

C. BRANDMERKEN

4.4 Misdrijven bestraft met brandmerken	
SOORT STRAF	Bijkomende straf
Misdrijven tegen de openbare trouw	1
Valse naamdracht	1
Misdrijven tegen de openbare veiligheid	21
Banbreuk	5
Landloperij	8
Bedelarij	7
Verboden wapendracht	1
Misdrijven tegen de openbare zedelijkheid	1
Prostitutie	1
Misdrijven tegen personen	1
Slagen en verwondingen	1
Misdrijven tegen eigendommen	54
Diefstal	41
Poging diefstal	1
Heling	8
Flessentrekkerij	2
Vernieling	2
Misdrijven tegen de openbare orde	2
Weerspannigheid en geweld	2
TOTAAL	80

In totaal werden 23 personen (16 mannen en 7 vrouwen) tussen 1694-1727 veroordeeld tot brandmerking waaronder 5 personen op verstek. We merken op dat brandmerking nooit als hoofdstraf werd opgelegd en bijgevolg steeds als een bijkomende straf gold. Dit betekent dat brandmerken altijd met een andere straf werd opgelegd. Bij 21 van de 23 gebrandmerkte personen, werd het brandmerken eerst voorafgegaan door geseling op het schavot en nadat de persoon gebrandmerkt was, werd deze bij wijze van ultieme straf steeds verbannen. Bij de overige twee personen is brandmerken ook de tweede van drie straffen, maar maakt de verbanning plaats voor dienstarbeid op de galeien.

²⁰² Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°85v-86r.

Voor de Vrede van Utrecht in 1713 (1694-1713), werd brandmerken slechts driemaal uitgesproken, na 1713 (tot 1727) werd brandmerken 20 maal opgelegd en zien we een duidelijke constante in de bestraffing in de Kasselrij Ieper: brandmerken gold als tweede van drie straffen en kende volgend stramien: geseling – brandmerken – verbanning.

Opgeteld pleegden de 23 veroordeelden samen 80 misdrijven. Opnieuw zijn de veroordeelden echte veelplegers en pleegt bijna elke veroordeelde minstens drie misdrijven. Uit figuur 4.4 blijkt dat vooral eigendomsmisdrijven (54) bestraft werden met brandmerking en dat in het bijzonder diefstal (41) binnen deze categorie een hoge piek haalde. Ook de misdrijven gepleegd tegen de openbare veiligheid halen een hoog cijfer: omdat vagebonden, bedelaars en banbrekers vaak verbannen werden, werden zij voorafgaand voorzien van een zichtbaar brandmerk om de kans op recidive te verkleinen. De brandmerking werd dus niet uitgesproken voor de zwaarste persoonsmisdrijven zoals doodslag en moord.

Met een warm ijzer werd de veroordeelde gebrandmerkt op de rechter schouder met het wapenschild van de Kasselrij Ieper. Eén persoon werd echter in de Franse periode, in 1701, gebrandmerkt met de Franse Fleur de Lys.²⁰³ Wanneer de rechter schouder reeds voorzien was van een brandmerk, werd de linker schouder gebrandmerkt. Omdat elke kasselrij een eigen wapenschild had, kon aan de hand van het brandmerk afgeleid worden of de veroordeelde zijn ban verbroken had of zich in staat van herhaling bevond.²⁰⁴

D. RADBRAKEN

4.5 Misdrijven bestraft met radbraking		
SOORT STRAF	Hoofdstraf	Bijkomende straf
Misdrijven tegen de openbare trouw	1	0
Valse naamdracht	1	0
Misdrijven tegen de openbare veiligheid	1	1
Bedelarij	1	0
Landloperij	0	1
Misdrijven tegen de openbare zedelijkheid	0	2
Verkrachting	0	1
Overspel	0	1
Misdrijven tegen personen	5	2
Moord	3	1
Poging moord	1	1
Slagen en verwondingen	1	0
Misdrijven tegen eigendommen	3	12
Diefstal	3	10

²⁰³ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°11r-11v.

²⁰⁴ L. TH. MAES, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen, De Sikkel, 1947, 423.

Heling	0	2
Misdrijven tegen de openbare orde	0	1
Blasfemie	0	1
TOTAAL	10	18
	28	

Een tweede variant van de doodstraf, was het levend radbraken. Het betrof één van de gruwelijkste straffen die slechts 6 keer, uitsluitend voor mannen, uitgesproken werd in de periode 1694-1727.

Radbraking werd 4 maal als hoofdstraf opgelegd en 2 maal als bijkomende straf. Wanneer de radbraking als bijkomende straf gold, ging in beide gevallen een *amende honorable* de radbraking vooraf.

Van alle uitgesproken straffen, werd de radbraking het minst uitgesproken. Van de 7 moorden die in 4 decennia tijd werden gepleegd, worden 4 van hen bestraft met radbraking. De overige 3 werden bestraft met de strop.²⁰⁵ Ook wanneer het slechts om een poging tot moord ging, riskeerde de veroordeelde geradbraakt te worden.²⁰⁶ Moord werd aldus steeds met de dood gestraft.²⁰⁷

De radbraking werd slechts voltrokken voor de zwaarste misdadigers: de zes veroordeelde criminelen pleegden samen 28 misdrijven waaronder elk een moord of poging tot moord. Toch werd de straf maar driemaal effectief ten uitvoer gebracht.

De radbraking voldeed in feite perfect aan de drie grote functies van de straf in het Ancien Régime: Vergelding, afschrikking en beveiliging van de maatschappij.²⁰⁸

De veroordeelde werd op een kruis vastgemaakt waar de beul levend zijn benen, dijen en lendenen brak. Daarna werd het al dan niet dode lichaam op een rad geplaatst met het gezicht gericht naar de hemel en de gebroken ledematen vervlochten tussen de spaken.²⁰⁹ Wie de pech had de negen slagen te overleven, kon aldus nog uren op zijn dood wachten.²¹⁰ In één vonnis werd de veroordeelde na de slagen *secretelyk geworpt* vooraleer op het rad gelegd te worden.²¹¹

§ 2. VRIJHEIDSSTRAFFEN

A. VERBANNING

²⁰⁵ J. DE DAMHOUDER, *Practycke ende handbouck in criminele zaeken. Heruitgegeven en toegelicht door Jozef Dauwe en Jos Monballyu*, Roeselare, Den wijngaert, 1981, 140.

²⁰⁶ F. VANHEMELRYCK, *Misdadigers voor rechter en beul 1400-1800*, Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1984, 148.

²⁰⁷ R.C. VAN CAENEGEM, *Geschiedenis van het strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVE eeuw*, Brussel, Koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1954, 91.

²⁰⁸ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgisch strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2010, 127.

²⁰⁹ L. TH. MAES, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen, De Sikkell, 1947, 406-407.

²¹⁰ R.C. VAN CAENEGEM, *Geschiedenis van het strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVE eeuw*, Brussel, Koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1954, 167.

²¹¹ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°127r-130r.

4.6 Misdrijven bestraft met verbanning		
SOORT STRAF	Hoofdstraf	Bijkomende straf
Misdrijven tegen de openbare trouw	1	5
Valse getuigenissen	0	2
Valse naamdracht	1	2
Valsmunterij	0	1
Misdrijven tegen de openbare veiligheid	36	47
Landloperij	8	20
Bedelarij	25	17
Banbreuk	0	8
Verboden wapendracht	1	1
Bedreiging	2	1
Misdrijven tegen de openbare zedelijkheid	2	8
Prostitutie	2	6
Concubinaat	0	1
Overspel	0	1
Misdrijven tegen personen	8	0
Doodslag	1	0
Slagen en verwondingen	6	0
Te vondeling leggen	1	0
Misdrijven tegen eigendommen	7	96
Diefstal	6	72
Heling	1	19
Vernieling andermans goederen	0	2
Flessentrekkerij	0	2
Bedrieglijk onvermogen	0	1
Misdrijven tegen de openbare orde	0	2
Weerspannigheid en geweld	0	2
Onbekend	0	2
	54	160
TOTAAL	214	

Met in totaal 117 veroordeelden - 81 mannen en 36 vrouwen - was de verbanning de straf die het vaakst werd uitgesproken in de Kasselrij leper.

De verbanning werd voor 50 personen als hoofdstraf en voor 67 personen als bijkomend straf uitgesproken. Treffend is dat wanneer de verbanning als hoofdstraf gold, deze op 2 gevallen na, ook als enige straf gold. Bovendien merken we op dat 47 van de 50 veroordeelde personen slechts één misdrijf pleegden. Deze 50 personen pleegden aldus allen samen 54 misdrijven. Bestuderen we figuur 4.6, dan merken we op dat voornamelijk eenmalige inbreuken tegen de openbare veiligheid (en vooral bedelarij (25)), misdrijven tegen personen en tegen eigendommen louter met een verbanning bestraft werden.

Wanneer de verbanning echter als bijkomende straf gold, zien we het aantal misdrijven per persoon aanzienlijk stijgen en stellen we vast dat de overige 67 personen, opgeteld 160 misdrijven pleegden. Vooral het grote aantal eigendomsmisdrijven (96) en misdrijven tegen de openbare veiligheid (47)

schieten er boven uit. De verbanning als bijkomende straf gold als laatste en ultieme straf binnen het totale straffenpakket. Ongeveer 2/3 van deze 67 veroordeelden, werd voorafgaandelijk geeseld.

De verbanningen verschilden volgens de duur en het gebied waaruit men verbannen werd. Op vlak van het gebied waaruit men werd verwezen, stellen we in de onderzochte rechtspraak drie gradaties vast: de veroordeelde werd ofwel verbannen uit de Kasselrij Ieper, ofwel uit het Graafschap Vlaanderen, ofwel uit het hele gebied dat onder de heerschappij van de vorst viel. Men duidt dit in de vonnissen voor 1713 gemakshalve aan als La Flandre Française.

Qua duurtijd, onderscheiden we de korte ban tot 10 jaar, de lange ban tot 30 jaar en de eeuwige ban. Vooral de eeuwige ban bleek het geschikte middel om de stad zonder veel kosten van vagebonden en bedelaars te zuiveren.²¹² Toch lijkt ook hier de straftoemeting eerder nattevingerwerk en worden we geconfronteerd met het arbitraire karakter van de verbanning. Waarom bijvoorbeeld de ene 10 jaar verbannen werd en de andere 20 jaar verbannen werd wegens diefstal of de ene prostituee drie jaar en de andere negen jaar kreeg, is niet duidelijk.

De verbannen veroordeelde kreeg normaal 24 uur de tijd om het grondgebied te verlaten. In één geval werd deze termijn verdubbeld omdat de vrouw van de veroordeelde ongesteld was.²¹³ Een vervroegde terugkeer uit de verbanning stond gelijk met een langere verbanning of een doodstaf die vooraf reeds duidelijk in het verbanningsvonnis stond opgetekend.

B. DWANGARBEID OP DE GALEIEN

4.7 Misdrijven bestraft met slavernij op de galeien	
SOORT STRAF	Bijkomende straf
Misdrijven tegen de openbare trouw	2
Valse naamdracht	1
Valsheid in geschrifte	1
Misdrijven tegen de openbare veiligheid	1
Landloperij	1
Misdrijven tegen personen	1
Slagen en verwondingen	1
Misdrijven tegen eigendommen	4
Diefstal	4
Misdrijven tegen de openbare orde	2
Weerspannigheid en geweld	2
TOTAAL	10

De galeistraaf werd slechts zes keer uitgesproken. De laatste veroordeling situeert zich in 1711: de galeistraaf werd uitsluitend vóór de machtswissel in 1713 uitgesproken en was aldus een typische

²¹² F. VANHEMELRYCK, *Ellendelingen voor galg en rad 1400-1800*, Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1984, 85.

²¹³ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°116v-117r.

Franse straf. Frankrijk was in tegenstelling tot Oostenrijk een zeemogendheid en de Franse vorst, Lodewijk XIV, beschikte over een hele vloot galeien en had mankracht nodig om de schepen met roeien aan te drijven.²¹⁴ De veroordeelde werd ofwel voor de rest van zijn dagen naar de galeien verbannen ofwel voor een beperkt aantal jaren. Toch was het niet zeker of de dienstvaaf levend en wel zou terugkeren waardoor de galeistraaf in de praktijk kon gelijkgesteld worden met de doodstraf.

De dwangarbeid op de galeien nam in de Kasselrij leper de kwalificatie van bijkomende straf aan en werd steeds opgelegd met hoofdstraffen zoals de openbare geseling of de *amende honorable*.

De zes veroordeelden pleegden allen samen 10 misdrijven: we merken op dat voornamelijk kleinere delicten zoals misdrijven tegen de openbare trouw (2), geweldmisdrijven (2 + 1) en diefstal (4) met de galeistraaf bestraft werden.

C. OPSLUITING IN DE GEVANGENIS

4.8 Misdrijven bestraft met gevangenisstraf	
Misdrijven tegen de openbare trouw	1
Valse getuigenis	1
Misdrijven tegen de openbare veiligheid	1
Bedreigingen	1
Misdrijven tegen de openbare zedelijkheid	1
Verkrachting	1
Misdrijven tegen personen	2
Slagen en verwondingen	2
Misdrijven tegen eigendommen	9
Diefstal	5
Heling	2
Brandstichting	1
Vernieling	1
Misdrijven tegen de openbare orde	2
Weerspannigheid en geweld	1
Blasfemie	1
Onbekend	2
TOTAAL	18

Een derde vrijheidsstraf betreft de gevangenisstraf: 12 personen, waarvan 1 vrouw, werden in de gevangenis opgesloten 'overlevende op enkel water en brood'.

Bekijken we de duur van de gevangenisstraffen, dan stellen we vast dat de gevangenisstraf bij 8 veroordeelden in dagen werd uitgedrukt (6 dagen (1), 8 dagen (4), 14 dagen (1), 15 dagen (1) of 40 dagen (1)), 3 veroordeelden moesten een maand naar de gevangenisstraf en één persoon, die eerst geïnterneerd werd *in eene bequaeme sekere plaetse alwaer de crancksinnighe worden ghestelt*,

²¹⁴ L. TH. MAES, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen, De Sikkel, 1947, 451.

moest nadien nog een gevangenisstraf van 2 jaar uitzitten.²¹⁵ Op dit laatste geval na, waren de gevangenisstraffen vrij kort en kunnen we vaststellen dat de gevangenisstraf in tegenstelling tot het hedendaagse strafrecht slechts een zeer ondergeschikte rol bekleedde in de bestraffing in de 18^e eeuw. Daarenboven gold de gevangenisstraf slechts in twee gevallen als een hoofdstraf en nam zij in de overige tien gevallen de kwalificatie van bijkomende straf aan. Vooral na de Vrede van Utrecht, wanneer de blaam als straf werd ingevoerd, zien we dat de gevangenisstraf zesmaal met de blaam als hoofdstraf werd gecumuleerd.

Toch zien we dat de gevangenisstraf naarmate het register op zijn einde loopt, aan belang wint en vaker wordt uitgesproken. Dit kan wijzen op het feit dat in de 18^e eeuw in de Oostenrijkse Nederlanden pogingen ondernomen werden om de gevangenisstraf te veralgemenen.²¹⁶

De sententiën vermelden dat de gevangenis gevestigd was op het Zaalhof. Vermoedelijk situeerde de gevangenis zich later, toen de gevangenisstraf van meer betekenis werd, in een klein straatje tussen de Grote Markt en de Sint-Jacobsstraat, ook vandaag nog genaamd 'Gevangenisstraat'.

De tot gevangenisstraf veroordeelde personen begingen samen 18 misdrijven: 9 gevangenen pleegden slechts één misdrijf, de overige 3 gevangenen pleegden nog eens 9 misdrijven. We stellen vast dat alle groepen van misdrijven in aanmerking kwamen om bestraft te worden met een gevangenisstraf, de helft van de met gevangenis bestrafte misdrijven waren eigendomsmisdrijven. Landlopers, vagebonden en banbrekers werden nooit in de Kasselrij leper aan een gevangenisstraf onderworpen.

§ 3. VERMOGENSSTRAF: DE GELDBOETE

In totaal wordt de geldboete aan 12 mannen en 2 vrouwen opgelegd, weliswaar steeds als een bijkomende straf. Als bijkomende straf werd de geldboete gecumuleerd met hoofdstraffen zoals de blaam of een korte gevangenisstraf. Bovendien constateren we dat de geldboete steeds werd opgelegd aan personen die slechts één misdrijf pleegden: het betrof eerder kleinere misdrijven zoals een diefstal, het afleggen van een valse getuigenis, bedreiging of het bieden van hulp aan een deserteur. De geldboete kwam toe aan de vorst en werd uitgedrukt in *pond parisis*. Een duidelijke lijn in de bedragen is ver te zoeken en elke veroordeelde werd veroordeeld tot een andere geldboete, zelfs al ging het om een zelfde misdrijf. De bedragen schommelden tussen de 3 en 60 pond parisis.

²¹⁵ leper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van leper, 1694-1727, f°130r-131r.

²¹⁶ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgisch strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2010, 141.

§ 4. SCHANDESTRAFFEN

A. TENTOONSTELLING OP HET SCHAVOT

4.9 Misdrijven bestraft met tentoonstelling	
SOORT STRAF	Hoofdstraf
Misdrijven tegen de openbare trouw	3
Valse naamdracht	2
Valsmunterij	1
Misdrijven tegen de openbare veiligheid	13
Landloperij	6
Bedelarij	6
Bedreigingen	1
Misdrijven tegen de openbare zedelijkheid	5
Prostitutie	5
Misdrijven tegen eigendommen	7
Diefstal	6
Bedrieglijk onvermogen	1
Onbekend	1
TOTAAL	29

De tentoonstelling was een typische schandestraaf en bestond erin iemand in het openbaar vast te maken ten einde de veroordeelde een publieke bespottung te geven.²¹⁷ In de periode 1694 – 1727 werden 18 personen op tegenspraak veroordeeld tot de tentoonstelling of ‘tepronkestelling’ aan de schandpaal. Alle veroordeelden, 12 mannen en 6 vrouwen, pleegden 29 misdrijven. De straf werd voornamelijk opgelegd voor dieven, landlopers, prostituees en bedelaars.²¹⁸ Van de 6 vrouwen die veroordeeld werden, waren 5 van hen prostituees. De 6^e vrouw pleegde een niet nader genoemd misdrijf. De expositie aan de schandpaal werd aldus nooit uitgesproken voor misdrijven gepleegd tegen personen en tegen de openbare orde.

De tentoonstelling op het schavot gold in de Kasselrij Ieper steeds als een hoofdstraf, daarenboven stellen we vast dat elke veroordeelde die aan de schandpaal vastgebonden werd, nadien ook als bijkomende straf verbannen werd.

In tegenstelling tot de galg, was de schandpaal een permanent opgesteld instrument. Uit talrijke schilderijen blijkt dat de schandpaal opgesteld stond op de Grote Markt, in de hoek gevormd door het Klein Stadhuis en het ‘Nieuwerck’.²¹⁹ Hoe concreet vorm gegeven werd aan deze straf, hing sterk

²¹⁷ P. DE WIN, *De schandstraffen in het wereldlijk strafrecht in de Zuidelijke Nederlanden van de Middeleeuwen tot de Franse Tijd bestudeerd in Europees perspectief*, Brussel, Koninklijke academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, 1991, 113.

²¹⁸ Bevestigd in: P. DE WIN, *De schandstraffen in het wereldlijk strafrecht in de Zuidelijke Nederlanden van de Middeleeuwen tot de Franse Tijd bestudeerd in Europees perspectief*, Brussel, Koninklijke academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, 1991, 136-141.

²¹⁹ P. DE WIN, *Inventaris van de feodale schandpalen op Belgisch grondgebied: provincies Oost- en West-Vlaanderen in Iuris Scripta Historica X*, Brussel, Koninklijke academie voor Wetenschappen, Letteren en schone

af van de plaatselijke overheid. Waar wij thans spreken van schandpaal, of zelfs 'kaak', wordt in de bronnen steeds van een 'pilorij' gesproken die bekleed werd met roeden: *Tot reparatie van welcke condemneren him gheexposeert te worden aen het pilorij den tijdt van drie uren becleet met roeden, him bannende voorts voor den tijdt van drie jaren.*²²⁰

Om de veroordeelde nog meer ten schande te maken, werd deze tot expositie veroordeeld op Marktdag. De duur verschilde sterk van misdrijf tot misdrijf. Zo zien we dat voor het misdrijf prostitutie de veroordeelde ofwel 1 uur ofwel 3 uur aan de schandpaal stond en dat elke veroordeelde die zich onder meer schuldig maakte aan landloperij, 2 uur opgelegd kreeg. De maximumduur bedroeg 4 uur voor het misdrijf van bedrieglijk onvermogen.

Als de veroordeelde zich schuldig gemaakt had aan diefstal, werd de schandpaal in sommige gevallen bekleed met goederen die het voorwerp uitmaakte van de diefstal: zo werd Jan François Degraeve gedurende 2 uur vastgebonden aan een staak bekleed met 2 bundels hooi nadat hij eerder 5 bundels gestolen had uit de hooimijt van een ander.²²¹

B. BLAAM

4.10 Misdrijven bestraft met een blaam	
Misdrijven tegen de openbare trouw	2
Valse getuigenis	2
Misdrijven tegen de openbare veiligheid	3
Landloperij	1
Bedelarij	1
Bedreigingen	1
Misdrijven tegen de openbare zedelijkheid	6
Verkrachting	1
Oneerlijke herberg	5
Misdrijven tegen personen	3
Slagen en verwondingen	3
Misdrijven tegen eigendommen	18
Diefstal	10
Heling	8
Misdrijven tegen de openbare orde	1
Weerspannigheid en geweld	1
Onbekend	3
TOTAAL	36

Kunsten van België, 1996, 164-166; J. CORNILLIE, *leper door de eeuwen heen*, leper, uitgegeven onder de auspiciën van het stadsbestuur, 1950, 59; S. KESTELOOT, "Van GAS-boete tot het galgenveld", *Gidsenkroniek leper-Poperinge-Westland* 2015, afl. 2, 40.

²²⁰ leper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van leper, 1694-1727, f°117r-117v.

²²¹ leper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van leper, 1694-1727, f°96r-97r.

In totaal werden 23 personen, waarvan 17 mannen en 6 vrouwen, door de kasselrijschepenen geblameerd. 18 van de 23 geblameerde personen maakten zich schuldig aan slechts één misdrijf. Bij 14 van de 23 personen volstond de blaam als enige straf, bij de overige 9 veroordeelden werd de blaam hetzij als hoofdstraf hetzij als bijkomende straf gecumuleerd met één of meerdere straffen zoals een gevangenisstraf en/of een geldboete (6), geseling (1), een loonroof (1) en een verbanning (1).

De veroordeelde werd ontboden in vol college waar hij in aanwezigheid van de kasselrijschepenen geblameerd werd en verboden werd te hervallen. Tijdens de blaam werd reeds verwezen welke straf de betrokkene te wachten stond in geval van herval. De straf die in het geval van recidive zou opgelegd worden, was bijvoorbeeld een beroepsverbod of het verbod om een jaar logement te houden voor hij die zich schuldig maakte aan oneerlijke herberg.

De blaam maakte pas vooreerst opgang als straf in het Oostenrijkse tijdperk in 1715. Alle 23 veroordeelden pleegden 36 misdrijven. We merken op dat de blaam als straf voor alle delictengroepen in aanmerking kwam, in het bijzonder voor diefstal (10) en heling (8). Ook voor de zedenmisdrijven en voornamelijk voor het houden van oneerlijke herberg (5) werd de blaam uitgesproken. Eén persoon werd geblameerd omdat hij zich onder meer schuldig gemaakt had aan verkrachting, de veroordeelde werd met een blaam en een gevangenisstraf van één maand slechts zeer licht gesanctioneerd omdat de omstandigheden van het gebeuren onduidelijk waren en twijfel bestond rond de verklaring van het slachtoffer.²²²

C. PROFIJTELIJKE BETERING OF *AMENDE HONORABLE*

4.11 Misdrijven bestraft met <i>amende honorable</i>	
SOORT STRAF	Hoofdstraf
Misdrijven tegen de openbare trouw	1
Valse getuigenissen	1
Misdrijven tegen de openbare veiligheid	2
Landloperij	1
Banbreuk	1
Misdrijven tegen de openbare zedelijkheid	4
Verkrachting	1
Overspel	3
Misdrijven tegen personen	4
Moord	1
Poging moord	1
Slagen en verwondingen	2
Misdrijven tegen eigendommen	16
Diefstal	14
Heling	2

²²² Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°134r-134v.

Misdrijven tegen de openbare orde	4
Weerspelligheid en geweld	3
Blasfemie	1
TOTAAL	31

De profijtelijke betering of de *amende honorable* was een typische Franse straf waarbij de betrokkene blootsvoets zittend op zijn knieën, in zijn onderhemd met kaalgeschoren hoofd, een brandende kaars in de hand hield.²²³ Daarbij smeekte hij met luide stem vergiffenis aan God, de vorst en justitie. Rond zijn nek was een koord geknoopt die vastgehouden werd door de *exécuteur de la haute Justice*.

De straf werd eerder sporadisch uitgesproken: in de volledig onderzochte periode werd de straf slechts 9 keer opgelegd (6 mannen en 3 vrouwen) waarvan 5 personen bij verstek veroordeeld werden. Noemenswaardig is dat deze straf voor het laatst in 1718 uitgesproken werd. De profijtelijke betering betrof steeds een hoofdstraf die nog met meerdere bijkomende straffen gecumuleerd kon worden.

Diefstal (14), overspel (3) en weerspelligheid (3) waren de delicten die het vaakst met een *amende honorable* bestraft werden. De veroordeelde knielde voor een kapel of nam plaats voor de ingang van de Sint-Maartenskerk waar hij luidkeels om vergiffenis smeekte voor zijn begane zonden, vandaar kan de *amende honorable* ook als een religieuze straf beschouwd worden.²²⁴

§ 5. OVERIGE STRAFFEN

Tot slot zien we doorheen de studie nog een twintigtal specifieke straffen opduiken waaronder de verbeurdverklaring (3) en de teruggave (7), de ontzetting uit het ambt (1) en het beroepsverbod (2), loonroof (1), internering (1), publieke vergiffenis (1), de onthalsing (1) en het verplicht toekijken op de uitvoering van andermans straf (3).

De confiscatie van goederen werd dikwijls samen met een lange verbanning of doodstraf uitgesproken. Omdat het om een algemene verbeurdverklaring ging, werd de familie van de misdadiger hierdoor rechtstreeks getroffen.²²⁵ In het bestudeerde tijdvak werd de verbeurdverklaring driemaal uitgesproken, waaronder tweemaal bij een veroordeling tot radbraking en eenmaal wanneer de veroordeelde werd opgehangen. Voorts werden 7 personen bijkomstig veroordeeld tot de teruggave van de gestolen goederen of de gebedelde sommen.

Voor een niet nader vernoemd misdrijf werd ene Nicolas De Febure voor 6 jaar ontzet uit zijn ambt van baljuw van de parochie Geluvelde en verboden andere publieke functies uit te oefenen.²²⁶ Twee

²²³ J.B. CANNAERT, *Bydrage tot de kennis van het oude strafrecht in Vlaenderen*, Gent, Gyselynck, 1835, 136.

²²⁴ L. TH. MAES, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen, De Sikkel, 1947, 434-435.

²²⁵ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgisch strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2010, 140.

²²⁶ Ieper, Stadsarchief, KAS 216, Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727, f°39v-41r.

personen werden veroordeeld tot een beroepsverbod, respectievelijk voor het misdrijf van oneerlijke herberg en misbruik van macht. We merken een enkel geval op waar iemand beroofd werd van zijn loon wegens het uiten van bedreigingen.²²⁷ Zowel het beroepsverbod als de ontzetting uit het ambt waren hoofdstraffen.

Merkwaardig was ook het verplicht toekijken hoe een ander geseld werd, een bijkomende straf. Het ging meestal om een deelneming aan een misdrijf dat in groep werd gepleegd. Eén persoon werd geïnterneerd en moest genezen zijn vooraleer hij zijn effectieve straf in de gevangenis mocht ondergaan.²²⁸

Eenmalig zien we de publieke vergiffenis opduiken die aan Pierre Hofacken werd opgelegd omdat hij God verloochend had in bezopen toestand en de duivel had aanbeden.²²⁹ Anders dan de *amende honorable* betrof het hier simpelweg het in het publiek vragen om vergiffenis zonder dat er een kaars bij te pas kwam. Evenmin is er sprake van een strop om de hals en het gekleed zijn in een wit onderhemd.

Een speciale uitvoeringsvorm van de doodstraf, was de onthalsing. Deze straf werd slechts eenmaal uitgesproken, weliswaar bij verstek voor een doodslag.²³⁰

§ 6. BESLUIT

Alle 322 uitgesproken straffen werden gegroepeerd in vier grote categorieën en een restcategorie. Na onderzoek staat vast dat de vrijheidsstraffen (verbanning; galeistraaf; gevangenisstraf) het vaakst in de Kasselerij leper werden uitgesproken van 1694 tot 1727. Met 117 van de 135 uitgesproken vrijheidsstraffen heeft de verbanning echter wel een groot aandeel in deze eerste plaats. Na de vrijheidsstraffen, volgt de categorie van lijfstraffen (ophanging; geseling; brandmerken; radbraking) met 103 straffen. De schandstraffen (tentoonstelling schavot; blaam; *amende honorable*) werden 50 maal uitgesproken, gevolgd door de geldboete als vermogensstraf die aan 14 personen werd opgelegd. Tot slot werd een restcategorie gevormd met enkele specifieke straffen.

Het adagium *nulla poena sine lege* was volledig onbekend in de vroege 18^e eeuw: de voor elk misdrijf toe te passen straf was eerder bij gewoonte dan bij wet bepaald.²³¹ De schepenen hielden rekening met de zwaarte van het misdrijf, de feitelijke omstandigheden, de persoon van de dader en eventueel eerdere veroordelingen om tot een gepaste straf te komen. De schepenen beschikten over een heel arsenaal aan straffen en waren vrij om meerdere straffen te combineren. Elk van de geziene straffen kon de kwalificatie aannemen van ofwel hoofdstraf, ofwel bijkomende straf of kon zowel als hoofd- of bijkomende straf dienen. Voor een goed begrip werd een numerieke volgorde gehanteerd. Figuur 4.12 geeft schematisch de kwalificatie van alle geziene straffen weer.

²²⁷ *Ibid.* f°97r-98r.

²²⁸ *Ibid.* f°130r-131r.

²²⁹ *Ibid.* f°13r.

²³⁰ *Ibid.* f°113v-114v.

²³¹ L. TH. MAES, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen, De Sikkell, 1947, 467.

Het brandmerken, de galeistraf en de geldboete waren steeds bijkomende straffen en moesten bijgevolg met een andere straf worden gecombineerd. De tentoonstelling op het schavot en de *amende honorable* profileerden zich als hoofdstraffen, de combinatie met een bijkomende straf bleef desalniettemin mogelijk. Op enkele uitzonderingen na, werden de ophanging en de geseling ook hoofdzakelijk als hoofdstraf uitgesproken. De overige straffen zoals de blaam, de gevangenisstraf, de verbanning en de radbraking werden zowel als hoofd- en bijkomende straf uitgesproken. Na onderzoek blijkt dat in de Kasselrij leper 173 hoofdstraffen en 149 bijkomende straffen werden uitgesproken (1694-1727).

Van de in totaal 322 straffen, werden er 59 voor en 263 na 1713 uitgesproken. Meer geconcretiseerd betekent dit dat in de eerste 'Franse' periode, van 1694 tot 1713, slechts 18% van het totaal aantal straffen wordt uitgesproken. 82% van de straffen wordt onder Oostenrijks bewind uitgesproken. Net zoals bij het aantal misdrijven, verdachten en sententies zien we dus ook het aantal straffen aanzienlijk stijgen na de Vrede van Utrecht.

4.12 Kwalificatie van de straffen			
KWALIFICATIE	Hoofdstraf	Bijkomende straf	Totaal/Straf
Lijfstraffen	74	29	103
Ophanging	20	1	21
Geseling	50	3	53
Brandmerken	0	23	23
Radbraking	4	2	6
Vrijheidstraffen	52	83	135
Verbanning	50	67	117
Galeistraf	0	6	6
Gevangenisstraf	2	10	12
Vermogensstraf	0	14	14
Geldboete	0	14	14
Schandstraffen	41	9	50
Tentoonstelling schavot	18	0	18
<i>Amende Honorable</i>	9	0	9
Blaam	14	9	23
Overige straffen	6	14	20
Verbeurdverklaring	0	3	3
Teruggave	0	7	7
Publieke vergiffenis	1	0	1
Ontzetting uit ambt	1	0	1
Beroepsverbod	2	0	2
Loonroof	0	1	1
Onthaling	1	0	1
Internering	1	0	1
Toekijken op andermans straf	0	3	3
TOTAAL	173	149	322

HOOFDSTUK 4: IN WELKE MATE WAS DE VREDE VAN UTRECHT EEN KEERPUNT VOOR DE RECHTSPRAAK?

leper is een Franse stad van 1678 tot 1713. De verfransing van de instellingen door Lodewijk XIV stootte op verzet van de lokale magistratuur. De creatie van een tussenliggende rechterlijke instantie, de Bailliage, had tot gevolg dat de hele (beroeps)procedure een ingewikkelde structuur kende. Vreemd genoeg is van deze hervormingen niets in het gelezen register terug te vinden en zijn alle sententiën geweest door de lokale schepenbank. Na 1713 is een verwijzing naar de *Présidial* (of Bailliage) alvast niet meer mogelijk aangezien onder de nieuwe machtshebbers dergelijke Franse instelling niet langer gewenst was. De Presidiaal verhuisde naar de stad Belle, die vanaf dan deel uitmaakte van Frans-Vlaanderen.

De Vrede van Utrecht vormt op meerdere vlakken een duidelijke scheidingslijn tussen de Franse en Oostenrijkse periode. Zowel op het vlak van de productiviteit van justitie, het aantal personen die berecht werden, het aantal gepleegde misdrijven en het aantal opgelegde straffen is een opmerkelijke toename vast te stellen na de machtswissel in 1713 (*cf.* figuur 4.13).

In vergelijking met de periode na 1713, waren de criminaliteitscijfers zeer laag onder Frans bewind. Opvallend is dat bijna alle veroordeelde criminelen slechts één misdrijf op hun kerfstok hadden. Niet alleen de uitbouw van de nieuwe Franse instellingen maar ook de Spaanse Successieoorlog met onder meer de Slag van Ramilles hebben een hand gehad in de instabiele werking van het gerechtelijk apparaat. We vermoeden echter wel dat in tijden van oorlog er ongetwijfeld veel misdrijven gepleegd werden, maar dat die niet altijd werden vervolgd wegens het disfunctioneren van het justitieapparaat.

De stijging van het aantal gepleegde misdrijven (ook per berecht persoon) na 1713 verklaart de verhoging van het aantal straffen. Om de criminaliteit een halt toe te roepen, werd de veroordeelde bovendien zwaarder gestraft en kreeg deze meerdere straffen opgelegd, als afschrikking en '*ter exemplum van andere*'.

Hoewel de bestraffing een erg willekeurig, arbitrair en ongemotiveerd karakter kende en de roep naar codificatie steeds luider werd, kunnen we het ontstaan van vaste en constante rechtspraak doorheen het register niet ontkennen. Een gedetailleerde weergave van de bestraffing per misdrijf was in de geest van die tijd helaas niet mogelijk, maar een onderzoek van de straffen afzonderlijk leverde heel wat interessante vaststellingen op. Het streven naar een meer vaststaande en doorzichtige rechtspraak na de machtswissel in 1713 is alvast goed merkbaar. Zo worden personen die verdacht werden van één enkel kleiner misdrijf voornamelijk gestraft met de verbanning (als hoofdstraf), een geldboete (als bijkomende straf) en de blaam (na 1713). De blaam concipieert zich daarenboven als een typische Oostenrijkse straf die hand in hand gaat met de opmars van de gevangenisstraf in de 18e eeuw. De gale straf daarentegen was een Franse straf en het gebruik van de *amende honorable* als straf dooft uit in het Oostenrijks tijdperk met een laatste veroordeling in 1718. Een persoon die na 1713 gebrandmerkt werd, werd eerst aan een openbare geseling onderworpen en werd na het brandmerken verbannen, ook een veroordeelde die veroordeeld werd tot tentoonstelling op het schavot werd nadien verbannen. Bepaalde hoofdstraffen werden dus steevast met dezelfde bijkomende straffen opgelegd en *vice versa*, werden bijkomende straffen ook vaker met dezelfde hoofdstraffen gecumuleerd. Er was dus een zekere mate van kwalitatieve

gelijkvormigheid, eerder dan kwantitatieve gelijkvormigheid: voor een bepaald misdrijf gold over het algemeen een zelfde straf, maar niet dezelfde strafmaat (bijvoorbeeld het aantal jaren verbanning).

Van een legaliteitsbeginsel was dus nog niet echt sprake in de 18e eeuw. De analyse van de sententiën leert ons dat de schepenen volledig vrij en ongebonden een geschikte straf konden bepalen. Eén misdrijf kon op meerdere manieren gestraft worden.

Op te merken valt bovendien ook nog dat eigendomsmisdrijven de omvangrijkste categorie van misdrijven uitmaakten. Juist omwille van het veelvuldig voorkomen van deze misdrijven, werden deze zo streng gestraft. Bij de ophanging, geseling, brandmerken, radbraking, verbanning, galeistraaf, gevangenisstraf, blaam en *amende honorable* vinden we de eigendomsmisdrijven zeer talrijk terug.

4.13 De Vrede van Utrecht, een keerpunt			
EVOLUTIE	Voor 1713 (1694-1713)	Na 1713 (1714-1727)	Totaal
Straffen	59	263	322
Misdrijven	47	346	393
Verdachten	40	167	207
Sententies	34	105	139

Dat alle factoren na 1713 zo spectaculair toenemen, is hoogst eigenaardig en een echte reden ligt niet meteen voor de hand. Mogelijks kan hiervoor wel een verklaring gevonden worden in het barrièreverdrag dat in 1715 werd afgesloten tussen Frankrijk en Holland waarbij gestipuleerd werd dat de Oostenrijkse Nederlanden als barrière dienst zouden doen. Holland kreeg de machtiging om naar de grenssteden garnizoenen te sturen op kosten van de lokale bevolking zelf. Samen met de hoge sommen belastingen die geïnd werden door de nieuwe vorst, bracht dit barrièreverdrag een zware financiële last mee voor de inwoners van de grenssteden. Dit barrièreverdrag kan in causaal verband gebracht worden met het hoge aantal diefstallen dat in de eerste jaren na 1713 berecht werd: maar liefst 145 veroordelingen voor diefstal werden uitgesproken van 1714 tot 1723 (cf. figuur 3.11). Mensen stalen niet alleen om te overleven maar ook werden waardevolle zaken gestolen met het oog op heling en doorverkoop.

Conclusie

In tijden van hedendaagse strafrechtelijke hervormingen, was het bijzonder interessant een masterscriptie te schrijven over een periode waarin straftoemeting eerder nattevingerwerk was en strafrecht in zijn geheel zo goed als arbitrair was. Het strikt toepassen van de strafwet was pas een creatie van de Franse Revolutie.

Toch was het niet alleen kommer en kwel. De snelle procesgang en de strafuitvoering de dag na de veroordeling waren alvast lovenswaardig. 300 jaar later, in tijden waar de gerechtelijke achterstand nooit groter was, kan niet ontkend worden dat de procesvoering alsook de strafuitvoering in de vroege 18^e eeuw een stuk vlotter verliepen dan vandaag.

Met een volledig register handgeschreven strafvonnissen werd aan de slag gegaan om het strafrecht in de Kasselrij leper transparant in kaart te brengen hoewel fundamentele wetgeving onder de vorm van gecodificeerd strafrecht ontbrak.

De zoektocht naar enig legaliteitsbeginsel ruim 300 jaar geleden vormde de rode draad doorheen dit werk. Het antwoord op de vraag of doorheen de lectuur van de sententiën een legaliteitsbeginsel waarneembaar was, kan zoals in vorig hoofdstuk aangetoond werd het best beantwoord worden met *'neen, niet in de welomschreven vorm zoals we dat heden ten dage kennen, maar toch wel herkenbaar aanwezig'*.

(Strafrechtelijke) bronnen moeten blijven bestudeerd worden om een betere kennis over het verleden te hebben. Want *Zonder verleden, geen toekomst!*

Bibliografie

BRONNEN:

A. Handschriftelijke bronnen

- Ieper, Stadsarchief: KAS 1 216: Register van de Criminele Sententiën van de Zaal en de Kasselrij van Ieper, 1694-1727.

B. Gedrukte bronnen

- Ordonnances de Louis XIV. Roi de France et de Navarre. Donnée à S. Germain en Lay au mois d'avril 1667 (touchant la réformation de la justice), au mois d'août 1669, au mois d'août 1670 (pour les matières criminelles), au mois de mars 1673 (commerce des marchands), Paris, chez les associez choisis par ordre de sa majesté pour l'impression de ses nouvelles ordonnances, 1673, 1667 (227p.), 1669 (122p.), 1670 (123p.- 7), 1673 (101p.)
- DE FERRIERE, C.-J., *Dictionnaire de Droit et de Pratique*, Paris, chez Joseph Saugrain, I, 1754, 739 p.
- DE FERRIERE, C.-J., *Dictionnaire de Droit et de Pratique*, Paris, chez Joseph Saugrain, II, 1754, 765 p.
- GILLIODTS-VAN SEVEREN, L., *Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Quartier d'Ypres : Coutume de la salle et Châtellenie d'Ypres, Tome 1 : Coutumes de la ville d'Ypres* (643 p.), *Tome 2 : Sources et développement de la coutume d'Ypres*, Bruxelles, J. Goemaere, 1911, 687 p.
- STALLAERT, K.-F., *Glossarium van verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uitdrukkingen uit vlaamsche, brabantische en limburgsche oorkonden*, III dln., Leiden, E.J. Brill, 1890, 1370 p.
- VANDEN HANE, L., *Costumen, wetten ende statuten der stede ende poorterye van ipre*, Gendt, Petrus de Goesin, 1769, 306 p. + XXVIj, *Wetten, costumen, keuren ende usantien van de Zale ende Casselrye van Ipre*, ibidem, 192 p.

LITERATUUR:

- ALLAEYS, L., *Het westland in den Franschen tijd*, leper, Callewaert-De Meulenaere, 1898, 332 p.
- AUGUSTYN, B., “Het graafschap Vlaanderen en zijn territorium” in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 17-23.
- BLOK, D.P., PREVENIER, W. en ROORDA, D., *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, VIII, Haarlem, Fibula-Van Dishoeck, 1979, 474 p.
- BLOM, J.C.H. en LAMBERTS, E., *Geschiedenis van de Nederlanden*, Amsterdam, Agon, 1994, 549 p.
- BOUMANS, R., “De Ambtenaren. Wethouders en stedelijke functionarissen in de 16de, 17de en 18de eeuw” in J.P. BROECKX, C. DE CLERCQ, J. DHONDT, M. NAUWELAERTS (eds.), *Flandria Nostra. Ons land en ons volk zijn standen en beroepen door de tijden heen*, V, Antwerpen, V. Van Dieren, 1960, 395-424.
- BUNTINX, J., *De audiëntie van de graven van Vlaanderen. Studie over het centraal grafelijk gerecht in Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België*, Brussel, Paleis der Academiën, 1949, 458 p.
- CANNAERT, J.B., *Bydrage tot de kennis van het oude strafrecht in Vlaenderen*, Gent, Gyselynck, 1835, 535 p.
- CAPPELLE, K., *Analyse van de criminele sententies van de kasselrij leper: 18e eeuw*, onuitg. Masterproef Rechten UGent, 2013, 147 p.
- CARBASSE, J.M., *Histoire du droit pénal et de la justice criminelle*, Paris, Press universitaire de France, 2006, 486 p.
- CORNILLIE, J., *leper door de eeuwen heen*, leper, uitgegeven onder de auspiciën van het stadsbestuur, 1950, 376 p.
- DE DAMHOUDER, J., *Practycke ende handbouck in criminele zaeken. Heruitgegeven en toege-licht door Jozef Dauwe en Jos Monballyu*, Roeselare, Den wijngaert, 1981, 292 p.
- DEMARS-SION, V., “Le parlement de Flandre: Une institution originale dans le paysage judiciaire français de l’Ancien Régime”, *Revue du Nord* 2009, 687-725.
- DE WIN, P., *De schandstraffen in het wereldlijk strafrecht in de Zuidelijke Nederlanden van de Middeleeuwen tot de Franse Tijd bestudeerd in Europees perspectief*, Brussel, Koninklijke academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, 1991, 276 p.

- DE WIN, P., *Inventaris van de feodale schandpalen op Belgisch grondgebied: provincies Oost- en West-Vlaanderen in Iuris Scripta Historica X*, Brussel, Koninklijke academie voor Wetenschappen, Letteren en schone Kunsten van België, 1996, 209 p.
- DU ROUSSEAUD DE LA COMBE, G., *Traité des matières criminelles, suivant l'ordonnance du mois d'août 1670 & les édits, déclarations du Roi, arrêts et règlements intervenus jusqu'à à présent*, Paris, chez Theodore le Gras au Palais Paris, 1741, I – III (584 p.), IV (239 p.)
- FERMEY, R., "Le bailliage royal et siège présidial de Flandres: composition et activités (1693-1798)", *Revue du Nord* 1998, 619-635.
- FREGER, L., "The 'Baillage et siège présidial' of Ypres. A French intermediate institution in 'Flemish Flanders' (1693-1713)" in G. MARTYN, R. VERMEIR, C. VANCOPPENOLLE, *Intermediate institutions in the County of Flanders in the Late Middle Ages and the Early Modern Era*, Brussel, Algemeen rijksarchief, 2012, 155-165.
- GANSHOF, F.L., *Recherches sur les Tribunaux de Châtellenie en Flandre avant le milieu du XIII siècle*, Antwerpen, De Sikkel, 1932, 103 p.
- KESTELOOT, S., "Van GAS-boete tot het galgenveld", *Gidsenkroniek Ieper-Poperinge-Westland* 2015, afl. 2, 38-42.
- KOCH, A.F.C., *De rechterlijke organisatie van het graafschap Vlaanderen tot in de 13e eeuw*, Antwerpen, Standaard, 1955, 209 p.
- MADDENS, N., "Kasselrij Ieper" in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 375 -380.
- MAES, L. TH., *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden*, Antwerpen, De Sikkel, 1947, 830 p.
- MARTINAGE, R., *Geschiedenis van het strafrecht in Europa*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2002, 110 p.
- MONBALLYU, J., "Het onderscheid tussen de civiele en de criminele en de ordinaire en de extra-ordinaire strafrechtspleging in het Vlaamse recht van de 16^e Eeuw", in H.A. DIEDERIKS en H.W. ROODENBURG (eds.), *Misdaad, zoen en straf. Aspecten van de middeleeuwse strafrechtsgeschiedenis in de Nederlanden*, Hilversum, Verloren, 1991, 120-132.
- MONBALLYU, J., "De hoofdlijnen van de criminele strafprocedure in het graafschap Vlaanderen (16^e tot 18e Eeuw)" in C.H. VAN RHEE, F. STEVENS en E. PERSOONS (eds.), *Voortschrijdend procesrecht. Een historische verkenning*, Leuven, Universitaire Pers, 2001, 63-108.
- MONBALLYU, J., *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgisch strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2010, 382 p.

- NOWÉ, N., *Les baillis comtaux de Flandre. Des origines à la fin du XIVième siècle* in *Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques*, Bruxelles, Maurice Lamertin, 1929, 633 p.
- RONSE DE CRAENE, H., *De volkstelling 1698 in de Kasselrij Ieper, s.l.n.d.*, 120 p.
- OPSOMMER, R., *Ieper en de Frans-Belgische Grens (17e – 18e eeuw). 300 jaar vredesverdragen van Utrecht en Rastatt*, uitgave door Ieperse archief, 2013, 94 p.
- PAPIN, K., “De Kasselrij Ieper. Groei en evolutie van een instelling, onuitg. artikel, *s.l.n.d.*, 34 p.
- PAPIN, K., “Misdad in de kasselrij Ieper tijdens de 18de eeuw”, *Westhoek* 2005, 105-121.
- PAPIN, K., “Criminele rechtspraak in de kasselrij Ieper. Analytische inventaris van de losse procesbundels (17de en 18de eeuw) op het Stadsarchief Ieper”, *Westhoek* 2005, 123-172.
- SERRUYS, M.-W., “Ypres, la Flandre rétrocédée et la politique de transit au XVIIIe siècle” in O. RYCKEBUSCH en R. OPSOMMER (eds.), *Guerre, frontière, barrière et paix en Flandre*, Ieper, Stadsarchief Ieper, 2014, 187-231.
- SOUILLIART, F., “Le Parlement de Flandre, parlement de Louis XIV” in O. RYCKEBUSCH en R. OPSOMMER (eds.), *Guerre, frontière, barrière et paix en Flandre*, Ieper, Stadsarchief Ieper, 2014, 107-123.
- STABEL, P., “Stedelijke instellingen” in W. PREVENIER en B. AUGUSTYN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, 247-276.
- VAN CAENEGEM, R.C., *Geschiedenis van het strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVE eeuw*, Brussel, Koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1954, 399 p.
- VAN CAENEGEM, R.C., *Geschiedenis van het strafprocesrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVE eeuw* in *Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België*, Brussel, Paleis der Academiën, 1956, 370 p.
- VANDEKERCKHOVE, L., *De bestraffing van zelfdoding in het oude Europa*, Tielt, Lannoo, 1985, 176 p.
- VANDENPEEREBOOM, A., *Le conseil de Flandre à Ypres: des Cours de Justice qui ont exercé juridiction souveraine sur la ville d’Ypres et la West-Flandre*, Ieper, 1874, 324 p + CLXXXIII.
- VAN DE VRUGT, M., *De criminele ordonnantiën van 1570: enkele beschouwingen over de eerste strafrechtcodificatie in de Nederlanden*, Zutphen, De Walburg Pers, 1978, 209 p.

- VANHEMELRYCK, F., *Ellendelingen voor galg en rad 1400-1800*, Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1984, 206 p.
- VANHEMELRYCK, F., *Misdadigers voor rechter en beul 1400-1800*, Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1984, 207 p.
- VANHEMELRYCK, F., *Marginalen in de geschiedenis. Over beulen, joden, hoeren, zigeuners en andere zondebokken*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 302 p.
- VANMOERKERKE, C., *Lijst van de geanalyseerde sententiën (1694-1727) in de Kasselrij Ieper: de concrete inhoud*, onuitg. bijlage bij Masterproef Rechten KU Leuven, 2015, 59 p.
- VAN ROOSBROECK, R., *Vlaanderen in de zeventiende en de achttiende eeuw onder Spaans en Oostenrijks bewind* in *Geschiedenis van Vlaanderen, V*, Antwerpen, Standaard, 1936-1949, 370 p.
- VEREECKE, J.J.J., *Histoire militaire de la ville d'Ypres*, Ieper, 1996, 458 p.
- VERMEIR, R., *Een inleiding tot de geschiedenis van de vroegmoderne tijd*, Wommelgem, Van In, 2008, 317 p.
- *De Vrede van Utrecht. De vorming van West-Vlaanderen*, Jaarboek van de Koninklijke West-Vlaamse Gidsen, 2013, 172 p.